

๖๖ สุวรรณา เกรียงไกรเพชร

แต่ท้าวสมสีบอกว่า คนกะเซงไม่มีชื่อเสียงเด่นในด้านนี้ เพียงแต่มีอย่างที่เขาอื่นๆ มีอยู่เท่านั้น เช่น มีก้องลา สำหรับพิธีกรรมแปงฮีตเลียงผี มีปี่ มีขลุ่ยไม้ไผ่เป่าเล่นกัน และร้องเพลงในเวลามีงานรื่นเริง มีการกินเลี้ยงของบ้าน แต่เนื่องจากท้าวสมสีไม่ค่อยสนใจเรื่องดนตรี จึงไม่สามารถจะบอกเล่าได้มากนัก เช่นเดียวกับผู้บอกข้อมูลของเผ่าดักกั๋ง คือ ท้าวคำวัน ซึ่งบอกว่า ดักกั๋งมีเครื่องดนตรีเล่นเพื่อความเพลิดเพลินบันเทิง แต่ท้าวคำวันไม่ค่อยสนใจ จึงบันทึกข้อมูลไม่ได้

เครื่องดนตรีเหล่านี้ ส่วนมากจะเล่นโดยไม่ต้องมีการขับลำประกอบ แต่ถ้าจะขับลำแล้วใช้เครื่องเหล่านี้เล่นประกอบโดยเฉพาะเครื่องให้จังหวะก็ได้ บางทีก็ใช้กะบังไม้ไผ่ จะเป็นรูปใหญ่ทางด้านข้าง แล้วใช้ไม้อีกท่อนตีให้เกิดเป็นเสียงดังกราวๆ เป็นเครื่องให้จังหวะเช่นเดียวกัน และจะใช้ตีประกอบเครื่องดนตรีอื่นก็ได้ ตีให้จังหวะระหว่างขับลำก็ได้

เพลงขับลำทำนองต่าง ๆ ของชนเผ่า

เพลงขับของชนเผ่ามีทั้งที่เป็นเพลงขับคนเดียว หรือขับด้วยกัน ๒-๓ คน และที่ขับโต้ตอบกัน ระหว่างผู้ชายผู้หญิง ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น เพลงขับเกือบทั้งหมดจะใช้ขับในการรื่นเริงบันเทิง ไม่มีเพลงขับสำหรับพิธีกรรม แต่ในบรรดาเพลงขับเพื่อความรื่นเริง อาจแบ่งออกเป็นเพลงที่มีท่วงทำนองค่อนข้างเคร่งขรึมหรือเป็นพิธีการ และเพลงที่ร้องเล่นรื่นเริง นอกจากนั้นยังอาจแบ่งเป็นเพลงขับประเภทเล่าเรื่องยาวๆ และเพลงขับที่มีเนื้อหรือถ้อยคำสั้นๆ เป็นการอวยพร ตักเตือนสั่งสอน หรือร้องเป็นเนื้อความอะไรก็ได้สุดแต่โอกาสและความพอใจของผู้ขับผู้ฟัง ซึ่งก็มักจะอยู่ในกลุ่มเดียวกัน ไม่มีการแบ่งแยกชัดเจนระหว่างผู้ขับกับผู้ฟัง

เพลงขับของเผ่าต่างๆ มีดังต่อไปนี้

เพลงขับลำของตะเรียง ได้แก่ เปล และ บรัล

ทั้ง เปล และ บรัล เป็นเพลงขับตะเรียงแบบดั้งเดิม ใช้ขับในโอกาสงานบุญปีใหม่ บุญขึ้นเรือน งานดอง และจะขับในงานแปงฮีตก็ได้ คือขับในช่วงการกินเลี้ยงรื่นเริง หรือขับตามเรือนที่มีการกินเลี้ยงของพี่น้อง จะขับกลางคืนหรือกลางวันก็ได้ ความยาวของการขับแต่ละช่วงมักจะตกประมาณ ๒ บรรทัด แล้วก็พักหายใจ เพราะในการขับต้องเปล่งเสียงติดต่อกันยาว ส่วนมากผู้หญิงจะช่วยกันขับหลายๆ คนพร้อมกัน ใครเหนื่อยก็พักก่อน บางทีร้องพร้อมกันถึง ๑๐-๒๐ คนก็มี เครื่องดนตรีที่ประกอบมักเป็นกระดิ่งพวง อย่างอื่นไม่ค่อยได้ใช้ เพราะการขับเป็นช่วงทอดเสียงยาว ทำนองเพลงนั้นมีทำนองเดียว ถ้อยคำที่ขับเป็นภาษาตะเรียงทั้งหมด ไม่ใช้ลาวลุ่มหรือภาษาอื่นเลย มักเกี่ยวกับความ

สามัคคี การอวยพร หรือบางที่ผู้หญิงก็ร้องเป็นทำนองเตือนสามีและลูก

เวลามีกงานบุญของบ้าน อาจใช้เพลงแปลและบรัล ร้องเชิญคนบ้านอื่น เพื่อมาร่วมสนุกสนานด้วยกันก็ได้

เพลงขับของเฝ้าเย็ฮู ได้แก่ *ยะฮู* และ *กะรัง*

ยะฮู เป็นเพลงที่ผู้ชายจะร้องในพิธีกรรมต่างๆ ในช่วงของการรื่นเรึง ระหว่างกินเลี้ยงกินเหล้าให้ เพลงยะฮูจะต้องมีคนตั้งต้นร้องคนหนึ่ง แล้วคนอื่นก็อาจจะร่วมร้องด้วย คล้ายๆ สร้อยเพลง หรือผลัดกันร้อง เนื้อเพลงมักเป็นเนื้อที่คิดขึ้นเองในขณะนั้น บางคนอาจจะจำจากเนื้อร้องที่เคยมีคนร้องเก่งๆ ร้องไว้ เป็นที่ติดใจก็จดจำไว้ร้องบ้าง เพลงยะฮูนี้ร้องไปได้เรื่อยๆ เมื่อเหนื่อยก็อาจจะหยุด แล้วก็มีคนตั้งต้นร้องขึ้นมาใหม่อีกได้

กะรัง เป็นเพลงผู้หญิงร้อง ผู้หญิงจะผลัดกันร้องคล้ายๆ โต้ตอบกัน เหมือนเพลงปฏิพากย์ของไทย เย็ฮูมักใช้คำว่า *เจ้ากะรังให้ข้อย ข้อยกะรังให้เจ้า* คือโต้ตอบกันด้วย “กะรัง” แต่เพลงกะรังนี้ไม่ค่อยนิยมเท่ายะฮู ซึ่งเหมาะสำหรับคนกินเหล้าที่จะร้องกันไปได้ตลอดคืน

การละเล่นร้องรำทำเพลงในเวลามีพิธีกรรมตามเทศกาล และประเพณีพิธีกรรมอื่นๆ ของเย็ฮู คงจะมีอยู่เช่นเดียวกับตะเรียง แต่คนเย็ฮูมักถือเอาตะเรียงเป็นอ้าย (พี่) จึงกล่าวว่า ทั้งภาษาและการพ้องรำทำเพลงของเย็ฮู ใกล้เคียงคล้ายคลึงกับตะเรียง

เพลงของตะเรียว เพลงขับลำของตะเรียวที่เป็นทำนองหรือรูปแบบดั้งเดิมของเฝ้า มักจะมีลักษณะเป็นเพลงพื้นบ้าน คือ คนร้องเป็นใครก็ได้ ที่รู้จักเนื้อเพลงที่จดจำกันสืบๆ มา คนที่เก่งๆ เท่านั้นที่จะคิดถ้อยคำขึ้นใหม่ได้ในเวลาที่ร้องแต่ละครั้ง ส่วนมากจะจำคำร้องที่ชอบใจกัน แล้วร้องกันต่อมา เพลงเหล่านี้ร้องเล่นในงานรื่นเรึงต่างๆ จะเป็นการแข่งฮึดหรืองานกินดอง หรือร้องกันเล่นๆ สนุกสนานในเรือนก็ได้ เพลงแบบนี้ไม่มีการสอนเป็นเรื่องเป็นราวแต่จดจำกันตามความพอใจ ทำนองมักซ้ำๆ กัน ไม่ค่อยเปลี่ยนแปลง ทำนอง คนที่ไปร้องเพลงไม่ว่าในงานบุญงานพิธีกรรม หรือร้องเล่นกันในเวลารื่นเรึง ส่วนไม่มีคำตอบแทน และไม่ต้องใช้ดนตรีประกอบ แต่ถ้าจะเป่าปี่เป่าขลุ่ยด้วยก็ได้ ส่วนมากร้องลำพังโดยไม่มีคนตรี

ถ้อยคำที่ร้องเพลง เป็นภาษาเฝ้าตะเรียวเอง คนที่เก่งจะคิดคำไปเรื่อยๆ อย่างที่เรียกว่า ด้น ถ้อยคำที่ร้องมักเป็นเรื่องเกี่ยวกับความรัก การสั่งสอนอบรม คำเตือน และสมัยปัจจุบันบางที่ร้องเกี่ยวกับเรื่องสมัยใหม่ เช่น การออกแรงงาน การร่วมมือร่วมใจกัน

ถ้ามีงานบุญประเพณี พิธีกรรม งานม่วนซื่นรื่นเรึงของบ้าน คนที่จะร้องเพลงเป็นคนมาจากในบ้านเอง แต่ก่อนนั้น ใครๆ ในบ้านก็สามารถร้องเพลงเล่นได้ แต่ปัจจุบันคนร้องได้มีน้อยลง

เพราะคนรุ่นใหม่ๆ ไม่รู้ถ้อยคำ และไม่รันทานองหรือวิธีร้อง

ในสมัยที่มีการลิบล้างฮิตคอง ถ้าเรือนหลังใดในบ้านมีคนเจ็บ มักจะให้คนในบ้านไปร้องเพลง เป็นหมู่ คนเจ็บจะดีขึ้น เชื่อว่าเพราะเลิกหรือเปลี่ยนแปลงฮิตคองจึงทำให้เจ็บป่วย การฟังเพลงจะทำให้ มีกำลังใจดีขึ้น

ท้าววันบันทึกเนื้อเพลงหรือถ้อยคำของเพลงเป็นภาษาตะวีวให้หลายเพลง แต่มักเป็นเพลง สมัยใหม่ เพราะถ้าเป็นเพลงเก่า หนูวันบอกว่าถ้อยคำก็คิดเอาเอง ไม่รู้ว่าเริ่มตรงไหน จบตรงไหน แต่ เพลงสมัยใหม่จะมีถ้อยคำที่แน่นอนและจบเป็นเพลงๆ ไป ที่เรียกว่าเพลงสมัยใหม่ คือ เพลงที่ร้องตาม แบบลาลู่มั่นเอง แต่ใส่ถ้อยคำเป็นภาษาตะวีว เช่น เพลง เบาะเองาม หรือ เกือบหวาน

เบาะเองาม จาแก้งาม นามเอเลิบ กิรยงเลิบ จูเอเลิบบาวเลิบ บาวเอกลอง
กลองเหโตด หรือ ตวม โตดกาชะ เอลาบาระเอเตียง ดิงกง เตียงอาโฮะ
เอจิน อานจิน จฮามเอเยี้ย จราเจรีย เทหสินจา กินเอสมุลโตดสุมล
ถอดความเป็นภาษาลาลู่ม

เกือบหวาน ดินสายหวาน เหล็กบ่เข้า กกดาวเข้า ขวานบ่เข้า กะบังเข้า
กะบังบ่มี หาไม้บังมี หาท่านหนอ ผีบ่เข็ด ผู้เฒ่าผู้แก่เข็ด
บ่อนบ่สูง มันเผือกสูง หากบ่สูง กะต้องแจบ กองตบ่ตั้ง กองลาดัง

ท้าววันอธิบายว่า เนื้อหาเป็นการร้องเล่นๆ เอาความเปรียบที่ตรงกันหรือแย้งกันมาร้อง ไปเรื่อยๆ ไม่ได้เป็นเรื่องเป็นราว

เพลงขับลำของเงะ

เงะมีชื่อเสียงเด่นในด้านการขับลำที่เรียกว่า ขับเงะ ซึ่งมีท่วงทำนองต่างๆ กันหลายอย่าง ส่วนคำขับนั้นมักจะเป็นมุขปาฐะ คือ ไม่มีคำร้องเฉพาะแต่ละเพลง ผู้ขับที่ชำนาญจะคิดคำร้องไปเรื่อยๆ ส่วนคนที่ฝึกหัด หรือสนใจจะขับบ้าง ก็มักจะจดจำเวลาที่ฟังคนขับเก่งๆ ในงานบุญต่างๆ ของบ้าน

ท้าวสวนเทียนเป็นผู้ที่มีความสามารถในการขับเงะ และได้ขับทำนองต่างๆ เป็นตัวอย่าง แต่ขับไม่ยาวนาน เพราะไม่ใช่การร่ำเรียนมาขึ้นในงานบุญจริง จึงไม่ค่อยมีแรงบันดาลใจให้ฝึกถ้อยคำที่จะขับต่อเนื่องไปยาวๆ

การขับเงะมีทำนองต่างๆ ดังนี้

ลำกะเลื่อย หรือ กะเลย เป็นลำที่มีขนาดยาว จะลำก็คนก็ได้ เพราะมักจะรู้หรือจำเนื้อได้คนละเล็กละน้อย บางทีก็คิดเนื้อความเอาเอง ไม่ต่อเนื่องกันก็ได้ แต่ขับให้ต่อกันไป ลำกะเลยนี้ท่วง

ทำนองซ้ำว่าล่ำบะบอจ

บอจ หรือ **บะบอจ** เป็นเพลงสำหรับลำเล่นเวลาอยากจะลำ หรือจะลำเวลามีงานในเรือนก็ได้ ถ้อยคำเป็นการอวยพรสั้นๆ

บอยตอง ลำเรื่อง เป็นการลำที่เหมือนเล่าเรื่องขนาดยาว เล่าเป็นเรื่อง ส่วนมากคนที่ลำจะเป็นผู้ชายแก่ๆ ซึ่งจดจำเรื่องราวหรือถ้อยคำที่ขับไว้ได้มาก

ดักม่วน เป็นเพลงลำขนาดสั้น ลำได้ทั้งผู้ชายผู้หญิง มีลักษณะเป็นการโต้ตอบเกี่ยวพาราสีกันก็ได้ หรือบางทีเวลากินเหล้ารื่นเริง ก็มักจะขับดักม่วนอวยพรกันก่อนกินเหล้าแต่ละรอบ บางทีก็ขับตอบกัน

บะเบือะ ผู้หญิงเป็นผู้ลำหรือขับบะเบือะ เวลาไปซื้อของขึ้นปลา หรือทำงานประจำวันเล็กๆ น้อยๆ บะเบือะ จะใช้เสียงเบาๆ ค่อยๆ จึงเหมาะกับผู้หญิง ส่วนถ้อยคำก็คิดเอาเอง

ล่อง คือการร้องเพลงแบบสมัยใหม่ เรียกว่า ลำลอง คำที่ขับลำเป็นภาษาของเผ่า และมีดนตรีประกอบคือ กระทบปีและซอ

ตัวอย่างคำขับบะแบบดักม่วน กล่าวถึงความสามัคคี

เด้อ เด้อ เด้อ เด้อ แรตัวแวงโดนแอมโดจฮ้าย

โจ กัรูโอะ กัรูโปลม โจปู้โจม ตีจกัรตาง

โจ ต่าป่าง กัรูแวง กัรูแอม กันกัรูแกนฮุ่นกัรยม

โจ ปู้โจม ปู้ดอรุ ปูลุมกัรมอ โจกัรจอ ตีรกัรต่า

โจปังกล่า โตจุดง โตจเวน ลางฮา ไมอา

เพลงขับของกะตุ

กะตุมักนำเอาเพลงขับของเงะ ที่เรียกว่า ลำกะเลย มาขับและเรียกว่า ขับลำเงะ คือขับเป็นภาษาเงะ จะขับในคืนก่อนแบ่งฮีดฆ่าควาย เนื้อความก็แล้วแต่คนขับจะว่าไปเรื่อยๆ ในทำนองกล่าวให้บ้านดีมีความสุข เช่น

สารบุญ ให้ฮั่งให้มี ให้ดีให้หลาย การเป็นการอยู่ให้อุดมสมบูรณ์ เรือนชานบ้านแปน

เฮ็ดไฮ่เฮ็ดนาให้ได้ข้าวหลาย คิดสร้างอันหยั่งก็ได้เงินได้คำ ให้ได้ลูกชายหญิง

เต็มเรือน เต็มชาน นอนฝันดี ให้อยู่ให้ม่วน ...

คนลำกะเลยของบ้านกันดอนที่เก่งมาก ชื่อ ท้าววินา อายุประมาณ ๓๕ ปี ในเวลาว่างบุญของบ้าน จะต้องเป็นคนลำ บางทีก็ไปช่วยลำบ้านอื่นด้วย โดยทั่วไปนั้น ใครอยากขับก็ขับได้ มักจะเมาเหล้าด้วย การขับลำเรียกตามคำเงะว่า **ดักม่วน** คือทำให้รื่นเริง แต่ที่เรียกว่าคนลำเก่งนั้น คือ ลำไปได้

ยาว จนกว่าจะเหนื่อยและหยุดพัก ส่วนคนอื่น ๆ จะเป็นเพียงช่วยลำ หรือลำเวลาคนลำจริงหยุดพัก

นอกจาก ลำกะเลย หรือ ขับกะ และ ตักม่วน ที่นิยมขับกันทั่วๆ ไปในหมู่คนกะตุแล้ว ยังมี การขับลำ หรือการขับเพลงอื่นๆ ของเผ่ากะตู่เอง อีกบางอย่าง คือ

ราเรียน เพลงขับของผู้หญิง ผู้หญิงชอบขับเล่นเวลาไปไร่ไปป่าดง หรือเมื่อขึ้นฝ้าย ตำหูก อยู่ นอกบ้าน จะขับเรื่องความรัก เรื่องผู้บ่าว บางที ๒ คนก็ขับเว้าหยอกกันไปมา หรือเว้าว่าคู่รักไปทำอะไร ทำนาไปทางไกล จะสุขภาพดีไหม เจ็บป่วยไหม จะกลับมาไหม ราเรียนนี้ไม่มีการสอน ฟังเอาจำเอา แล้วก็ขับเล่นเอง

ราเรียน อาจขับเป็นคำท่วย คือ คำที่แต่งกันไว้แต่ก่อนแล้วจดจำกันต่อๆ มา บางทีก็มีคำสด บ้าง ถ้าคนขับคิดคำเก่งๆ ก็ขับไปได้เรื่อยๆ บ้านกันตอนเคยมีผู้หญิงที่ขับราเรียนเก่ง ชื่อ นางจุน แต่ ตายแล้ว ราเรียนนี้เชื่อกันว่าถ้าขับไปมากๆ หรือสนุกมากๆ อาจชะล่า และอาจมีคนในครัวเรือนของคนขับนั้นตายได้ แสดงให้เห็นว่าเพลงขับเพื่อความสนุกสนานนั้นก็ต้องจำกัดโอกาสเช่นกัน

ปรุหน้อจุ เพลงขับที่ผู้ชายเกี่ยวกับผู้หญิงเวลาเดินทาง เวลาเดินทางหรือไปป่าไปดง ผู้บ่าวอาจขับ เกี่ยวกับสาว เพื่อให้เพลิดเพลินเวลาเดินทาง คำร้องแล้วแต่จะคิดได้ บางทีก็ขับตามที่นิยมจดจำกันมา เช่น มักเริ่มต้นว่า **ปรุหน้อจุปาวจะบันดิล อาบันดิล...**

มาล่าเห็ดให้แม่หญิงสาว แม่หญิงสาวฟังความฮัก...

เพลงขับของจะต้อง เรียกว่า **มวน กะเลยอ ปัยริตะปัยริ** และ **ปะหนอยจูดังกงฮู** เป็นเพลงที่มีทำนอง คล้ายๆ กัน แต่ลีลาและจังหวะจะต่างกันไปบ้างเล็กน้อย การขับลำนี้ขับเวลาใดก็ได้ ความยาวของ เพลงขึ้นอยู่กับความสามารถของคนร้อง ร้องตลอดคืนก็ได้ ถึงรุ่งเช้าก็ได้ จะร้องด้วยกันหลายๆ คนก็ได้ ร้องคนเดียวก็ได้ ผู้หญิงก็ร้องได้ ผู้ชายก็ร้องได้

การขับลำนี้ไม่มีการสั่งสอนหรือถ่ายทอดกันเป็นการเฉพาะ คนรุ่นเด็กหรือหนุ่มสาวจะฟังจากรุ่นผู้ใหญ่แล้วก็ค่อยๆ จดจำร้องกันไปเรื่อยๆ เนื้อความหรือถ้อยคำที่ขับก็คิดขึ้นมาเอง หรือถ้อยยังไม่ชำนาญ จะจดจำคำที่คนขับเก่งๆ เคยขับให้ฟังก็ได้ เรียกว่าเป็นการขับลำด้วยความสมัครใจ และด้วยความ สนุกสนานรื่นเริง เนื้อความที่เรียกว่าเป็นคำท่วย คือ คำขับตามธรรมเนียม หรือตามแบบแผนที่สืบๆ กันมา เช่น ขับลำเนื้อความว่า บ้านนี้ทุกข์ยาก ข้าวปลาอาหารน้อย ต้อนรับแขกได้ไม่ดีไม่เต็มที่ อีกฝ่ายหนึ่ง ก็ขับลำตอบว่า ไม่มีข้อติข้อดองการต้อนรับ ที่บอกว่าต้อนรับขาดตกบกพร่องนั้น ไม่ถือสา เพราะเข้าใจ สภาพความเป็นอยู่

เนื้อความของลำกะเลยอ ที่ได้ตอบกันระหว่างชาย-หญิงนั้น ฝ่ายผู้หญิงมักจะขับว่า

ถ้าจะให้เจ้พลึง (ไทเคลือบใส่เกล้า) ปะเนาะ ปะฮาด หมากบัต ก็ให้เอามาให้
พ่อแม่ของข้อย

บางที่พี่น้องชายของผู้หญิงก็เป็นผู้ร้องนัยยะของเนื้อความก็คือการเรียกค่าตองแล้วฝ่ายผู้บ่าวก็ร้องตอบว่า
ถ้าเป็นข่ง เป็นเสื่อเป็นเข้าของอื่นๆ ก็ให้เอามาให้เรือนข้อย ผู้สาวแก้มแดงๆ
รูปงามๆ ทำงานหมั่นขยัน ขอให้มาสู่เรือนข้อย

เพลงขับลำของฮารัก เฝ้าฮารักมีการลำ (ขับ) อยู่ ๒ ชนิด คือ **สะกา** และ **บะบอด**

สะกา เป็นการลำเรื่องทั่วๆ ไป เล่าถึงการผลิต การทำไร่ทำนา เรื่องของบ้านของเรือน
หรือเรื่องเกี่ยวกับบ่าวสาว คนลำสะกามักเป็นคนหนุ่มหรือวัยกลางคน

บะบอด ส่วนมากคนลำบะบอดจะเป็นคนเฒ่าอายุมาก การลำจะมีเสียงเอื้อนยาวกว่าสะกา
จึงค่อนข้างช้า คนหนุ่มๆ ไม่ชอบลำบะบอด เพราะไม่ทันใจ ไม่ค่อยสนุกสนาน

ทั้งสะกาและบะบอด เป็นการลำที่ทำได้เฉพาะโอกาสมีพิธีกรรมเป่งฮีด แต่ไม่ใช่ในส่วนของ
พิธีกรรม จะลำที่เรือนที่เป่งฮีด หรือที่กว้านของบ้านในระหว่างการกินเลี้ยงรื่นเริงม่วนขึ้น ถ้าไม่มีการ
เป่งฮีดก็ไม่มีการลำ ถือว่าผิดฮีด แต่ถ้าออกไปจากบ้านไปอยู่ป่าดง ตามลำน้ำลำเซ เวลาไปหาของกิน
หรือหาของป่าต่างๆ ก็อาจจะลำได้ คนที่อยากลำสะกาและบะบอด ต้องจดจำและเรียนรู้จากการฟังคน
เฒ่าคนแก่ ไม่มีการเรียนการสอนกันอย่างจริงจัง ปัจจุบันคนที่ลำได้มีอยู่ไม่มากนัก เพราะนิยมร้อง
เพลงแบบลาวลุ่มสมัยใหม่มากกว่า ที่บ้านกะสังกาง บ้านกะโดนและบ้านปะออร์ ยังมีการขับลำสะกา
และบะบอดบ้าง แต่ก็มีคนลำได้เหลืออยู่น้อยคนแล้ว

เพลงขับของส่วย

เผ่าส่วยมีการลำเพลงพื้นบ้าน มีหมอลำที่เคยลำด้วยภาษาส่วย แต่ปัจจุบันไม่มีใครลำเป็นภาษา
ส่วยแล้ว มักลำเป็นภาษาลาว และนิยมลำเป็นเพลงสมัยใหม่ เกี่ยวกับการทำสงครามปลดปล่อยและอื่นๆ

เพลงขับของละเวน

คับปะต้อซ หรือเรียกว่า **ลำบ้านท่ง** ผู้ชายหรือผู้หญิง ก็ร้องได้ แต่ส่วนมากผู้ชายร้อง คำร้อง
มักเกี่ยวกับการไปไร่ไปนา ส่งเสริมความสามัคคี คำร้องต้องมีคนแต่ง หรือจะจำต่อๆ กันไป หรือคิด
แต่งเอาเองก็ได้

มารอง ลำละเวน เป็นการลำเล่น เว้าเล่น ผู้หญิงผู้ชายโต้ตอบกัน เสียดสีกัน คิดถ้อยคำเอง ไม่มีคนแต่ง ไม่มีลายลักษณ์อักษร

เพลงเด็กกับการละเล่น

นอกจากเพลงขับต่างๆ ซึ่งเป็นส่วนของความรื่นเริงบันเทิงของผู้ใหญ่ในชุมชนแล้ว ยังมีเพลงเด็ก (nursery rhyme) ซึ่งแบ่งเป็นประเภทย่อยๆ อีกหลายอย่าง ได้แก่ เพลงกล่อมเด็ก เพลงเด็กร้องเล่น และเพลงประกอบการละเล่นของเด็ก

ผู้บอกข้อมูลส่วนใหญ่มักจะบอกว่าไม่มีเพลงกล่อมเด็กเพียงแต่เอาลูกใส่อ้อมแขนแล้วก็โยกไปมา หรือใส่ในผ้าสะพาย แล้วซ่อนตัวลูกไว้ และแกว่งไปมา บางทีก็ทำเสียงอืออือ อาอา บ้าง ไม่เคยมีที่เป็นเนื้อความหรือเป็นถ้อยคำให้จดจำได้ แต่ก็มีบางคนที่ยกเล่าถึงเพลงกล่อมเด็กที่แม่กล่อมลูก แม้จะจำถ้อยคำไม่ได้มากนัก แต่ก็แสดงให้เห็นว่า ชนเผ่ามีเพลงกล่อมลูกเช่นกัน ข้อมูลที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งคือ พ่อจะช่วยเหลือลูกได้ กล่อมลูกนอนก็ได้ แต่ทุกคนจะยืนยันตรงกันว่า พ่อจะไม่กล่อมลูก มีแต่แม่เท่านั้นที่กล่อม ซึ่งทั้งนี้อาจเป็นเพราะภาระการเลี้ยงลูกของพ่อเป็นเพียงภาระชั่วคราว เวลาที่แม่ติดหน้าที่การงานอย่างอื่น พ่อจึงต้องช่วยเหลือ แต่ไม่ได้ทำเป็นประจำ โดยเฉพาะการกล่อมลูก ซึ่งมักจะเป็นสิ่งที่ต่อเนื่องกับการให้นมลูก อันเป็นหน้าที่ของแม่เท่านั้น

เพลงเด็กของตะเริง ท้าวแสงพา บุนทะงัน บอกว่า เพลงกล่อมเด็กภาษาของเผ่าเรียกว่า **อัยกอน** กอน คือ ลูก หรือ เด็ก อัยกอน คือ กล่อมเด็กให้นอน ท้าวแสงพาบอกคำร้องเป็นเนื้อความภาษาลาวลุ่มดังนี้

แม่ตำข้าว เอาแม่ยาเยียง ไปให้ลูกอยู่นำ พ่อกับแม่ไปไร่นา ให้ลูกกับแม่ยาอยู่เรือน
ส่วนเพลงร้องเล่นของเด็ก ท้าวแสงพาเรียกว่า **ดอแพงหาดบัล** มีเนื้อความว่า

เจ้าเอย พวกเราเคยกัน ไปเล่นอยู่ทุ่ง ลงเล่นทางเดิน

เพลงเด็กของแอ้ช

เพลงกล่อมเด็กของแอ้ช เรียกว่า **ปียกอมดอเลก** ตัวอย่างเพลงกล่อมที่ท้าวพงษ์ไชจำได้ มีคำร้องที่แปลเป็นภาษาลาวลุ่มว่า

นอนสาลูกน้อยอย่าร้องไห้	พ่อบ่ออยู่ไปไว้
มีดปานนี้แล้วจันไก่อขึ้นแล้ว	บ่เห็นพ่อตำมา
นอนสาลูกคำมาแล้ว	พ่อจึงตำบ้าน

อีกเพลงหนึ่งว่า

แม่คิดฮอดนั้ก

ข้าวชั้นยามแล้ง

แม่จะเบ้งแยง

ลูกให้ใหญ่สูง

นอกจากนี้มีเพลงที่เด็กๆ ร้อง ในการละเล่นของเด็กที่เรียกว่า ยิน เพลงที่ร้องกันเวลาเล่นยिन นั้น เรียกว่า จิบเปอเปอ สร้อยเพลงตอนหนึ่งว่า จิบเปอเปอ โปะกอมงา จิบเปอเปอ

เพลงเด็กของกะตุ

เพลงร้องเล่นของเด็กหรือร้องหยอกเด็กของกะตุ มีอยู่หลายเพลง เช่น

๑. **ปะยีนฮาแปะกาถอน** และ **โปะอิมปอล** เป็นเพลงร้องเล่นกับเด็กๆ พ่อหรือแม่เหยียดขาออกไป เอาเด็กเล็กๆ นอนบนขา หัวอยู่ปลายเท้ายกเท้าขึ้น แล้วดบมือร้องหยอกเด็กเล่นว่า

โปะอิมปอล งอนเลงอ จอปริ อีรีอีรีอินตาญ

ตัจอีนเตียงจุ เลียงอะอั้ง ลั้งอะเลียว เตียวอาบ๊อก

ตะม้อกอาโต๊ะฮู เอาะฮูจุม กะต้อมทุลาจุ

๒. **เปืออะฮูอิมเปอย** เป็นเพลงผู้ใหญ่ร้องเล่นกับเด็กอีกเพลง ร้องว่า

เปืออะฮูอิมเปอย เลอยฮาปอ รอกะซอน ออนยะมจุ อูจะริ

จะก็จ๊ะก็รุ จะก็รุละเตม เตมละเตง ตะเบ็งชนาย กลายชะนูล

ปะยุรจันตอง กลองอซัล อลยาจาตะริ ปะติกะไ

เตุรงแซรุ จะเตุรงเปอน เปลาเปือยตงแนว

ส่วน **ลิกกีเรีรุ** คือ เพลงที่เด็กชอบร้องเล่นเวลาไกวชิงช้า มีคำร้องว่า

ลิกกีเรีรุ กิเรีช จะยุบเตือกอะเรียง เจียงเบียงเตือกกันโตจ

อบรือคปันนุกะจา เจียะฮูบราฮูเอลาง กะจั้ง ปอมปลั่งฮอรุกอซ

มอซุบตีล็ก จะตักปะและฮูกะแอล ปะแปลปะยุรอินตัง กมอรุเซงแลจ

ตะล้าก ปว้ากเตมตะกะ เลอะฮูจะละฮูตักกะเลอย เปยฮูปองแซรุเลยลาว

มาลจอวุกันตู ตะลुरुจิริย จะจูยจืดแตฮอรุ อะจอลอม ปลอมกันยีนยั้ง

จริงเอแกัด อาเวัดกะวัญ ปะนัญเกนเดช อิมเบซ ปะยุร ตูรเอเตุ

อะแรรองอิมเปือะกฮู เปเลาเปือนตงแนว

(คำแปล) ทางลุ่มคือห้วยอะเรียง ทางเทิงคือห้วยกันโตจ มีแม่เฒ่าเห็ดถ่านไฟ เด็กน้อยมาจุมหัวกัน หนูตัวน้อยๆ ถือหอกทางหลัง (หาง) แมงกะมับเกาะหลัง นกแซงแซวพ่อนเซน แมงมูมยกกะบั้งน้ำ ผู้สาวใส่บ่วงหู แมงกะเบือผูกควาย นกกะจาบขับกะเลอย แมงไม้แพกเจาะปล้องไม้ แมวเมื่อ

๗๔ สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร

เมืองข้า จิ้งเหลนอยู่ยอดไม้ กวางถูกข้าว หมากินตับ ทากกินน่อง ชันแห่งมัดไว้ แห้วถูกปิด นำถูกยิง
ตกเบ็ด งูเห่าถูกปาด กะเจี๊ยะข้าวสะพายบ่า ฆ่าพ่อปู่ถูกจับ

(ตอนจบเด็กที่ไกรซิงข้าจะกระโดดไปจับตัวคนอื่นแล้วร้องคำสุดท้ายให้ตกใจ)

เต๊ะฮูฮินแตล เป็นชื่อเพลงร้องเล่นอีกเพลงหนึ่ง แต่ท้าวจันสอนจำเนื้อไม่ได้ ส่วน **เปรากอง**
เป็นเพลงร้องเล่นประกอบการจับแขนไขว่กันแล้วเขย่า คล้ายๆ เล่นแมงมุมขยุ้มหลังคาของเด็กไทย

เพลงเด็กร้องเล่นของเต๊ะรีว เรียกว่า **ปรีฮัก** เพลงหนึ่งชื่อว่า **ตักจิรีเบ็ดเบลิอบ**

ตักจิรีเบ็ดเบลิอบๆ อาเตื่อ เซาะเบลม อาเต็มจิดกหลามๆ ลามบาตะ

แอตๆ ตักดุงอคีแจรด วองๆ บึงจองแกล้ง วาดปาแม้ง วั๊กๆ ตักดุง หาจอ

บลดี ลลัวกาติต บล็ก

ถอดความเป็นภาษาลาวลุ่มว่า

ตัดหลักเพือบาง เปียกเข้าแปะ แป่มันดาง

เต็งแปนดั่งแอตๆ ฎกะบังดั่งออตๆ ปกผ้าจอง

เฮ็ดเอือนหมา เหล้าไฟ

เพลงเด็กร้องเล่นอีกเพลงไม่มีชื่อ ร้องดังนี้

เดชมดาตาก ตาวาก ดอสมอาตง กกตาวอยู่แควนนา ไม้ป่องอยู่แถมห้วยน้ำ

เพลงข้างต้นนี้เป็นเพลงเด็กเต๊ะรีวร้องเล่นกัน แต่เพลงกล่อมเด็กท้าวหนูวันบอกว่าไม่มี เพียงแต่
แม่จะทำเสียงกล่อม ฮือๆ เฮอๆ ไปเท่านั้น

เพลงเด็กของจะตื่อง

จะต้องมีเพลงที่ถือได้ว่าเป็นเพลงเด็ก เช่น เพลงกล่อมเด็กและเพลงเด็กร้องเล่น ดังนี้

เพลงกล่อมเด็กที่ร้องกันแพร่หลาย เรียกว่า **ปะยีน** และ **ฮินดีด** ใช้เวลาจะลูก (เอาผ้าสะพาย
ลูกไว้กับตัวพ่อหรือแม่) แล้วเขย่าตัวเอง ทำให้ตัวลูกเขย่าตาม แล้วร้องกล่อมให้ลูกหลับ

เพลง ปะยีน มีเนื้อร้องว่า

ยีน ยีน กอน ยีน กาไซโดมเก๊ะฮู

กรอง กะไซโดมตอง กรุเปอย

กะไซโดมกราย ตาล็อกฮู

เตื่อฮูจ็อกฮู โดมกุย

ตามิฮู ดีดกิด โดมจรี กะล่า

ปี้ช ปี้ช กอน ปี้ช ปี้ช

เอย เอย ลูก เอย เดือนข้าวเก๊ะฮู สุก ข้าวกรองสุก เดือนหมากถั่วหมากกรุเปอยสุก
เดือนข้าวกรายสุก ข้าวตาล็อกฮูสุก หมากยางสุกเหลือง หมากยางสุก มะไฟสุก เต็มตันเต็มกิง กะล่า

(หมากสีด้า) ด้นขึ้นอยู่ริมน้ำ) นอน นอน ลูก นอน นอน

เพลงเด็กเล่น เวลาเล่นซ่อนหา ฝ่ายที่เป็นคนหาจะร้องว่า **ย้าบ กะตุงยัร** ร้องประโยคนี้นี้ซ้ำๆ ตลอดเวลาที่ตามหาคนซ่อน ข้อความนี้หมายถึง ทรายขาวๆ มีชายห้อย ซึ่งไม่ได้มีความหมายชัดเจน เป็นเพียงคำร้องเล่นเท่านั้น

เวลาเด็ก ๒ คน เล่นขัดแขนไขว้กันเป็นห่วง ให้เด็กอีกคนหนึ่งขึ้นนั่ง คนเล่นจะร้องว่า

ปรีด้าปรี ปรีด้าปรี บุงตะเบือด มัจ ดาปุรุ โตจุตุโกลุ มวยมวย

กระต๊อบลงมา ตีนหก ตาเจ็ด หัวเข้าหนึ่ง

คำร้องนี้ไม่มีความหมาย แต่เป็นเหมือนการให้จังหวะ เวลาร้องก็จะไกวหรือเขย่าแขนเป็นจังหวะ ทำให้เล่นสนุกสนานและจังหวะพร้อมกัน

เพลงเด็ก หรือ nursery rhyme นั้น เป็นข้อมูลสำคัญที่สามารถจะวิเคราะห์เพื่อศึกษาค่านิยม และโลกทัศน์ของคนในชุมชนที่เป็นเจ้าของเพลงนั้นๆ ได้ นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับสภาพแวดล้อม และระหว่างคนในชุมชนด้วยกันทั้งเด็กและผู้ใหญ่ เพลงเด็กของชนเผ่าที่รวบรวมได้นี้ ก็มีเนื้อหาที่แสดงให้เห็นลักษณะดังกล่าวเช่นกัน

ส่วนการละเล่นของเด็กนั้น เนื่องจากผู้บอกข้อมูลทั้งหมดเป็นผู้ใหญ่ ทำให้ไม่สามารถอธิบาย ลักษณะและวิธีการเล่นของเด็กๆ ได้ชัดเจน และในการเก็บข้อมูลก็ไม่สามารถติดตามการเล่นของเด็กในบ้านต่างๆ ที่เดินทางไปเยี่ยมได้ อีกประการหนึ่งคือ การละเล่นของเด็กที่ผู้บอกข้อมูลบางเผ่าบันทึกหรือบอกเล่าด้วยวาจา นั้น ส่วนใหญ่เป็นการละเล่นของเด็กในปัจจุบัน ซึ่งปะปนกันทั้งการเล่นของในท้องถิ่น และการเล่นที่รับเอารูปแบบมาจากลาลุ่ม และจากโรงเรียน

อย่างไรก็ตาม ลักษณะและวิธีการเล่นของเด็กชนเผ่าต่างๆ โดยรวมนั้น มีข้อสังเกตคือ ส่วนใหญ่มักจะเล่นด้วยกันทั้งเด็กชายเด็กหญิง นอกจากการเล่นบางอย่างที่เด็กผู้ชายชอบเล่นเพราะใช้กำลัง เช่น เล่นปล้ำกัน หรือการเล่นที่ค่อนข้างโลดโผน เช่น เดินไม้สูง ซึ่งเด็กผู้หญิงจะไม่ค่อยเล่น แต่จะเล่นการเล่นประเภทที่นั่งเล่นกับพื้น เช่น เล่นดักแมลงมะขาม หรือเล่นตั้งบ้านตั้งเรือน เลี้ยงลูก ทำอาหาร ซึ่งก็ตรงกับการเล่นของเด็กโดยทั่วไป

ลักษณะที่เห็นชัดอีกอย่างคือ การเล่นของเด็กชนเผ่ามักจะเล่นนอกเรือน เล่นที่ลานบ้าน นอกจากเวลาที่ฝนตกหรือในเวลากลางคืนที่ออกไปเล่นนอกเรือนไม่สะดวก บางเผ่าก็จะมีข้อห้ามไม่ให้เด็กออกไปเล่นนอกเรือนตอนกลางคืนหรือมีข้อห้ามไม่ให้เล่นเลียนแบบกิจกรรมบางอย่างที่ถือว่าไม่เหมาะสม

๗๖ สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร

เช่น เล่นเกี่ยวกับพิธีกรรม โดยเฉพาะการทำศพ ผู้ใหญ่จะห้ามไม่ให้เล่นเด็ดขาด

ในที่นี้ จะบันทึกการเล่นของเด็กเป็นบางเผ่า เพื่อเป็นตัวอย่างการเล่นของเด็กชนเผ่าใน
ปัจจุบัน ดังนี้

การเล่นของเด็กกะเหรี่ยง

๑. เล่นเดินไม้สูง (*มะลองต๊ีบ*) ส่วนมากเด็กผู้ชายเล่น
๒. เล่นไล่จับ (*ละเบ็ดยารับบอน*) เล่นทั้งผู้หญิงผู้ชาย เล่นด้วยกัน
๓. เล่นกระโดดเชือก (*ลอมกแซ*) เล่นทั้งผู้หญิงผู้ชาย ยกให้สูงก็ได้
๔. เล่นซ่อนหา (*ดื้มมัต*) ปิดตาซ่อนหา ถ้าหาไม่พบคนซ่อนมาแต่หลัง
ก็ต้องเป็นโทษ ปิดตาใหม่
๕. เล่นตีตเม็ดมะขาม (*เตริะกุงบิว*) แต่ละคนลงเม็ดมะขามจำนวนเท่าๆ กัน
แล้วตีด้วยเล็บให้ ลงหลุมที่ขุดไว้ในดิน ถ้าเม็ดมะขามลงหลุมได้หมดก่อน ก็ชนะ
ถ้านิวไปถูกเม็ดของคนอื่น ก็ต้องหยุดเล่นก่อน ให้คนอื่นเล่นเป็นรอบๆ ,
๖. เล่นรถลาก เอาไม้มาทำล้อกลมๆ ๒ ล้อ เอาไม้ยาวมาเสียบแกน ทำแกนยาว
ลากพาดบ่า ส่วนมากเด็กผู้ชายเล่น
๗. เล่นเลี้ยงลูก ส่วนมากเด็กผู้หญิงเล่น เหมือนเลี้ยงลูกอ่อน เอาผ้ามาสะพายเฉียงบ่า
เหมือนแม่อุ้มลูกนอกจากนั้นก็เล่นตักน้ำดำข้าว
๘. เล่นตีตเม็ดมะขาม (*กุงบิว*) ตีตเม็ดมะขามให้สองเม็ดมาต้องกัน แต่ต้องไม่ไปถูก
เม็ดอื่น ใครตีได้ก็เก็บไปเป็นของตัวเอง

การเล่นของเด็กดกักัง เรียกว่า *ตรูแย* มีหลายอย่าง คือ

๑. *ตรูแยกำปัดมัต* ปิดตา ซ่อนแอบ คนปิดตาจะถามว่า แล้วหรือป
แล้วจึงเปิดตาออก ตามหาตัวเพื่อนเล่นอื่นๆ จนครบ
๒. *ตรูแยตริตมัต* คนเล่นคนหนึ่งจะผูกตา ไปคลำตัวคนอื่นๆ และทาย
ชื่อเพื่อนคนนั้น
๓. *ตรูแยตระกอบ* คือเล่นปล้ำกัน เล่นเฉพาะเด็กผู้ชาย เด็กผู้หญิงไม่เล่น
๔. *ตรูแยกะเรงตี* จับมือเป็นวงล้อม โยกไปโยกมา เวียนกัน มีเพลงร้องเล่นๆ
ในขณะที่วงผู้เล่นเวียนไปมา เด็กผู้หญิงชอบเล่นมากกว่า
๕. *ตรูแยตระบั่ว* คู่เล่นขึ้นหลังกันแบบขี่ม้าส่งเมือง เล่นได้ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย

- จะขึ้นหลังเล่นเฉยๆ หรือวิ่งแข่งกันก็ได้ (ตรุษจะฮ้าว)
 ๖. **ตรุษเยะเจ็ก** กระโดดสูง เล่นด้วยกันทั้งผู้หญิงผู้ชาย
 ๗. **ตรุษเยะจุม** เล่นปล้ำกันหลายๆ คน เรียกว่า กุมกัน
 ๘. **ตรุษเยะร็อก** เล่นกำท่าย ใช้เมล็ดพืช เช่น ข้าวโพด วางลงแล้วคว้ามือทับไว้ แล้วท่ายกัน ใครท่ายถูกก็ชนะ
 ๙. **ตรุษเยกายด้าก** เล่นกันในน้ำ บางทีเรียกว่า **ตรุษเยียดด้าก** คือ เล่นดำน้ำ
 ๑๐. **ตรุษเยดักตะเลอ** เอาขนไก่มาเสียบขึงข้าวโพด แล้วเอาไม้ตีให้ลอยไปลอยมา
 ๑๑. **ดักแดง** เล่นชักกะเย่อ แบ่งเป็นสองฝ่าย เด็กหญิงชายปนกันได้
 ๑๒. **จักตุ๊ต** เล่นสองคน ใช้ไม้ลำหนึ่งผลัดกันตีไปมา จนกว่าฝ่ายหนึ่งจะชนะ
 ๑๓. **ตรุษปลำ** เล่นไล่จับ เล่นได้ที่ละหลายๆ คน
 ๑๔. **ตรุษวัด** เอาเขาคายไล่ชนกัน มักเป็นเด็กผู้ชายที่โตหน่อย
 ๑๕. **ตรุษเต็ก** เล่นฟันกัน ใช้กิ่งไม้เล็กๆ หรือลำไม้ไผ่เล็กๆ เอามาฟันกัน
- การเล่นของเด็กกะตุ ได้แก่
๑. **ลือกแตมอย** เล่นไล่จับ เล่นที่ลานบ้านก็ได้ บนเรือนก็ได้
 ๒. **ปรือดปรามะอ็อก** เล่นเสือไล่หมู มีคนหนึ่งเป็นเสือ คนอื่นๆ เป็นหมู มีคนจับมือล้อมเป็นวงไว้ เสืออยู่ข้างหนึ่ง หมูอยู่อีกข้าง เสือพยายามไล่จับหมูแต่จะเข้ามาในวงไม่ได้ หมูวิ่งหนีแต่ต้องไม่ออกไปนอกวง เพราะเสือจะจับได้
 ๓. **ลือกกีเรรุ** ชิงช้า ผูกไม้กับกิ่งไม้ใหญ่ มักโหนกันสูงๆ แล้วปล่อยมือไปจับกิ่งไม้พอชิงช้า แกว่งมาอีกที ก็ปล่อยกิ่งไม้มาจับชิงช้า เวลาไกวชิงช้าจะร้องเพลงเล่นประกอบไปด้วย
 ๔. **ลั้งอาลู** เล่นไม้กระดกบางที่เอาไม้ไปพาดกับหลักควายหน้าเรือนก็ได้ไม่ห้าม
 ๕. **ตรุษฮอล** ชักเย่อฝ่ายหนึ่งนอนเอาเท้ายันไม้ไว้จับสายเชือกแล้วจับเอาต่อๆ กันอีกฝ่ายยืน จับปลายเชือกอีกข้าง แล้วดึงกันว่าฝ่ายไหนจะแรงมากกว่า ประกติคนยืนจะมีจำนวนมากกว่าคนที่นอนอยู่
 ๖. **กรจุ๊ต** ยันไม้ เด็กผู้ชายจะเล่นจับปลายไม้คนละข้าง แล้วยันปลายไม้กัน
 ๗. **ยิรกะตาง** เล่นเกาะดิน เด็กผู้หญิงเล่นที่ละ ๖-๘ คน คนครึ่งหนึ่งนั่งเอาเท้า

ยันกันไว้ อีกครั้งหนึ่งยืนระหว่างคนที่นั่ง เอามือจับกับมือคนที่นั่ง ล้อมกันเป็นวง แล้วเหวี่ยงไปรอบๆ คนที่นั่งจะถูกดึงและเหวี่ยง ให้อลอยไปเรื่อยๆ เล่นกันจนกว่าหมดแรงเหวี่ยง เวลาเล่นจะร้อง เพลงไปด้วยว่า อิมบรุตางอาฮุม อิมบรุตางอะลัย ร้องทวนไปทวน มาเหมือนกับให้จังหวะคนเหวี่ยง

๘. แป้นนกอนเตย

ภาษาลาวลุ่มเรียก นาคำพา คือ เล่นลูกกำพร้าว เอาไม้มาทำนำเล็กๆ แล้วทำลูกนำ มีวิธีวางลูกนำที่ทำให้ดูเหมือนว่าลอยอยู่เฉยๆ ไม่ติดกับอะไร จึงเรียกว่า เล่นลูกกำพร้าว หมายถึงมีแต่ลูกนำ ไม่มีตัวนำ

๙. กรุเลา

คือ บั้งโพละ เด็กๆ เอาไม้ซางมาทำบ้อง ใส่ลูกยิงกันเล่นๆ

๑๐. กั้งกรง

เขย่าไม้กระบอก (คล้ายอังกะลุง) คือเอากะบอกไม้มาใส่หิน หรือ ข้าวสาร ให้มีขนาดต่างๆ กัน แล้วเขย่าเล่นดังกราวๆ

ดนตรีและการขับลำทำเพลงของชนเผ่าทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ทั้งผู้ชายและผู้หญิง ทั้งคนรุ่นเยาว์ และผู้เฒ่าผู้แก่ เป็นวัฒนธรรมมุขปาฐะแขนงหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตและความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนค่านิยมและโลกทัศน์ของชนเผ่าได้ ดังที่กล่าวมานี้

บทที่ ๔ คำกล่าวบอกเล่าชีวิต

คำกล่าวที่บอกเล่าค่านิยมและโลกทัศน์

คำกล่าวของชนเผ่าทั้ง ๑๓ เผ่าในแขวงเซกอง แม้จะมีข้อมูลที่รวบรวมมาได้ไม่มากนัก และมีอุปสรรคทางด้านภาษา ที่ทำให้การถ่ายทอดจากคำพูดในภาษาของเผ่ามาเป็นถ้อยคำลาลุ่ม และบันทึกเป็นตัวเขียน ทำให้อาจเข้าใจเนื้อความผิดพลาด ถ้าไม่ได้ได้ถามทบทวน แต่เมื่อพิจารณา คำกล่าวทั้งหมดที่ได้มา จะเห็นได้ว่า มีลักษณะของการใช้ภาษาและความหมายของเนื้อความที่บ่งบอกถึงชีวิต ทศนคติ และอุดมคติของชนเผ่าได้ไม่น้อยไปกว่าการศึกษาวิเคราะห์จากข้อมูลชุมชนประเภทอื่นๆ เช่น ภูมิปัญญา เพลง ตลอดจนประเพณีพิธีกรรม คำกล่าวสั้นๆ เพียงไม่กี่คำอาจรวมความหมายที่ส่อสะท้อนถึงการดำรงชีวิต และความใฝ่ฝันของคนพูด เช่น คำอวยพรของคนแก่ที่กล่าวแก่ลูกหลาน คำอบรมสั่งสอน และแม้แต่คำสาปแช่ง คำบริภาษ ก็อาจทำให้เข้าใจค่านิยมและโลกทัศน์ของชนเผ่าได้ดีขึ้น

ในการรวบรวมข้อมูลประเภทคำกล่าวของชนเผ่าในแขวงเซกอง ได้แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ คำกล่าวทั่วไปในชีวิตประจำวัน และคำกล่าวในโอกาสเฉพาะ

คำกล่าวทั่วไปในชีวิตประจำวัน ได้แก่ ภาษิต พงพยาย คำสั่งสอนเด็กเตือนทั่วไป คำสาปแช่ง คำบริภาษ และคำเปรียบเทียบ คำกล่าวประเภทนี้จะปรากฏในการพูดจาปราศรัยทั่วไป ไม่ขึ้นกับสถานการณ์และโอกาสเฉพาะ แม้ในบางครั้งจะดูเหมือนกับมีวาระเป็นพิเศษ เช่น คำสั่งสอนเด็กเตือน แต่ที่จริงนั้นพบว่าการสั่งสอนเด็กเตือนของชนเผ่า จะเกิดขึ้นในการพูดสนทนาทั่วไป เช่น การพูดกันในครอบครัว พ่อแม่ลูก หรือปู่ย่า ตายาย ผู้ใหญ่จะแทรกถ้อยคำเตือนลูกหลานไว้ในถ้อยคำที่พูดกันเป็นประจำวัน มากกว่าที่จะเป็นการกำหนดวาระ ซึ่งเป็นลักษณะของสังคมเมืองหรือชุมชนใหญ่ ที่จะมีการให้โอวาท หรือตั้งใจที่จะสั่งสอนเด็กเตือนเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ เช่นเดียวกับคำสาปแช่ง คำบริภาษ ที่เป็นถ้อยคำติดปากทั่วไป ไม่ได้มีความหมายรุนแรงถึงขั้นของการวิวาทหรือลักษณะการเป็นศัตรูกันอย่างจริงจังเสมอไป

คำกล่าวในโอกาสเฉพาะ ได้แก่ คำให้พร คำอธิษฐาน คำสาบาน คำเกี่ยวพาราสี คำเรียกขวัญ คำเชิญผี (เรียกผี) คำกล่าวประเภทนี้จะเป็นส่วนที่มักประดิษฐ์ขึ้นให้ต่างไปจากถ้อยคำตามปกติ และมักมีความหมายที่กว้างหรือลึกซึ้งกว่าความหมายของคำแต่ละคำที่ประกอบกันขึ้นเป็น

สำนวน แม้คำกล่าวบางประเภท เช่น คำให้พร จะดูว่าเป็นคำธรรมดา ที่ใช้พูดกันทั่วไป แทบจะไม่ต้องคิดประดิษฐ์ขึ้น แต่ที่จริงแล้ว นัยของคำให้พรนั้นผ่านการกลั่นกรองมาเป็นเวลานานพอสมควร แล้วจึงปรากฏรูปเป็นถ้อยคำสำนวนสั้นๆ ที่คนพูดและคนฟังจะเข้าใจได้ดีถึงความหมายที่แฝงอยู่ในคำสั้นๆ นั้น เช่น คำอวยพรเมื่อแต่งงาน ให้มีลูกเต็มบ้านมีหลานเต็มเมือง หรือมีตัวงั่วตัวควาย มีเงินมีคำ ให้อยู่กันจนปากขบหัวเข้า เหล่านี้ล้วนมีความหมายลึกซึ้งที่เจาะจงใช้ในโอกาสเฉพาะทั้งสิ้น การศึกษาถ้อยคำและความหมายของคำที่เลือกมาใช้ในคำกล่าว เป็นกระบวนการที่ต้องการความรู้และความเข้าใจทั้งในด้านภาษานั้น และความหมายที่เกิดจากสภาพแวดล้อมของชีวิตของผู้ที่ใช้คำกล่าวนั้น แต่เนื่องจากอุปสรรคทางภาษาดังกล่าวข้างต้น การศึกษาเชิงวิเคราะห์คำกล่าวของชนเผ่าที่รวบรวมจึงทำได้เพียงพิจารณาความหมายและนัยที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของผู้ใช้คำกล่าวนั้น รวมไปถึงค่านิยม ทศนคติ และโลกทัศน์ของผู้กล่าว เท่าที่จะวิเคราะห์ได้ในขั้นนี้

คำกล่าวทั่วไปในชีวิตประจำวัน

ภาษิต พังเพยและคำสั่งสอนตักเตือน

ภาษิต พังเพย และคำสั่งสอนตักเตือน หมายถึง ถ้อยคำ วลี และประโยคสั้นๆ ที่มีเนื้อความเตือนใจ ให้ข้อคิด หรือให้ข้อคิดในเชิงกล่าวเปรียบ เป็นถ้อยคำเชิงสั่งสอน แต่มีความหมายกว้างสำหรับคนทั่วไป ไม่ได้กล่าวแก่คนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ เพื่อสั่งสอนหรือตักเตือน ภาษิตและพังเพยของชนเผ่านั้น เมื่อดูตามรูปลักษณะอาจจะแตกต่างไปจากภาษิตและพังเพยที่คุ้นเคยกันอยู่ในภาษาไทย คือมักจะเป็นถ้อยคำง่ายๆ ไม่ได้ตกแต่งให้ต่างไปจากคำพูดธรรมดาสามัญ แนวคิดของคำกล่าวในกลุ่มนี้ก็จะมาจากการดำรงชีวิตและสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ รวมทั้งมาตรฐานของชุมชน คือ รูปแบบความประพฤติที่ชุมชนเห็นควร ซึ่งสะท้อนให้เห็นค่านิยมของชุมชนนั้นๆ ด้วย ดังตัวอย่าง คำกล่าวของเผ่าต่างๆ ต่อไปนี้

ตะเรียง อย่าเฝ้าผัดปากผัดหู

 ให้มันขยันออกแรงงาน อดต่อทุกข์ยาก

 ให้รู้จักเลือกที่จะไปจะมา (หมายถึง ให้รู้จักกำหนดที่ควรไปควรมา)

ดักกั ตึกกะมิด เตอะกะแยรุ

 ให้ขยันทำงาน บ่ให้ชู้ดำน

ตะรื้อ อย่าเฝ้าผัดพลาตต่อหมู้คู่

 อย่าทำผิดใจคนอื่น

 อย่าเฝ้าตืนสันมือยาว

 อย่าขี้เกียจ คิดแต่จะได้

เงะ	หลักไม้หลักแก่น บ่มันทหลักคน เอาหัวกลอยหัวล่า บ่ท่เข้า เอิ้นเฒ่าแก่เจ้านาย กีบ่สุดท่ตนเอง ย่านงู ย่านเสือ ย่านผี บ่ท่ย่านคน สุดที่ไวก็บ่ท่แสงตา	ล่อมรั้วไม้หลักไม้แก่น ก็ไม่มั่นคง เท้าล่อมด้วยคน (กิน) หัวกลอยหัวล่าก็ไม่เท่ากินข้าว ขอให้คนเฒ่าเจ้านายช่วย ก็ไม่เท่าช่วยตนเอง กลัวงู กลัวเสือ กลัวผี ก็ยังไม่เท่ากลัวคน อะไรที่ไวที่สุด ก็ไม่เท่าสายตาคน (เตือนว่า) อย่างนี้กว่าทำอะไร จะไม่มีคนรู้)
จะต้อง	บ่ให้ขี้ลักมักจก บ่ให้เฮ็ดดินสั่นมือยาว บ่ให้ผัดพลาตบ้านเมือง	อย่าให้ขี้ลักขี้ขโมย อย่าเกียดคร้าน เอาแต่ได้ อย่าทำผัดกฏของบ้านเมือง
๔	อย่าลั่นไม้ร้อย เด็กน้อยลั่นผู้ใหญ่ จนแก่กั้ว ลัวจัวแก่กั้วพะ	อย่าทำอะไรเกินตัว เด็กอย่ารู้ดีเกินผู้ใหญ่ เป็นผู้น้อย เป็นเณร ก็ให้รู้จักกลัวพระ
ฮารัก	บ่อยู่บ่เข้าคือหางหมู ผู้ชักช้า เฮ็ดส้างเฮ็ดหยังบ่ว่องไว บ่ไต่บ่ว่าคือหอยเลื้อ ผู้ใจใหญ่ เหมือนภูเหมือนม้า ผู้ใจน้อยเท่าเส้นผม ทำอะไรก็ไม่กล้าไม่หาญ ใจร้อนคือไฟ ใจเร็วคือรถยนต์	หางหมูไม่ได้อยู่นิ่งๆ (หมายความว่า) อย่าขี้เกียจ ให้ดูหางหมู ไม่ได้หยุดอยู่นิ่งๆ เพราะหมูจะเที่ยวเดินหากินตลอดเวลา) คนทำอะไรช้า ไม่ทันการ ไม่ทันเพื่อน ช้าเหมือนหอยทาก คนใจใหญ่ ไม่มีก็ว่ามี (ถือว่าไม่ดี คืออวดโอ่) คนใจเล็กใจน้อยทำอะไรก็กลัวไม่สำเร็จ คนใจร้อน ทำอะไรจะให้ได้ดีตั้งใจ
ส่วย	ดูเฮ็ดดูสร้าง บ่ให้ขี้ค้ำนมักหน่าย บ่ให้เป็นคนดินสั่นมือยาว คนดูกินก็กินอ้ม คนขี้ค้ำนกินก็บ่เต็มท้อง	ขยันหมั่นทำงาน อย่าเกียดคร้านเบื้อหน่าย อย่าขี้คร้าน คิดเอาแต่จะได้ คนขยัน กินอะไรก็ได้เต็มอ้ม คนเกียดคร้าน ได้กินไม่เต็มท้อง
ละเวน	ดีก็ย้อนเหล้า สั่ว (ชั่ว) ก็ย้อนเหล้า มีหมูมีเสี้ยวก็ย้อนเหล้า บ่มีหมูมีเสี้ยวก็ย้อนเหล้า ให้อีกพ่อเฒ่าแม่เฒ่า อาหารการกินให้แบ่งให้ปัน พันไม้พันดอกอย่าให้พันเข้าบ้าน	หมายความว่า เหล้ากินให้ดีก็ได้ กินให้ชั่วก็ได้ ให้ดูแลพ่อแม่ อย่าให้อดอยาก ทำอะไรระวังอย่าให้เป็นภัยถึงตัว

แย้ฮู แม่เด็กน้อยเอ๋ย ให้เจ้าอยู่เบิ่งเรือนเบิ่งซาน เบิ่งลูกเบิ่งหลาน บให้เจ้าเป็น
ส่วนน้อยเองจะไปชอกไปหา ชื้อเครื่องซื้อของจากบ้านอื่นพุน
เมื่อสามีจะออกจากเรือนไปซื้อข้าวของแลกเปลี่ยนกับบ้านอื่น จะพูดสั่งความกับภรรยา
ให้ดูแลเหย้าเรือน ดูแลลูกหลาน อย่าให้เป็นอันตราย

เมื่อถามผู้บอกข้อมูลว่า สามีจะสั่งความกับภรรยาจริงหรือว่าเป็นเพียงถ้อยคำโบราณที่เคยกล่าว
กันมา ท้าวพงไซบอว่า สมัยก่อนการเดินทางออกไปหาซื้อข้าวของจำเป็นหรือไปแลกเปลี่ยนของใช้
ของกินกับบ้านอื่นนั้นไม่ใช่ไปชั่ววันสองวัน เพราะหนทางไกลและทุรกันดารกว่าจะไปจะกลับ ฉะนั้น
คำกล่าวสั่งความนี้จึงเป็นคำกล่าวที่ใช้กันจริงในสมัยก่อน แม้สมัยนี้จะไม่ค่อยได้สั่งกันเป็นถ้อยคำอย่าง
นี้ทุกคำ แต่ก็ต้องสั่งความกันในการทำงานคล้ายๆ กันนี้เหมือนกัน เพราะในปัจจุบัน บ้านแย้ฮูแต่ละ
บ้านก็ยังห่างไกล ต้องเดินเท้าแรมวันแรมคืนกว่าจะไปถึง เมื่อสามีไม่อยู่เรือน ภรรยาก็ต้องคอยดูแล
ระมัดระวังรักษาเหย้าเรือนลูกหลานให้ดี

เช่นเดียวกับเวลาที่พ่อจะสั่งลูกว่า

พ่อซีไปไฮไปสวน ให้ลูกอยู่เรือนเกือหมู เกือไก่ บให้ลูกไปเที่ยวเล่นทางอื่น

ลูกจะต้องมีหน้าที่เท่าที่เด็กจะทำได้ คือให้อาหารหมูอาหารไก่ ไม่ให้ไปมั่วเที่ยวเล่นอยู่ที่อื่น
ไรสวนของบ้านแย้ฮูมักจะอยู่ไกลบ้าน เพราะพื้นที่ราบมีจำกัด จึงเป็นแปลงเล็กแปลงน้อย บางทีก็ต้อง
ไปค้างที่ไร่เมื่อเวลามีงานไร่มาๆ เช่น ระบายสักข้าวหรือเก็บเกี่ยว บ้านแย้ฮูบางบ้านยังต้องทำไร่รวมกัน
ทั้งบ้าน และแบ่งปันผลผลิตกันตามจำนวนคนในครัวเรือน มิฉะนั้นก็ไม่พอกิน

ฉะนั้น แม้จะมีภาษีด และคำสั่งสอนที่ได้มาจำนวนน้อย แต่ก็พอจะเห็นภาพการดำรงชีวิต
และแนวคิดจากการสั่งสอนเหล่านี้ได้ชัดพอสมควร

คำเปรียบและความเปรียบ

คำเปรียบและความเปรียบของชนเผ่ามีลักษณะเนื้อความและวิธีการเปรียบที่น่าสนใจ แม้จะ
เป็นคำง่ายๆ แสดงแนวคิดตรงไปตรงมาไม่ซับซ้อน แต่ก็เห็นสภาพแวดล้อมและทัศนคติของผู้พูดได้ว่า
ผู้พูดอยู่ในสิ่งแวดล้อมอย่างไร และมีแนวทัศนะต่อผู้คนและสิ่งรอบตัวอย่างไร

ตัวอย่างคำเปรียบบันทึกได้จากผู้พูดไม่กี่คน เพราะแม้คำเปรียบจะเป็นคำที่ใช้บ่อยๆ แต่ก็
ต้องเป็นการใช้ที่อยู่ในสถานการณ์จริง มิฉะนั้นก็จะนึกไม่ค่อยออก

๘๔ สุวรรณา เกรียงไกรเพชร

ดักกั	งามเหมือนกะแซ งามเหมือนมัดตัง (งามเหมือนพระจันทร์ เหมือนตะวัน)	
	งามเหมือนอรุไมย (ดาว)	
	งามเหมือนปิลรอ (ปลาที่ตัวแดงเรื่อๆ)	
	เปรียบของสีข้าวว่า เหมือน ลอนกปาลสุ (ดอกฝ้ายที่อยู่กับต้น)	
	ของสีดำว่าเหมือน ม่วนกดี (ดินหม้อ) ชะจ๊ะ (ถ่านไฟ)	
กะตู	เปรียบคนอ้วนว่าเหมือน โตะไค้เกรียว (หมูตอน)	
	หรือเหมือน โตะปือจกะ (ควายถึก)	
	คนสูงเปรียบว่าเหมือน โดกอรุโดงอก (ภูเขา)	
	ส่วนคนตัวเล็กเปรียบว่าเหมือน โตะกวย (จิ้งเหลน) จงโกรงจงเกรง (กิ้งก่า)	
	ชาวคือปอกเปลือกหอย	ดำคือกะตอกกลางไข่
ละเวน	สูงคือกกไม้ปาก	เตี้ยคือกกหมากเผ็ดขี้หนู
	ชาวคือไผ่บง	เลื่อมคือบังกือ (ดำเป็นมันเลื่อมเหมือนกึ่งกือ)
	ตุ๊กกินคือไก่	ไวคือเสือ (ตุ๊กกิน คือ กินเก่ง ไก่หาอาหารกินทั้งวัน)
	ดำคือหม้อ	แดงคือน้ำสี (ผู้ชาย)
	งามคือเจ้าคือนาย	
	ดีคือพระเวส (เวสสันดร)	
	งามเหมือนนางฟ้า	

จากคำเปรียบเทียบก็จะเห็นได้อีกเช่นกันว่า สิ่งที่น่ามาเปรียบจะเป็นสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติ และแสดงให้เห็นสภาพแวดล้อมของผู้พูดได้ดี คำเปรียบยังมีอีกมาก (ดูรายละเอียดในภาคผนวก) แต่ก็มักจะมีเนื้อความและแนวเปรียบเทียบคล้ายๆ กับที่ยกมานี้ สิ่งที่น่าสังเกตคือ เผ่าละเวน ซึ่งอยู่ในพื้นที่ราบลุ่มเช่นเดียวกับส่วย และรับอิทธิพลความเชื่อพุทธศาสนาเช่นกัน จะนำเอาคำทางพุทธศาสนามาใช้ในการเปรียบเทียบ เช่น พระเวสสันดร เป็นตัวอย่างของคนที่ดีที่สุดในแนวคิดหรืออุดมคติของคนละเวน งามเหมือนนางฟ้าก็เป็นความเปรียบที่ชนเผ่าอื่นๆ มักไม่มีเปรียบ เพราะชนเผ่าไม่มีแนวคิดเรื่องนางฟ้าหรือเทวดา แต่ละเวนได้แนวคิดนี้จากชาดก จึงนำมาใช้เป็นความเปรียบ จึงเห็นได้ว่าแนวคิดและหลักการของละเวนต่างไปจากชนเผ่าอื่นๆ ที่อยู่ในสภาพแวดล้อมคนละแบบ

คำสาปแช่ง คำบริภาษ

คำสาปแช่งและคำบริภาษ เป็นคำกล่าวที่แสดงสภาวะอารมณ์ตรงกันข้ามกับที่กล่าวมาแล้ว ผู้พูดจะพูดด้วยความโกรธ ด้วยอารมณ์แรง ถ้อยคำที่พูดจึงมักจะสั้น ห้วน และมีความหมายรุนแรง ทั้งๆ ที่บางครั้งสถานการณ์ไม่ร้ายแรง แต่ก็เป็นเพราะคำบริภาษหรือสาปแช่งเป็นคำที่สั้น พูดได้เร็ว ออกจากปากได้เร็วโดยไม่ต้องคิด มีลักษณะเป็นคำติดปากอย่างหนึ่ง คือไม่มีความหมายเต็มตามถ้อยคำ เพียงแต่เป็นการแสดงอารมณ์ตามสถานการณ์ในขณะนั้น

เมื่อขอให้พูด หรือบันทึกคำปรึกษา และคำสาปแช่ง ผู้บอกข้อมูลมักจะไม่ค่อยเต็มใจออก เพราะรู้สึกว่าเป็นคำที่ไม่ดี ไม่เหมาะสมที่จะพูดกับคนอื่นที่ไม่ได้เป็นคู่ชีวิตจริง หรือเป็นคนที่กำลังโต้แย้งถกเถียงกันจริง กล่าวสั้นๆ คือ ไม่ได้อยู่ในอารมณ์โกรธจริงก็จะพูดไม่ค่อยออก แต่ถ้าบันทึกจากการสนทนาจริงๆ ในวงของชาวบ้านที่คุ้นเคยกัน คำประเภทนี้ก็จะได้ยินอยู่เป็นระยะๆ ในวงสนทนา ตัวอย่างคำกล่าวประเภทคำปรึกษา และคำสาปแช่ง ที่บันทึกได้ เช่น

ดักกัங ให้ตายดับตายวอด (เป็นได้ทั้งคำบริภาษ สาปแช่ง และคำสาบาน)

ให้ควยเน่าควยหนอน (แข่งดำ)

ให้ผีน้ำเอาไป ให้ผีตายโหงเอาไป (แข่งดำ)

สารให้เจ้าตายโหง

สาร ให้คนมาแทงมาฟันเจ้า

และอีกประโยชน์หนึ่ง มีลักษณะเป็นคำบริภาษอีกฝ่ายโดยตรง ไม่ใช่ลักษณะคำติดปาก คือ

พ่อแม่เจ้าสั่งสอนบ่

คำบริภาษติดปากทุกๆ ไป คือ ว่าอีกฝ่ายเป็นหมู (โง่) หรือเป็นหมา (จ่อ)

คำด่ากับคำแข่งมักจะต่อเนื่องกันไป จึงมักใช้ว่า คำแข่งด่า เผ่าตระกูลนี้มีคำบริภาษติดปากว่า

กาจิตมฺยงฺ หมายความว่า ขอให้ตายแน่แท้

คำบริภาษของกะตุ มักจะเกี่ยวโยงไปถึงหมาหรือหมู เช่น

ชั่วคือหมา

ชั่วคือหม (หมายความว่าไม่รู้จักแม่ตัวเอง)

ขี้เด็ดคือควยหมา

เป็นคำดำของผู้อื่น

ชั่วคือนมหมา

เป็นคำด่าเชิงเปรียบเทียบว่า นมหนาแกว่งไปมา

เหมือนคนหลุดจากลัทธิโลก เชื่อไม่ได้

๘๖ สุวรรณ เกรียงไกรเพชร

ถ้าอยู่ในการทะเลาะวิวาท และต้องการสาปแช่งอีกฝ่าย แต่มักจะเป็นสถานการณ์ที่ฝ่ายซึ่งถูกสาปแช่งเป็นผู้ผิด หรือเป็นผู้น้อย เกียงไม่ได้ ฝ่ายที่สาปแช่งก็จะพูดได้ยืดยาวว่า

ขึ้นภูให้เสือบ ลงน้ำให้แค้นกันไปปด ใ้ขบซี่เข็บขบ หินกลิ้งมาแต่พ่น มาตีหัว
ตีดับไตไส้พุง จนมนออกขมอม

คำสาปแช่งที่ยาวกว่านี้คือ ไปอยู่ดินลาวดงละเวน ให้มูย้งด้วยปืนด้วยมนตร์ ให้ดับมอด
ให้ตายมุดตายมอด บให้กลับคืนเมือบ้าน ให้หมดให้สูญ ชีคร้านเบ้งชีคร้านบ้าน คนสั่ง
ที่บ่ดีบจบบ่งาม คือเจ้านั้นแหละ บให้เป็นมนุษย์อีกแต่หนีฮอดพ่น

ส่วนฮาร์จะมีคำบริภาษและคำสาปแช่งคล้ายๆ กับที่กล่าวมาแล้ว เช่น เจ้าจ้งแม่นชั่วคือหมา
เจ้าคือหีแม่เจ้า ให้เจ้าตาย ให้เจ้ากุดมุด (หมายถึง ทำอะไรอย่าให้ได้ดี) ใ้หูกอด ให้เจือกเอา ให้เสือบ

คำบริภาษของละเวนก็ทำนองเดียวกัน คือ แซ่ให้ตายดับ ให้ตายมุดตายเน่า ให้หนอนกัถ
หนอนกิน ให้เสือบให้ข้างเหยียบ ให้ฟ้าผ่า ให้กินดิน (หมายถึงให้มีความทุกข์ยาก) และคำบริภาษ
สั้นๆ ที่อาจเป็นคำติดปากด้วย เช่น กซ้อกพัก (บักผีห่า) กซ้อกเบรียง (ผีสายโง) กซ้อกชัว
(ไอ้โง)

ลักษณะคำบริภาษเหล่านี้ จะตรงหรือคล้ายคลึงกันกับคำบริภาษในภาษาต่างๆ ไป ซึ่งจะด่า
หรือสาปแช่งให้ตาย ให้มีความทุกข์ยากมากๆ หรือเปรียบเทียบให้เป็นสัตว์ที่เลวร้าย หรือสกปรก เช่น
หมา หมู และอื่นๆ คำบริภาษเหล่านี้ทำให้เข้าใจทัศนคติบางแง่มุมของชนเผ่า เช่น การกำหนดว่า
สัตว์อย่างไหนเลว จึงจะเอามาเป็นคำเปรียบคำด่า ดังจะเห็นว่า หมา ซึ่งก็เป็นสัตว์เลี้ยงประจำเรือน
น่าจะเป็นที่พอใจใคร่ของคน แต่กลับถูกนำมาใช้เป็นคำด่า มีความหมายโดยนัยว่า ความประพฤติไม่ดี
เป็นที่รังเกียจของผู้อื่น ฉะนั้น ความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างคนกับหมาที่เลี้ยงไว้ในครัวเรือน แทนที่จะ
สะท้อนออกมาเป็นความเปรียบในเชิงที่ดี กลับกลายเป็นตรงกันข้าม ทั้งนี้เพราะคนอาจคิดว่าหมามี
สถานะต่ำต้อย อาจจะถูกปรก น่ารังเกียจ จึงนำมาใช้เป็นคำบริภาษ

คำกล่าวในโอกาสเฉพาะ

คำให้พร

คำให้พรในโอกาสต่างๆ ของชนเผ่ามีอยู่ไม่มากนัก เพราะต้องเป็นช่วงเวลาพิเศษที่ต่างไปจาก
ชีวิตปรกติธรรมดาประจำวัน เช่น ในพิธีแต่งงาน ในการเรียกขวัญ อาจกล่าวได้ว่าการให้พรจะเกิดขึ้น
ในวาระที่มีการเปลี่ยนแปลงขั้นตอนของชีวิต หรือในช่วงเวลาวิกฤตที่คนต้องการกำลังใจ และความ

มั่นใจในการที่จะดำเนินชีวิตต่อไป ในขณะที่เดียวกันคำให้พรนั้นมักจะบ่งบอกไว้อย่างกว้างๆ ด้วยว่าชีวิตที่จะดำเนินต่อไปนั้นควรมีเป้าหมายอย่างไรที่เป็นสิ่งพึงประสงค์ของคนทั้งหลายโดยรวม หรือดำเนินไปสู่อุดมคติในชีวิตของสังคมนั่นเอง

คำให้พรโดยทั่วๆ ไปจะมีเนื้อหาหลักอยู่ที่ชีวิตที่เป็นที่ปรารถนา อุดมสมบูรณ์ ปลอดภัย แข็งแรง คำให้พรของชนเผ่ามักจะเป็นรูปธรรมที่เห็นได้ชัดเจน ว่าชีวิตที่ปรารถนานั้นคืออย่างไรบ้าง เช่น คำให้พรของตระกูลเมื่องานแบ่งฮีดบ้าน มักจะกล่าวแก่กันและกันว่า

ให้อยู่ดีมีแอง เจ็บบให้ได้ ไข้บให้เกิด

ไก่และหมูให้มีมากมาย จัวควายให้เต็มคอก

ความฮั่งมีและความสะอาดกาย

การฮั่งมีและการนำพาพ่อและแม่

ให้มีลูกเต็มบ้านให้หลานเต็มเมือง

คำให้พรของแอฮฺในโอกาสงานบุญ ขึ้นเรือน หรือแต่งงาน ก็คล้ายคลึงกัน คือ

อยากให้เจ้าใหญ่ ให้เจ้าฮั่งมี สาบู่สาอย่า สาพ่อ สาแม่

ให้เจ้าเลี้ยงควายเลี้ยงวัวให้ตึกได้ เลี้ยงหมูเลี้ยงไก่ให้หลาย

เบ่งพี่เบ่งน้องให้จบให้งาม

คำให้พรของดักกังกล่าวว่า

บให้ขี้ค่าน ให้เฮ็ดไเฮ็ดนา บให้อึดบให้อยาก

ให้ได้ควายถึกใหญ่ ให้ได้ข้าวร้อยกะพ้า

ให้ได้หม้อทองใหญ่ๆ ให้ได้คำได้เงิน

และเมื่อเวลางานแบ่งฮีดใหญ่ ที่มีการตีกิ่งลา ดักกังจะมีธรรมเนียมเอาเหล้าให้ผู้ตีกิ่งลากิน คนตีกิ่งลาเป็นคนสำคัญ เพราะกิ่งลาก็คือสัญลักษณ์ของงานแบ่งฮีดบ้าน คำให้พรที่กล่าวแก่ผู้ตีกิ่งลาว่าดังนี้

อยากให้ดี อยากให้ได้ อยากให้มั่งมี อยากให้อยู่ดีกินดี

มีข้าว มีฮิ่น มีเรือน มีเครื่องนุ่งเครื่องถือ

กินอ้ม กินอร่อย กินหวาน บเจ็บบเป็น

มีน้ำไหล มีท่อนไฟสว่าง

สิ่งที่ให้พรกันก็คือ พื้นฐานสำคัญของชีวิต หรือหากจะกล่าวตามแนวคิดพุทธศาสนาก็คือ

ปัจจัย ๔ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค นั่นเอง

คำให้พรของชนเผ่าที่รวบรวมมาแสดงว่า ไม่จำเป็นที่ผู้ให้พรจะต้องอยู่ในสถานะสูงกว่าผู้รับพรเสมอไป ลูกหลานก็อาจให้พรปู่ตายายได้ นั่นคือการตั้งความหวังและแสดงความรักปรารถนาดีในรูปแบบหนึ่ง ยิ่งกว่านั้น ยังอาจจะมีขอบเขตของความหมายกว้างออกไปถึงแนวคิดว่า เมื่อตั้งสิ่งที่ปรารถนาไว้ดังนั้นแล้วทั้งผู้ให้พรและผู้รับพรก็ควรที่จะร่วมกันทำให้เป้าหมายนั้นเป็นจริงขึ้นมา ดังเช่น เมื่อคนรุ่นหนุ่มสาวให้พรคนแก่ ว่าให้แข็งแรง อายุยืน ก็เหมือนกับกำหนดกับตนเองด้วยว่า จะต้องมีส่วนร่วมในการทำให้คำพรนั้นเกิดเป็นจริงขึ้น คือต้องดูแลคนแก่คนเฒ่าให้ดี หนุ่มสาวเผ่ากะตุมักให้พรคนเฒ่าคนแก่ว่า

ให้พ่อแม่อยู่เรือนชานครอบครัว บัญชาครอบครัว บ่ให้อดอยาก เสาะของกินของอยากร
ต้องให้พ่อได้กินแต่ละปี และเก็บไว้เล่าข่าว และให้เอาไปขาย หมูเฝ้าผู้ไป พวกเฝ้าผู้เป็น
ลูก ใส่ใจพ่อแม่ผู้อยู่ชานเรือน ให้อยู่ดีมีแสง มีความสุขความเจริญ เพื่อให้ลูกหลานบ่มีความ
ละอายต่อบ้านเมือง

จะเห็นว่า นอกจากคำพรจะแสดงความรักปรารถนาดีแล้ว ยังวางแนวคิดของวิถีปฏิบัติต่อกัน และสะท้อนความสำนึกทางคุณธรรมตามกรอบของสังคมด้วย

คำให้พรในโอกาสพิเศษอีกโอกาสหนึ่ง คือ ในการแต่งงาน ที่พ่อแม่และผู้ใหญ่จะให้พรคู่แต่งงาน คำให้พรมักจะมีคำสั่งสอนถึงแนวประพฤติปฏิบัติ เมื่อเปลี่ยนสถานะจากเดิม จากคนโสดที่มีหน้าที่ต่อครัวเรือน พ่อแม่พี่น้องเป็นผู้ที่ต้องรับผิดชอบของตนและครอบครัวใหม่ที่จะขยายขึ้นไป การเปลี่ยนขั้นตอนชีวิตในช่วงนี้จึงมักมีคำที่ตักเตือนถึงการเปลี่ยนสถานะและเปลี่ยนรูปแบบความสัมพันธ์ของคู่แต่งงาน ดังเช่นคำให้พรของเงะ ว่า

... สร้างเป็นลูก ผูกเป็นเมีย บ่ให้เจ็บไข้ บ่ให้ลั่นซูลิ้นสาว ทำการงานเฮ็ดไฮ่เฮ็ดสวน
ไปหากินหาอยู่ หากวยหาจัว คำทุกคำแพร่ ตักน้ำคำข้าว ให้เป็นเจ้าเรือนอยู่ในที่นี้
เป็นพื้นฐานอยู่กับพี่น้อง มาสู่ยายเอื้อย เบิ่งพ่อแม่แม่นายให้ดี แต่งอยู่ครว้กินให้สะอาด
ให้ลูกให้แซบ เพื่อเลี้ยงผัวเลี้ยงเมีย พ่อเฒ่าแม่เฒ่าแขกคน

คำให้พรของละเวนก็คล้ายกัน คือ

ให้มีสัตว์เต็มคอกเต็มเล้า ให้มีความมีจัว ทรัพย์สินสมบัติให้งั่งให้มี ให้อยู่ดีมีแสง สร้างบุญสร้าง
ทำอะไรก็ให้สำเร็จ ให้อยู่กันอย่างจนตาย บ่ได้ปะห่างกัน อยู่กันจนหลังคดหลังโค้ง

นอกจากจะให้พรคู่แต่งงานให้มีชีวิตที่พึงปรารถนาและแนวประพฤติปฏิบัติแล้ว พ่อแม่ผู้ใหญ่อีก

ยังอาจอบรมสั่งสอนในรายละเอียดของการสร้างความสัมพันธ์ ซึ่งไม่ใช่เฉพาะคู่แต่งงาน หากขยายออกไปถึงครอบครัวของทั้งสองฝ่าย ซึ่งจะมาเกี่ยวดองกันด้วย เช่นที่พ่อแม่ของฝ่ายหญิงจะกล่าวให้พรและตักเตือนว่า

ลูกหมู่เฮา คือเบ็งกะบั้ง คือ แนมใบหยวก บ่แม่นลูกใช้ไต่กินเป็น ลูกบ่จบบ่งาม
ลูกคร้านบ่เฮ็ดเวียกงาน มีแต่ม่กกินม่กอยาก คนบ่ฉลาดบ่เฉลียว เฮ็ดยังบ่ได้ เสียตาย
แต่ลูกเขยอยากได้ ลูกฮาด้องเบ็งแยง ดูแลให้คัก บ่ให้เตะ บ่ให้ดี บ่ให้ด่าบ่ให้บ่ย
ถ้าลูกเขยพ่อเฒ่าแม่เฒ่าด่าบ่ย มูลมรดกของพ่อแม่ หรือของเจ้าเองจะเสียหมด
มูลมรดกของเจ้าคือไฟไหม้ไหลน้ำ หนึ่งหน่วยก็บ่ยอม ส่งคืนให้พ่อเฒ่าลูกเขย

นั่นคือ ถ้าฝ่ายหญิงทำผิดพลาด ไม่ดีไม่งาม ไม่ถูกต้อง ก็จะไม่ยอมส่งค่าสินสอดเครื่องดองคืนให้ฝ่ายชาย แต่ถ้าฝ่ายชายทำผิดพลาด ทบตีตำว่าภรรยา ก็ให้ส่งผู้หญิงคืนมา และจะไม่ยอมส่งค่าดองคืนให้แม่แต่สักชิ้นเดียว

คำให้พรและสั่งสอนในการแต่งงานจึงเป็นการวางวิถีประเพณีปฏิบัติ และเป็นการย้ำข้อตกลงเงื่อนไขที่รับรู้กันในชุมชนให้ชัดเจน เพื่อให้ตระหนักถึงหน้าที่และความรับผิดชอบของทั้งสองฝ่าย

ส่วนคำให้พรในพิธีเรียกขวัญสู่ขวัญก็จะคล้ายคลึงกัน เช่น ผู้เฒ่าผู้แก่ของเงจะเรียกขวัญลูกหลานว่า

มาเยอขวัญเยอ แต่ป่าแดง แต่ภูแต่ผา แต่ห้วยแต่หน้า แต่บวกแต่ตม แต่กกไม้กกตอม
มาเยอขวัญเยอ มาอยู่กับพ่อกับแม่ มาอยู่เอื้อนอยู่ชาน บ่ให้หนีไปอยู่บ่อนดึกบ่อนไกล
มาเยอขวัญเยอ

จากนั้นก็ให้พรว่า

อย่าให้เจ็บอย่าให้ไข้ ให้ยืนยงคงตัว อย่ายุ่งจิตยุ่งใจ ให้มีเงินมีคำ ไปหาแขกหาตอย
ได้ควายได้วัว เฮ็ดไฮ่เฮ็ดนาให้ได้ข้าวได้น้ำ

ในส่วนของคำอธิษฐานนั้น ชนเผ่าส่วนมากไม่ได้คิดถึงการตั้งความหวังในรูปของการกล่าวคำอธิษฐานขอสิ่งที่ปรารถนาจากผู้อื่นหรืออำนาจอื่นใด เพราะชุมชนดั้งเดิมมักมีชีวิตอยู่ในสภาพยากลำบาก หรือแม้ไม่ยากลำบากก็ต้องถือเอาการพึ่งพาตนเองและชุมชนของตนเป็นหลัก ไม่ค่อยนึกถึงการได้รับสิ่งที่หวังจากอำนาจอื่นๆ นอกไปจากแรงงานของตนเอง ความคิดความฝ่ฝั่นในสิ่งที่ปรารถนาในเชิงคำอธิษฐานจึงมีลักษณะใกล้เคียงกับการให้พรอันเป็นสิ่งที่ตั้งงามที่ประสงค์ เช่น

ขอให้ไต้ฮ้างไต้มี ได้เงินได้คำ ได้ควายได้ไก่ ปะเนาะปะฮาด อย่าให้เจ็บให้ไข้

ลักษณะส่วนที่แตกต่างกันอยู่ที่อิทธิฐานคือการขอสิ่งที่อยากได้ โดยไม่ได้บอกเล่าว่าควรทำอย่างไรจึงจะได้สิ่งที่ต้องการนั้นมา

เมื่อเปรียบกับคำให้พรเหล่านี้ กับคำให้พรที่ค่อนข้างมีลักษณะเป็นสมัยใหม่และมีแนวคิดแบบสากลของกะเซง (ท้าวสมสี) ก็จะได้เห็นว่า ความปรารถนาในเชิงรูปธรรมเริ่มเปลี่ยนไปเป็นลักษณะเชิงนามธรรมมากขึ้น เช่น

ขออวยพรชัยให้แก่ท่าน พร้อมด้วยครอบครัว จงมีสุขภาพแข็งแรงไปตลอดชั่วกาลนาน

คำให้พรในโอกาสต่างๆ ของชนเผ่า จึงสะท้อนถึงชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน แม้จะมีความทุกข์ยากขาดแคลน แต่ก็มีความหวังถึงชีวิตที่สมบูรณ์ตามสภาพแวดล้อมและความใฝ่ฝันของชุมชนและสิ่งนั้นจะเป็นไปได้หรือเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการลงแรงลงงานของตนเองและชุมชน

คำเกี้ยวพาราสี และทาบถามสู่ขอ

คำเกี้ยวพาราสีแม้จะมีลักษณะคล้ายกับเกิดขึ้นในการพูดจาทั่วไปในชีวิตประจำวัน แต่หากพิจารณาให้ชัดเจนก็จะเห็นว่า ถ้อยคำนั้นบ่งบอกลักษณะพิเศษที่ไม่ใช่ถ้อยคำธรรมดา หากมีการตกแต่งจัดวางหรือเรียบเรียง มีการปล่าวเปรียบเทียบ ไม่พูดตรงไปตรงมา จึงเป็นถ้อยคำในรูปของโวหาร และโวหารเหล่านี้มีการถ่ายทอดกันเป็นแนวทางในชุมชน ซึ่งมีความคล้ายคลึงกันในด้าน สภาพแวดล้อมและแนวคิด โวหารเหล่านี้จึงคล้ายกันระหว่างเผ่าต่างๆ ด้วย เช่น คำเกี้ยวพาราสีของหนุ่มสาวเงะที่มีลักษณะเป็นโวหารโต้ตอบกันอย่างน่าฟังว่า

เจ้าเอ๋ย ขอแนวข้าวตอ ข้าวสามเดือน เพื่อไว้เป็นแนวปลูกไต้บ่ ดินดอนดอนนี้งามแท้ได้
ขอถางไฮ่ถางสวนไต้บ่ หรือว่ามีผู้หมายแล้วบ่ น้ำห้วยนี้มีบ่ ปลาจ่า ปลาแก้มแดง มีอยู่
หลายบ่ ข่อยอยากได้ไ้เจ้าเมื่อเอือนไว้เลี้ยงไต้บ่ อ้ายขอกินข้าวของเจ้าคือสหอมไต้บ่

สาวอาจจะตอบหนุ่มว่า

เจ้าบ่อยากไ้ดอก ไ้ข้อบ่แม่นแนวงามปานใด อ้ายบ่มักกินข้าวของน้องดอก
ข้าวบ่หอม บ่แซบ

บางทีหนุ่มก็เลี้ยงไปเหมือนว่าพูดกับผู้ใหญ่ในเรือนของสาวว่า

ลุงป้าเอ๋ย ดอกไม้งามๆ นี้ จะเก็บเมื่อเอือนไต้บ่

ผู้ใหญ่ในเรือนก็อาจร้องตอบว่า

ซื่ออยากไ้แท้บ่ ดอกไม้บ่จบบ่งาม เข้าสิบ่อยากเอาเมื่อเอือนเจ้าดอก

จะมีลักษณะเป็นเชิงโต้ตอบหยอกเย้ากันด้วยสำนวนโวหารที่มีนัยนำฟัง เมื่ออยู่ในขั้นของการส่อหรือทาบทามเพื่อแต่งงาน แม้ส่วนใหญ่การส่อจะเกิดขึ้นเมื่อได้นัดหมายตกลงกันระหว่างหนุ่มสาว และพ่อแม่ก็มักจะรับรู้แล้ว แต่ในโอกาสที่เป็นพิธีการ ก็จะมีการใช้สำนวนโวหารโต้ตอบกัน เช่น ผู้เฒ่าผู้แก่ หรือตัวแทนของฝ่ายชายจะกล่าวว่า

ข้อยสือยากได้ปาดัวงามๆ ของเจ้า

ฝ่ายหญิงจะตอบว่า ปาดัวใด ปาบ่อนใด เจ้าชิดาง (ถ้ามีลูกสาวหลายคน)

 ปาอยู่บ่อนที่สอง (ลูกสาวคนรอง)

 มีผู้ชิดางแล้ว (ความหมายคือไม่ให้)

หรืออาจตอบว่า คั้นเจ้าบ่ดีว่าปาบ่งาม ข้าวบ่งาม เจ้าจะถางก็ถาง

 เฮาบ่เป็นปัญหาสัง ย่านมีแต่ผีป่านั่นบ่ให้

 (ฝ่ายหญิงไม่รัก หรือผู้ใหญ่ไม่พอใจ)

ถ้าจะตกลงก็ว่า เจ้าจะถางก็ถางเด้อ เฮาบ่เป็นปัญหา

นอกจากคำกล่าวในโอกาสที่เป็นพิธีการ หรือกล่าวต่อหน้าญาติพี่น้องผู้คนในเรือนแล้ว ก็ยังมีคำเกี่ยวพาราสีที่หนุ่มสาวให้หักทลายหยอกเย้า หรือเกี่ยวกันโอกาสได้พบปะกันตามทีต่างๆ รวมทั้งในการทำงานท่ามาหากินตามปรกติในชีวิตประจำวันด้วยแต่ก็ไม่ใช่อภัยคำกล่าวเป็นคำพูดธรรมดา แต่เป็นโวหารที่เรียบเรียงให้เป็นถ้อยคำพิเศษดังกล่าวแล้ว

คำสาบาน

คำกล่าวในโอกาสพิเศษหรือเฉพาะเจาะจงอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่ได้เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันตามปรกติคือ คำสาบาน ชนเผ่าจะกล่าวคำทำนองสาบานเพื่อแสดงความสัตย์ซื่อ หากเกิดมีกรณีของความผิดใจกัน หรือกล่าวหากันด้วยเรื่องหนึ่งเรื่องใด แต่ในส่วนของการทำสัตย์สาบานในเชิงการตกลงที่จะมีความสัมพันธ์ มีภาระหน้าที่ผูกพันต่อกัน เช่น ผูกเสี่ยว ผูกอายุผูกแอม (เป็นพี่เป็นน้อง) นั้น เห็นได้ว่าเป็นกระแสนิยมของวัฒนธรรมลาว เพราะในวัฒนธรรมชนเผ่า นั้น ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ โดยเฉพาะการสืบสายโลหิต มีความสำคัญสูงสุด และในการดำรงชีวิต ก็ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันทั้งชุมชนอยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์พิเศษขึ้นอีก

คำสาบานแสดงความสัตย์ซื่อ ดังเช่น คำกล่าวของละเวนที่ว่า

ถ้าอายุต๊ะเจ้า ให้ข้าตาย ให้ฉิบหายวายวอด

๔๒ สุวรรณ เกรียงไกรเพชร

ให้ข้อยถูกลูกปืนคมง้าว ให้ฟ้าผ่าดินกิน (สาบานว่าไม่ได้ลักไม่ได้ขโมย)

ถ้าข้อยบ่เบี่ยงแยงเจ้า บ่ฮักบ่คิดฮอดเจ้า ให้ข้อยตายสุด (สาบานผูกเสี่ยว)

ละเวนนั่นอยู่ในกระแสบอิทธิพลวัฒนธรรมลาวอย่างใกล้ชิด จึงรับเอาลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม เช่นการผูกเสี่ยวเข้ามาในระบบความสัมพันธ์ของตนด้วย

คำกล่าวของชนเผ่าเหล่านี้จึงแสดงให้เห็นทั้งวิถีชีวิต แนวทางปฏิบัติเพื่อไปสู่เป้าหมายของชีวิต ที่เป็นความเฝ้านหรือเป็นอุดมคติของชุมชน เป็นค่านิยมที่คนในเผ่าในชุมชน สร้างและสืบทอดร่วมกัน และที่สำคัญคือ สะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ด้านความสัมพันธ์ในชุมชน ซึ่งมีความใกล้ชิดผูกพันกัน มีความร่วมมือร่วมใจกันเป็นหลักการที่เด่นชัดของชุมชน เช่นเดียวกับการพึ่งพาตนเอง ความขยันขันแข็ง ทำมาหากิน และการดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน ซึ่งจะทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขตามควร และดำเนินไปสู่เป้าหมายของชีวิตร่วมกัน แม้ในสภาพแวดล้อมที่อึดอัดขัดสนดังที่เป็นอยู่

บรรณานุกรม

โครงการวิจัยภาษาและวัฒนธรรมของเฝ้าไทยและเฝ้ากวางสี.

- ๒๕๓๔ เกีย เซ็น ป็อง (กัว ซาน ป่าง) หนังสือเดินทางข้ามเขตภูเขา. กรุงเทพฯ :
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประกอบ นิมมานเหมินท์.

- ๒๕๔๓ นิทานพื้นบ้านศึกษา. กรุงเทพฯ : โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประกอบ นิมมานเหมินท์ และ เรืองวิทย์ ลิ้มปนาท. บรรณาธิการ.

- ๒๕๔๘ คนไทได้คง ไทใหญ่ในยูนนาน. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา ฝ่ายวิจัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

ประกอบ นิมมานเหมินท์ และ ดาว เชิง หวา.

- ๒๕๔๒ อาปมไทได้คง นิทานกับสังคม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แม่คำผาง.

ปราณี วงษ์เทศ.

- ๒๕๓๙ สังคมและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์. กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม.

ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์.

- ๒๕๒๕ มานุษยวิทยากับการศึกษาคติชาวบ้าน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศิริพร ณ ถลาง.

- ๒๕๓๙ การวิเคราะห์ตำนานการสร้างโลกของคนไท. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัย
และพัฒนามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สถาบันค้นคว้าสนธิปะวันนะคะดีแห่งชาติ.

- ค.ศ. ๑๙๘๙ นิทานพื้นเมืองลาว. เล่ม ๑, เล่ม ๔. เวียงจันทน์.

หุ้มนัน ลัตตะนะวง.

- ๑๙๙๖ ความโอ้นชา. เวียงจันทน์ : สถาบันค้นคว้าวัดทะนะท่า.

๙๔ สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร

อมรา พงศาพิชญ์.

๒๕๓๔ วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : การศึกษาสังคมไทยแนวมานุษย-
วิทยา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บทความ

Dang Nghiem Van.

“The Flood Myth and the Origin of Ethnic Groups in Southeast
Asia,” **Journal of American Folklore**. 106 (421) : 304–337.

Dundes, Alan.

1984 “The Flood (Genesis 6–9)” In **The Flood Myth**. Alan Dundes ed.
California : University of California.

,

๖

๖

นิทาน ๑๓ ชนเผ่า

นิทานเมืองดักจิง

นิทานตะเรียง

ชื่อผู้เล่า ท้าวแสงพา บุณทะงัน

อายุ ๓๕ ปี

บ้านดักจิง เมืองดักจิง

เรื่อง คนเกิดจากหมา

ในสมัยก่อน ปู่ตายายเคยเล่าว่า เกิดมีน้ำท่วมหลากแผ่นดินหมดทั่วโลก ยังแต่ผู้กะเสียน (เทวดา?) บ่ได้ท่วม ส่วนมนุษย์ยังเหลือคนกับหมาเท่านั้น คนเป็นผู้หญิง หมาเป็นหมาถึก ฉะนั้นในการทำมาหากิน นัยมือได้พบความยุ่งยากหลายอย่าง เพราะอาหารการกินอยู่ เครื่องมือเครื่องใช้ ก็บ่มี ส่วนไฟก็อยู่ห่างไกลจากภูกองกิงหลายอยู่ ผู้กะเสียนลิเอาไฟนั้นก็พบความยุ่งยาก หมากับคนจึงปรึกษากันว่า ให้หมานั้นไปเอาไฟจากผู้กะเสียน หมาอยู่จำกัว่าจะไปเอาประการใด คนจึงบอกว่า ให้หมาไปคาบหม้อดวงน้อยไปไว้ไฟ หมาจึงตัดสินใจล่อน้ำไปเอาไฟจากผู้กะเสียนจนฮอดผู้หญิงคนนั้น

ต่อมาหลายมือหลายวัน น้ำก็บกแห้งลง หมากับคนจึงเสาะหาของกินด้วยความลำบาก แล้วจากนั้น คนจึงปรึกษากับหมาว่า ปีหน้าจะกินหยัง หมากไม้ก็หล่นเหี่ยวแห้งหมด เก็บกินหมดหมากก็บ่ชิตอบ ทากก็ได้พบคนกับหมาปรึกษากันอยู่ในนั้น ทากก็เลยถามว่า พวกเจ้าปรึกษากันหยังน้อ หมากับคนตอบว่า วิธีซืหากินหายาก ซิเฮ็ดหยังกิน ทากตอบว่า ก็บ่ยาก ตัวเองรู้จักหมากที่คนกับหมากินได้ สุขภาพดี สุขภาพแข็งแรง หมากินได้ คนกินได้ วัวควายเปิดไก่อก็กินได้ คนกับหมาจึงถามว่ามันมีอยู่ใส ทากบอกว่า มันมีอยู่บ่อนบู่ลุมพัดแสง คนกับหมาไปบ่ได้ ก็เลยไปจ้างทากให้เจ้าช่วยช้อยแน ทากก็ไปได้เม็ดข้าวสับ ไปเทื่อที่สองได้เม็ดข้าวเต็ม ทากก็ถามว่า เจ้าจะต้องจ้างเฮดด้วยเลือด ๒ ถ้วย ช้อยจะเอาเม็ดข้าวให้สองเม็ด จนถึงปัจจุบัน จึงได้ปลูกข้าว มีข้าวสับและข้าวเต็ม ทากก็ถามว่า ใส่ละเลือดที่จ้าง ก็ได้ถ้วยเดียว เพราะได้เม็ดข้าวสับมาเม็ดหนึ่ง ทากก็บอกว่าไม่ได้สัญญาไว้ว่าตัวสับบ่เอา คนจึงว่าเจ้าต้องติดหนี้ตัวเอง เลือดถ้วยหนึ่ง ปัจจุบันทากจึงกินเลือดคนเรื่อยมา

ส่วนคนกับหมาเป็นคู่เมียผัวกัน ฉะนั้น มาถึงเตี๋ยนี้ เผ่าตะเรียงจึงถือว่าคนเกิดจากหมา “ตาจอ ยารอด” จนปัจจุบัน บางคนก็ไม่กินหมา โดยเฉพาะพวกหมอดู ไม่กินหมา

ชื่อผู้เล่า ท้าวแสงพา บุณทะงัน

อายุ ๓๕ ปี

บ้านดักจิ้ง เมืองดักจิ้ง

เรื่อง นากกับแลวเป็นเพื่อนกัน

ในสมัยก่อน นากกับแลวแลกเลือดเสียวกัน เสียวฮักเสียวแพงกัน จากนั้นนากก็ไปให้แลวไปเที่ยวบ้านตัวเอง เว้าไปเว้ามา เลยตกลงกันว่า แลวต้องไปบ้านนากก่อน ไปบ้านนากแล้ว นากให้แลวจับหางนากไปด้วย ตามห้วยหนองคลองบึง จนแลวร้องบอกนากว่า เสียว เสียว เสียว บ่ให้ไปอีก แต่ผลสุดท้ายไปจนสำเร็จถึงบ้านเสียวนาก จากนั้นแลวจึงสั่งให้นากไปเที่ยวบ้านแลว ให้นากขบหางแลว แลวสั่งให้นากร้องดึก ดึก ดึก จะได้บินต่ำลง นากยังไม่ได้ร้อง พออ้าปากก็ตกลงมาใส่หินเกือบตาย

จากนั้น เสือจึงพบนากเลยตีใจได้อาหารกินแล้ว นากก็เลยบอกว่า ให้คอยอยู่ริมน้ำ มีรูอยู่ เสือกี่ซุดูริมน้ำ จะเผานากกิน เพราะนากบอกว่า เผานากกินธรรมดาไม่แซบ จะไหม้และขม ให้ซุดูเอาดินกลบนากแล้วเผา พอเสือผ้งนาก นากก็ซุดดินหนีไป เวลานั้นเสือจึงเสาะหาบ่อนที่เผานาก ก็ไม่เห็น ไปเสาะตามห้วยหนอง บึง ไปถามต้นไม้ต้นตอว่า เจ้าเห็นนากบ่ ต้นไม้ว่าบ่เห็น ครั้นข้อยเห็นต้องได้ดังจู้จี้ นากสั่งไว้แล้วว่าถ้าเสือมาถามก็อย่าบอก เสือถามน้ำ น้ำก็บอกว่า ถ้าข้อยเห็น เจ้าก็ได้ยินเสียงดังจ๊อกๆ แจกๆ ตามไยแมงมุม เจ้าเห็นบ่ ไยแมงมุมว่า ถ้าได้เห็น ข้อยก็ต้องขาด เสือร้องถามนากเอย นากเอย นากก็บอกให้หอยตอบว่า บ่เห็น เสือหาจนโซ เมื่อยแทบตาย ก็ไปถามปูปลา ปูปลาก็ว่า พุ้นเด นากจึงจะเอาปลาฟาดหิน ปูปลาก็บอกว่า ต้องทับข้อยใส่ น้ำ ข้อยสิดาย นากก็ทับปูปลาใส่ น้ำ ปูปลาก็หนีไปได้ นากจึงว่า ต่อไปนี้ข้อยสิกินเจ้า จนฮอดปัจจุบัน นากจึงกินปูปลา

ชื่อผู้เล่า ท้าวแสงพา บุณทะงัน

อายุ ๓๕ ปี

บ้านดักจิ้ง เมืองดักจิ้ง

เรื่อง สองอ้ายน้องกำพร้าว

สองอ้ายน้องกำพร้าวแม่ มีพ่อ แต่พ่อจะเลี้ยงลูกสองคนนั้น อยู่บ้านตนเองนั้นบ่คุม ต้องไปเสาะหางานบ่อนบ้านอื่นมาเลี้ยงลูก ลูกสองอ้ายน้องอยากได้น้ำไปย้งนก มีนกตัวหนึ่ง เป็นนกพิเศษ อยู่ไกลลูกสองคนก็ร้องอยากได้ พ่อก็อดไม่ได้ จึงทำนาไปให้ลูก ลูกเอาไปย้งนก ได้มาให้พ่อดู ลูกก็เผานากอยู่กลางบ้านอื่น (ที่พ่อไปทำงาน) เวลาเผานก ขนนกหอมทั้งบ้าน นายบ้านก็เลยขอ บอกว่า เจ้ากำพร้าว บ่ต้องกินนกแบบนี้ ลูกก็ให้นกไป คนนั้นก็เอาดับนกให้สองคนกิน พอถ่ายออกมาเป็นทองคำ คนใน

บ้านในเมืองก็เลยไล่ไปไม่ให้อยู่ ไปบอกพ่อให้ไล่ลูกสองคนไป หรือเอาไปฆ่า พ่อให้ลูกคอยอยู่ก่อน พ่อไปฝนมีดจะตัดคอลูก ลูกก็ถามว่าพ่อจะฆ่าลูกหรือ พ่อก็ร้องไห้ ลูกบอกว่าลูกจะให้ฆ่าพี่อ้ายก่อน พ่อจะฆ่า ลูกอีกคนก็ร้องไห้ พ่อก็ฆ่าไม่ได้ พ่อก็ออกไปเลย ให้ลูกอยู่ในป่า พ่อก็กลับเข้าบ้านไป

ในป่ามีคนเฒ่าแก้อยู่ในป่ามาถามว่า ร้องไห้ทำไม ก็บอกว่าแม่ตาย พ่อก็ทิ้งไป คนเฒ่าจึงบอกให้อยู่ด้วย จะเลี้ยงดู พี่น้องก็อยู่สองสามปี ก็บอกว่าต้องไปหางานทำเลี้ยงตัวเอง น้องก็ไปกับพี่ คนเฒ่าทำนาให้คนพี่ ให้อาหารคนน้อง และให้มีดจักตอกคนละเล่ม พี่น้องก็ไปในป่าจะไปยิงช้าง ช้างก็กลัวและยกลูกให้ จะยิงชะนี ชะนีก็ให้ลูกมาอีก จะยิงลิงลม ก็ไม่ให้ยิง ยกลูกให้ อ้ายก็ไม่เอา สองคนนัดกันว่า แยกกันไปคนละทาง ถ้าเกิดเรื่องกับใคร มีดของคนนั้นจะเป็นสนิม (ก็แลกมีดกัน)

น้องไปพบงูสิบสองหัวที่เคยกินคนในบ้าน เวียนมากินทุกเรือนจนถึงเรือนนายบ้าน (พญา) มีลูกสาว นายบ้านขังไว้ ลูกสาวก็ร้องไห้ กำพรวักถามว่า ร้องไห้ทำไม ลูกสาวบอกว่างูจะมากินแล้ว งูใหญ่มาจากดง กำพรวักบอกว่าไม่ต้องกลัว จะช่วยชีวิต ผู้หญิงก็บอกว่าถ้าช่วยได้จะยอมเป็นเมีย วันต่อมา งูก็มาจากป่า ก็เอางัวออกมาสู้กับงู ช้าง ชะนี และลิงคอยดู กำพรวักก็ตั้งงูที่เลหัวจนเลือดแดง ลิงลมบอกให้ช้างไปตักน้ำ ชะนีไปหักกิ่งไม้มาฟัด จนในที่สุดชนะ ก็นอนพัก ให้ลูกสัตว์เฝ้า ลิงลมนอนหลับ คนรับใช้พญาไปดูว่าลูกสาวพญาถูกงูกินหรือยัง จะทำพิธี ก็พบลูกสาวอยู่ดี งูหัวขาด ก็เลยเอางัวตัดคอกำพรวัก เอาลูกสาวไป บอกว่าตัวเองชนะแล้ว กำพรวักตาย ช้างลุกขึ้นดู เห็นตาย ก็ถามได้ความว่าลิงลมหลับ จะฆ่าลิงลม ลิงลมก็ไปหายามาใส่ได้ ลูกสาวพญาไม่ยอมอยู่กับคนใช้ จะเอาแต่กำพรวัก กำพรวักจึงขี่ช้างไปกับชะนี ลิงลม ไปถึงบ้าน เห็นมีงานใหญ่ ก็ถาม คนที่เล่าเรื่อง กำพรวักบอกให้ไปซื้อเหล้า ไปขอเหล้าชะนีก็ไปบอกลูกสาวพญา ลูกสาวพญาเคยแลกของกับกำพรวัก แลกกะเตี๋ยกับหมากบัต พอชะนีเอาไปให้ดู ลูกสาวพญาก็ร้องไห้ พอกำพรวักไป ลูกสาวก็บอกพ่อ พ่อจึงฆ่าคนรับใช้และยกลูกสาวให้กำพรวัก

ฝ่ายน้องมาดูมีด เห็นเป็นสนิม ก็เที่ยวตามหาอ้าย ได้พบว่า อ้ายกลายเป็นหิน น้องก็เอาไม้มาเคาะ อ้ายก็ฟื้นมาเป็นคน

ชื่อผู้เล่า ท้าวแสงพา บุณทะงัน

อายุ ๓๕ ปี

บ้านดักจิ้ง เมืองดักจิ้ง

เรื่อง เสือเป็นสืลาย

ในสมัยแต่ก่อน เสือร้ายกาจที่สุด ไม่ได้กินสัตว์ กินแต่คน กินชุดหนึ่ง ๓๐ กว่าคน ถ้าไป ๓๐ คน เสือต้องได้กิน ๒๙ คน ไว้ ๑ คน ถ้าไป ๑๐ ต้องกิน ๙ คน ไว้ ๑ คน หลายวันต่อมา คนคันควัวชื่อ ท้าวตางก ได้ไปป่า เอาห้วยยาวๆ ไปด้วย ได้พบเสือ เสือถามว่า เจ้าเอาห้วยมาลิ เอ็ดอียัง ตางกตอบว่า ชิมตลุกเมีย จะมัดลูกผูกเมียเอ็ดอียัง ตางกตอบอีกว่า มืออื่นมือฮือ ดินจะเจื่อนดินไหว บิให้ลูกเมียจมน้ำตาย เสือกนั้นก็บถึง ครั้นยังงั้นให้เจ้ามัดข้อยก่อน ข้อยบมัดผ่านเจ้าร้าย เสือตอบว่า ตนบิได้ร้าย อยากรมีชีวิต จากนั้นตางกเลยมัดเสือผูกจนแน่น เอาไม้แสดฟาดตี จนเสือดายคิ่น (สลบ) จนสัญญากับเสือดว่าเจ้าเคยกินคน ตัวเฮาซิฆ่าเจ้า จากนั้นเสือดอ่อนยอมมอบโดยบิให้ฆ่าต่อไปตนจะไม่กินคนอีก นับถือแต่นั้นมาเสือดให้ตางกนั้นแก่เสือดออก แล้วก็หนี สุดท้าย เสือยังเว้าอีกว่า ส่วนคนแม่ บิได้กินบิได้กัด ถ้าผัดให้ตัวเอง ส่วนสัตว์ควาย จัว หมู จะต้องกิน ปัจจุบันเสือดจึงได้กินสัตว์ บิได้กินคน ลายเสือนั้นเพราะตางกเอาไม้แสดตี รอยไม้แสดเป็นลายเสือด

ชื่อผู้เล่า ท้าวแสงพา บุณทะงัน

อายุ ๓๕ ปี

บ้านดักจิ้ง เมืองดักจิ้ง

เรื่อง ตัวลีนไม่มีเขี้ยว

ในสมัยก่อน ลีนมีเขี้ยว (เขี้ยว) คือสัตว์อื่นๆ และมีพิษในเขี้ยว สัตว์อื่นๆ บิมีพิษ งู ฝูง ต่อตัวแมลงต่างๆ ก็บิมีพิษ สมัยก่อนนั้น ลีนกัดคนตรงตาตุ่ม (ลีน- *บิซุรเสียด*) กัดคนตามทางตาย คือมาทำรูดอยู่ตามแคมทาง เวลาคนเดินผ่านเหยียบรู ลีนก็กัดคนตรงตาเกียล (ตาตุ่ม) เป็นประจำ มีเฒ่าตางยะรอง เดินไปตามทาง เอาไม้เท้าสกกง พอตีถูกรูตัวลีน ลีนกัดไม้เท้า ตางยะรองเลยเอาตัวลีนมาต้อยเขี้ยวออกหมด ส่วนพิษนั้น ตัวลีนเรียกบรรดาสัตว์ต่างๆ เป็นต้น งูเห่า งูจงอาง งูอื่นๆ อีกตลอดจนแมงไม้ มากินพิษตัวเอง ส่วนงูสา งูสิง งูเหลือม มาฮอดก่อน กินจนอ้ม เลยได้พิษหลาย งูเห่า งูจงอาง แมงไม้อื่นๆ ที่ได้กินพิษน้อย ปัจจุบันแม่นัดัด งูเหลือม งูสิง งูสา พิษจาง ขบคนบิเจ็บตัวที่กินพิษน้อยจะได้พิษแรง สุดท้ายแมงบั้งมา กินบิได้แล้ว มีแต่เกลือกตัวใส่ พิษตัวลีนจึงติดใส่ขนตัวบั้ง ปัจจุบันเวลาถูกบั้ง จึงคันเป็นพิษ เจ็บตัว

ส่วนตัวลีนเลยถามตางยะรองว่าจะกินยัง เขี้ยวบิมี ตางยะรองตอบว่า เจ้าได้เสาะหา เจาะรู

กินมด และปลวก ปัจจุบันล้นจิ้งกินมดและปลวก

ชื่อผู้เล่า ท้าวแสงพา บุณทะนัน

อายุ ๓๕ ปี

บ้านดักจิ้ง เมืองดักจิ้ง

เรื่อง นกกตขายนกแจนแวน

ในสมัยก่อน นกแจนแวนเป็นผู้ฉลาดเฉลียว เคยไปเล่นไปเที่ยวหลายแห่ง รู้ภาษานกอื่นหลายประเภท และอีกเมื่อต่อมา นกแจนแวนไปเที่ยวหาเล่นตามเคย เลยโซคปดี เลยพ้อ (เจอ) นกกตโตร้าย นกแจนแวนป้อนิสัยนกกต นกกตนั่งสงก บ่ปากบ่ติง นกแจนแวนเห็นดังนั้น นกแจนแวน เลยถาม นกกตว่า กตเจ้าเป็นหยั่งจิงโซคเศร้า บ่สบายบ่? หรือครอบครวับ่สบาย นกกตตอบว่า ข้อยบ่สบาย เมื่อคืนเห็นหัวแสงข้อยนอนบ่หลับ นกแจนแวนเว้าอีกว่า ครั้นเจ้าอยู่แวนนี้บ่ย่านผี เสือ แมว บ่ย่านผี แผลวเห็นใหญ่อันตราย บ่คือเจ้า บ่สติจักน้อย

เมื่อนกกตได้ยินนกแจนแวนเว้าใส่ตนเองแวนนั้นคิดอยากย้ายแต่อย่างเดียว บ่คิดหน้าคิดหลัง บ่คิดนกแจนแวนมาสงสารให้ตนเอง แล้วลุกปุบปัปคุบทั้งเว้าให้นกแจนแวนว่า “มิงบ่ดีมกค่าทุกสงสารเว้าภาษาผู้อื่น” จากนั้นนกกตเอานกแจนแวนมากักขังหลายมือ ข้าเอานกแจนแวนมาขายให้เขตลุ่ม การขายนั้นนกกตช่วยกำหนดเอา ถ้าแม่นจัว เอางัวตัวใหญ่ที่สุด หรืออื่นๆ ก็เรียกราคาเช่นเดียวกัน ฉะนั้นบ่สามารถซื้อได้

เมื่อนกแจนแวนเห็นสภาพคือดังนั้น นกแจนแวนก็เลยเว้าว่า เดียวนี้ เฮาขายนกกตตนบ่เอาราคาแพงและสูง พวกเจ้าแลกเปลี่ยนกับควายน้อย จัวน้อย เป็นลูกหมู ลูกหมา เป็นมิดเป็นพัว เป็นกะดำ กะบุงก็เอา เมื่อเขตลุ่มได้ยินนกแจนแวนขายนกกตราคาถูกเขาเจ้าเลยซื้อเอานกกต

มาฮอดปัจจุบันเวลา ๗ โมงเช้า นกแจนแวนมีความเบิกบานม่วนซื่นและสอนภาษานกอื่นๆ ส่วนนกกตก็หงอยเหงา ในเวลา ๗ โมงเช้าออกอ้งหายใจผิด ปัจจุบันจิงร้องออก ร้องนั้นแม่นย่อนนกแจนแวนขายนกกต

ชื่อผู้เล่า ท้าวแสงพา บุณทะนัน

อายุ ๓๕ ปี

บ้านดักจิ้ง เมืองดักจิ้ง

เรื่อง ตากะนวย

ตากะนวยเป็นคนแต่แม่ผี กินเลือกคนดีแต่ละมือ

ในสมัยก่อนนั้นฮอดยามเดือนสามเดือนสี่ปีใหม่ ประชาชนในเผ่านี้เคยเฮ็ดบุญกินควาย เพื่อเรียกเอ็นญาตพี่น้องที่อยู่ไกลและไกลเต้าโฮมกันกินบุญ มาฮอดเวียนครั้งหนึ่งมีบ้านหนึ่งเฮ็ดบุญกินควายตามฮึดครองประเพณีของตนซึ่งเคยเรียกเชิญเอ็นญาตพี่น้องทุกๆ ภาคส่วนโฮมกินบุญดังกล่าว แต่มีครอบครัวหนึ่งพ่อแม่คาเวียก พาลูกพาหลานของตนไปกินบุญได้ พ่อแม่เลยได้แต่งตั้งลูกสาวสองคนต่างหน้าครอบครัวไปร่วมกินบุญ

ลูกสาวทั้งสองคนตอบพ่อแม่ว่า ลูกทั้งสองคนจะไป พวกลูกย่านหลงทาง ลูกไม่รู้เส้นทาง บ่เคยไปบ้านเขาจักเทื่อ พ่อแม่ยังแนะนำลูกตนอีกในคำคั้นนี้ว่าทางไปบ้านเขาเฮ็ดบุญกินควายนั้นต้องแม่นเส้นทางเขานามัยเปิดแป้นงามสะอาดดี ส่วนเส้นทางไปบ้านผีตากะนวยแม่นรกเรือ,

ตากะนวยลักฟังคำแนะนำของพ่อแม่สอนเอื้อยน้องอยู่นอก ได้ยินแวนั้นตากะนวยก็รีบร้อนอนามัยทางไปบ้านตนเองสะอาดดี เส้นทางไปบ้านเขากินบุญนั้นผีตากะนวยก็เอาพดไม้ใบไม้มาปักและทิ้งเอา

ฮอดตอนเข้ามื่ออื่นมา สองเอื้อยน้องก็ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพ่อแม่ เมื่อฮอดเส้นทางแฉนั้นสองเอื้อยน้องหลงทางเพราะทางแจไปออกบ้านตากะนวยเปิดแป้นดี แต่ตรงกันข้ามเส้นทางไปบ้านเขากินบุญผิดรก ฉะนั้นสองเอื้อยน้องหลงทางไปเจอทางบ้านผีตากะนวย และตากะนวยเห็นสองเอื้อยน้องมาฮอดเรือนตนเองแล้ว ตากะนวยก็หัวด้วยความดีใจทั้งเว้าว่า พวกเจ้ามาทางนี้ดีแล้วฮ้อยอดอาหารหลายมือฮ้อยหิวหลายวันแล้ว เมื่อสองเอื้อยน้องได้ยินตากะนวยเว้าแวนั้นสองเอื้อยน้องก็ตกใจเฮ็ดแวนใดจะแก้ไขคือซิบตักแล้ว ผู้เป็นเอื้อยก็ร้องอยู่หั้น ผู้เป็นน้องฉลาดรู้วิธีทางออกและผู้เป็นน้องตั้งใจเว้าด้วยความสุภาพถามตากะนวยว่า ตากะนวยมีเครื่องหอมกินครบชุดแล้วบ่ ตากะนวยตอบว่า เครื่องหอมอื่นๆ มีครบแล้วมีแต่หมากเผ็ดบ่ทันได้ตำ ผู้เป็นน้องถามตากะนวยต่ออีกว่า อื่นๆ เครื่องครบแล้วบ่ ตากะนวยตอบว่า ยังแต่เขียงสิหั้นบ่ได้มี ผู้เป็นน้องก็เว้าให้ตากะนวยว่า คั้นชันให้ตากะนวยไปตัด ตากะนวยก็ว่าย่านพวกเจ้าหั้น ผู้เป็นน้องเว้าอีกว่า คั้นตากะนวยย่านพวกเจ้าหั้น ให้ตากะนวยอัดประตูใส่ล็อกแน่นดี ตากะนวยก็ปฏิบัติตามคำเว้าของผู้เป็นน้อง ส่วนผู้เป็นเอื้อยบ่รู้แผนของผู้เป็นน้องจะเฮ็ดแวนใด เอื้อยย่านแต่ตากะนวยกินตนเองเท่านั้น ตากะนวยพอออกจากเรือนไปตัดไม้เฮ็ด

เชียง ผู้เป็นน้องก็ปรึกษาวางแผนกับเอี้ยผาดากะนวย

ให้เอี้ยดำหมากเผ็ด น้องเอาน้ำใส่หม้อ เพื่อกะลนหมากเผ็ด หลังจากนั้นผู้เป็นเอี้ยหาทาง
ซื้อมาก ผู้เป็นน้องเอาพวยจูงใส่หน้า และหมากเผ็ดนั้นเพื่อสิดใส่ตาและหน้าของตากะนวย

ตากะนวยกลับจากการตัดไม้เอ็ดเชียง เขาขึ้นเรือน ผู้เป็นเอี้ยเตรียมกายไม้ซิง ตากะนวย
เลยโดดซิบกัดกิน แต่ตอนตากะนวยพวมโดด ผู้เป็นน้องเอาพวยที่จุ่มใส่น้ำหมากเผ็ดดังกล่าวมา
สาดใส่หน้าตากะนวย ตากะนวยหลับตาพอดีโดนขบผู้เป็นเอี้ยป้ถูก เลยโดดหวัดนอกชานตกลงดิน
คอหักตาย

ชื่อผู้เล่า ท้าวแสงพา บุญทะวัน

อายุ ๓๕ ปี

บ้านดักจิ้ง เมืองดักจิ้ง

เรื่อง คนเฮากินข้าวย่อนแมงจูจี คนเฮารู้วิธีรูตข้าวย่อนแม่เหงานอน

ทำอิดคนเฮาในสมัยก่อนปู่ย่าเคยเล่าสู่กันฟังว่า คนเฮากินข้าวเม็ดเดียวก็อิม เจ็บและบาดน้อย
หนึ่งคนก็จะตาย ตายเพียงแต่ ๖ วันเท่านั้น เกิดมาคีน การออกแรงงานกับหลาย ข้าวเม็ดหนึ่งกิน ๒๐
กว่าคน รูตข้าวกับเป็น มีสิเอาเพื่อละเม็ด

มือหนึ่งคนไ้บ้านอื่นมาออกแรงงานช่วยครอบครัวหนึ่ง เขามาช่วยอยู่นั้นประมาณ ๓๐ คน
ผู้เป็นแม่ก็สั่งลูกสาวเมื่อเรือน ต้มข้าวและแม่ลาวบอกลูกสาวเอาข้าวเม็ดครึ่ง แต่ลูกสาวเลยเอาข้าวแอบ
ครึ่งมาต้ม เวลาข้าวสุกห้อมต้มข้าวดังกล่าวเลยแตก แม่ลาวเมื่อจากการออกแรงงาน อยากซ้าย
เอาพริ้วมาผ่าหัวลูกสาวออกครึ่งหนึ่ง เมื่อลูกสาวเห็นหัวตนเองแม่ผ่าออกแล้วครึ่งหนึ่ง ลูกสาวก็ให้ร้อง
ร้องและถามแม่ว่า ลูกจะเอ็ดแนวใด หัวลูกครึ่งหนึ่งแม่ผ่าออกแล้ว แม่ลาวตอบว่า เจ้ามักแนวนั้น เจ้าบ่
ปฏิบัติตามความสั่งสอนของแม่ เจ้าบ่ อยากเป็นคน บ่อยากกินข้าวให้เจ้าอยู่แบบนี้ ลูกสาวยังถามแม่
ต่ออีกว่า ครั้นจั้งชั้น ให้ลูกกินอีหยัง ให้ลูกเป็นคนแนวใด แม่ลาวตอบว่า ให้เจ้าเป็นแมงจูจี ดุดซี้มากิน
ปัจจุบัน แมงจูจีดุดซี้มากิน และนับแต่นั้นมาคนเฮาตายแล้วเกิดบ่เป็น ส่วนผู้เป็นแม่กินข้าวนับมือ
หลาย บ่คือเก่า เอ็ดให้แม่โกรธ มีสุขภาพอ่อนเพลียลงอิดเมื่อย เว้าบ่ไหว เวลาจับรวงข้าวเขาเหงานอน
ไปเวลานั้น แม่สิลัม พอดีมีรูตรวงข้าว เอ็ดให้เม็ดข้าวผล็อยใส่ฝ่ามือ นับแต่นั้นมาคนเฮาจึงรูตข้าว
มาชอดถึงปัจจุบัน

ชื่อผู้บันทึก ท้าววันนะวง พมสะลาด ห้องการແລງຂ່າວແລະວັດນຸຮຣມ แขวงเซกอง

เรื่อง รู้จักกินโตเจยเป็นอาหาร

ในอดีตกาล ผ่านมาได้หลายยุค ประชาชนในแถบภูดอนส่วนหลายแม่น้เอ็ดไรเป็นอาชีพ
ต้นตอ แต่ละปีชาวบ้านเขาเจ้าก็พากันเก็บเกี่ยวข้าวด้วยบรรยากาศ ด้วยความเบิกบานม่วนซื่น
และคึกคัก และการดำรงชีวิตแบบนี้สืบเนื่องกันมาหลายปี แต่บังเอิญในฤดูเก็บเกี่ยวข้าวของชาวบ้าน
แห่งนั้นมีปรากฏการณ์ข้าวเสียหาย แต่บ่รู้ว่าผู้คนทางใดเป็นคนรูดข้าวไร่ของเขา ฉะนั้น ชาวบ้าน
ที่สามัคคีกันและพากันจอบเบ้ง บ่พอเท่าใด ข้าวไร่ภายหลังกลับเมื่อบ้านแล้ว ปรากฏการณ์อยู่กลางไร
เห็นสีดำนี่แล้ว ชาวบ้านที่จอบเบ้งเห็นมือก็เริ่มติดตามการเคลื่อนไหวอย่างใกล้ชิดและไปใกล้มัน
ทุกที แล้วก็เห็นมันรูดข้าวอย่างเอาใจใส่ ชาวบ้านเลยเอิ้นว่า ผีตอแลม และชาวบ้านว่าจะฆ่ามัน แต่ผี
ตอแลมพัต่ว่า เฮาขออ้อน ขออ้อมและขอเอาชีวิตข้าน้อยไว้ได้ ถ้าพวกท่านบ่ฆ่าข้าน้อย ข้าน้อยจะช่วย
เหลือพวกท่านทุกอย่างและชาวบ้านตกลงตามคำขอร้องของมัน มีมือหนึ่งชาวบ้านพากันไปป่าเพื่อหา
กินและพอดีพบบกับผีตอแลม ผีตอแลมก็พาชาวบ้านเข้าในถ้ำแห่งหนึ่ง และในถ้ำนั้นมีโตเจยอย่างหลวง
หลาย ผีตอแลมก็เอาให้ชาวบ้านผู้ละ ๒-๓ ตะกร้า และก็ให้หมดทุกๆ คนอีกด้วย เผาบ้านได้เจยแล้วก็
พากันเมื่อบ้านด้วยความเบิกบานม่วนซื่น คำมาก็พากันแต่งอยู่กิน เอ็ดหลายอย่าง บาดเมื่อกินแล้ว
ได้รสชาติแซบและกินมีเรี่ยวแรงอีกด้วย นับแต่นั้นมา ชาวบ้านแถบนี้เมื่อฮอดฤดูเก็บเจยแล้วเขาก็ไป
ในถ้ำเพื่อจับตัวเจยมาเป็นอาหาร และก็สืบมาฮอดปัจจุบันนี้

ชื่อผู้เล่า ท้าววันนะวง พมสะลาด ห้องการແລງຂ່າວແລະວັດນຸຮຣມ แขวงเซกอง

เรื่อง ตัวทากกินเลือดย่อนทวงหนี้ (สำนวนที่ ๒)

แต่ก่อนแต่ก็คนและสัตว์ทั้งหลายได้ดำรงชีวิตร่วมกัน รู้จักภาษาปากว่าของกันอีกด้วย

อยู่มาวันหนึ่งได้เกิดอุทกภัยทางธรรมชาติอย่างร้ายแรง เรือนชานบ้านช่อง สัตว์สาาสิ่ง
และมนุษย์ให้ล้มหายตายจากอย่างหลวงหลาย และเป็นน้ำสงสาร แต่ในอุทกภัยครั้งนี้ก็มีสิ่งมีชีวิตรอด
มาได้ นั่นคือ คนผู้หญิงและหมาตัวหนึ่ง

ในเมื่อสภาพการณ์กลับคืนสู่สภาพปกติ ข้าวปลาอาหารก็เสียหายบ่มีหลงเหลือเพื่อเลี้ยงชีวิต
ของคนและหมาตัวนั้น มีวันหนึ่งคนและหมาเดินทางเพื่อขอหาอาหารไปไกลแสนไกล และเวลา

ไปนั้นเลยพบทากและสนใจการมีชีวิตของฝูงทากก็เลยถามทากว่า “ท่านทากเอ๋ย พวกเจ้ากินหยั และชอกอาหารอยู่ใสมากิน” ทากตอบว่า พวกเราพากันไปอยู่รูลม ต้องใช้ความพยายามสูงและเสี่ยงต่อชีวิตอีกด้วย ถ้านั้นพวกเราก็จะเห็ดแนวใดจึงจะได้กินอาหาร คือพวกท่านนี้ได้ ทากตอบว่า บ่ยาก พวกเราไปนำกัน และพวกเราจะช่วยพวกท่านดอก แต่คนและหมาพยายามไปหลายครั้งปรับผลสำเร็จ ย่อนลมนั้นแรงหลายและก็มีรูน้อยไม่สามารถเข้าไปได้ จากนั้นคนและหมาให้อ้อนให้ทากเอาให้และจะตอบแทนบุญคุณของทากตามความร้องขอทุกอย่าง หลังจากนั้น ทากเห็นว่า หมูข้อยบต้องการอื่นดอก พวกเราต้องการกินแต่เลือดอย่างเดียว หมาและคนก็ตกลงตามทากว่าและจะให้เลือด ๗ ถ้วย หอยทากก็ปฏิบัติตามนี้ คีบคลานไปหาป่องรูลม บ่อนมีข้าวสาลี เผือก และอื่นๆ ที่เป็นอาหารให้แก่คนนั้น ทากพยายามม่นเข้ารูลมจนสำเร็จผล ผ่านขบวนการพยายามของมันหลายเพื่อได้สำเร็จ กระทั่งร่างกายของมันมีการเปลี่ยนแปลง มีหนังตรงและชื่อ

แต่เมื่อได้อาหารให้คนและหมาแล้ว แต่ฝ่ายคนและหมาเอาเลือดให้เพียงแค่ ๖ ถ้วยเท่านั้น ยังติดหนี้ ๑ ถ้วย ส่วนนี้ทากถามหนี้หลายครั้งหลายทีแต่คนและหมาก็บ่ให้และยังฮ้ายตัวทากอีกซ้ำ และฆ่าตัวทากอย่างหลวมหลาย แต่การฆ่าของคนและหมาก็สามารถหมด ส่วนผู้เหลือก็ผู้ทวงหนี้ นำพวกเจ้าเรื่อยไป และจะดูตักกินเลือดที่พวกเจ้าติดหนี้มันแหละ

ดังนั้น ทากที่กัดและดูดเลือดคนและสัตว์จนฮอดทุกวันนี้เป็นอาหารย่อนทวงหนี้ นำคนและสัตว์

นิทานแอฮู

ชื่อผู้เล่า ท้าวแก้วสวน สุลีปึง

อายุ ๓๒ ปี

บ้านดักเก เมืองดักจิง

เรื่อง เผ่าแอฮู

เรื่อง ประวัติบ้าน

บ้านเดิมชื่อดักสตวย มีพลเมือง ๓๐๐ คน มีประเพณีกินฮืดควาย มีการไปเสาะแสวงล่าสัตว์ มีสัตว์เป็นมาประดับในพิธี มีนกจับเป็นๆ และนกกา จักจั่น ชีเซย หางผึ้ง ปลา จากห้วยดักตาง เอามาตกแต่งห้อยไว้ที่เสาหลักควาย ดั้นไปดั้นมา คนก็ไปดู พอประมาณ ๗ โมงค่ำ มีแผ่นดินไหว ผู้คนล้มหายตายจาก ก็ย้ายไปอยู่ที่ใหม่ เป็นหิน เป็นกกไม้ เป็นดวงดาว ดวงเดือน บนฟ้า ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่มี ๖-๗ คน ได้เป็นผัวเมียกัน ได้ลูกได้หลาน มีชีวิตจนปัจจุบัน ขณะนี้จึงมีผู้คนมากมาย ต่อมาก็ดำ

๑๐๔ สุวรรณา เกรียงไกรเพชร

อพยพแยกย้ายจากบ้านดักสตุย มาเป็นบ้านดักมุง บ้านวังลี และบ้านดักเก
(ท้าวแก้วสวนฟังเรื่องเล่านี้จากแม่)

ชื่อผู้เล่า ท้าวแก้ววิเศษ

อายุ ๔๙ ปี

บ้านเก่า สำนักเมืองดักจิง

เรื่อง ที่มาของเผ่าแอฮู

ในปางก่อนมีครอบครัวหนึ่ง อยู่ยงอนลูก ประเทศเวียดนาม มีท้าวสะกูปิดกนกอยู่ใต้ต้นไม้ ตอนที่เขากำลังดักนกอยู่นั้น ปรากฏว่ามีเสียงเหมือนนกร้องดัก กาว กาว อยู่ เมื่อเป็นอย่างนั้น เขาก็มองขึ้นไปดู แต่ไม่เห็นว่าจะมีอะไรอยู่บนต้นไม้ เขากลับบ้าน เมื่อกลับถึงบ้านแล้ว เขาก็เล่าเรื่องให้ครอบครัวฟัง ว่าเขาไปดักนกวันนี้ มีเสียงร้องเหมือนนกแต่ประหลาด ครอบครัวได้ยินดังนั้นจึงว่าอย่าไปอีก ขึ้นไปก็ไม่ได้อะไร ถ้าไปอีกอาจจะเกิดเรื่องไม่ดีกับครอบครัวลูกหลาน จากนั้นมาท้าวสะกูปิดกนกไปดักนกที่ต้นไม้ที่อื่น ๆ ๒-๓ อาทิตย์ ทำแต่งงานอื่นอยู่บ้าน แต่เขาคิดว่าตัวเองมีทองคำได้มาเมื่อก่อน ๒-๓ สลึง อาทิตย์ต่อมาเขาคิดเอาทองคำนั้นไปหาซื้อควายจากบ้านนอกและเขตลุ่ม การไปนั้นไปเส้นทางที่เขาไปดักนก พอไปถึงต้นไม้ที่เขาดักนกนั้นก็ปรากฏมีเสียงอีก เขาก็มองขึ้นไปดู เห็นผลไม้ ๑ ลูก เขาคิดว่า ลูกไม้ร่อนอย่างนี้อาจให้เขาเอาไปใช้ไหม เขาก็ปีนเอาลูกไม้นั้น แล้วกลับบ้าน ไม่ได้ไปซื้อควายอย่างที่ตั้งใจไว้ พอถึงบ้านก็เล่าให้ลูกเมียฟังว่า คงเป็นลูกไม้แหละที่ร่อน แล้วจึงปอกเปลือก ปรากฏว่ามีลูกคนร่อนให้อยู่ ท้าวสะกูปิดกนกจะเอาก็ก็เสียดาย ไม่อยากขายกลับบ้าน ตัดสินใจเอาเด็กที่เกิดจากหมากไม้นั้นมาเลี้ยงเป็นของตนให้ชื่อว่าท้าวสะกูปิดกนก

เลี้ยงหลายปีผ่านไป จนท้าวสะกูปิดกนกอายุ ๑๗-๑๘ ปี โตเป็นหนุ่ม การไปขอสิ่งของต่างๆ ของพ่อเลี้ยงมาเลี้ยงท้าวสะกูปิดกนกจากชาวบ้านเขาจึงไม่ให้อีก หรือถ้าให้ก็ให้น้อย หรือให้แลกเอาจึงจะให้ตามที่ต้องการ แต่ถ้าท้าวสะกูปิดกนกไปขอเกลือ ๑ กา ชาวบ้านก็จะให้มาเป็นกิโล จากนั้นมาก็กลับกลายเป็นว่าท้าวสะกูปิดกนกท้าวสะกูปิดกนก ว่าทำไมชาวบ้านนับถือมากกว่าพ่อเลี้ยง เราเป็นคนดูแลชีวิตความเป็นอยู่ของเจ้า ทำไมชาวบ้านไม่นับถือมากเท่าเจ้า พ่อเลี้ยงคิดว่าจะทำอย่างไรให้ลูกเลี้ยงตาย พอถึงเวลาเผาก็คิดวิธีที่จะฆ่าลูกเลี้ยงออก วันหนึ่งจึงชวนลูก เมีย และลูกเลี้ยงไปรื้อไร่ และจะให้ท้าวสะกูปิดกนกตาย เมื่อไปถึงไร่ก็ไปรื้อไร่ที่ไฟไหม้ไม่หมด พวกเขารื้อไร่ที่ไฟไหม้ไม่หมดมากองเป็นกองใหญ่ แล้วให้ลูกเลี้ยงอยู่บนกองนั้น แล้วพ่อเลี้ยงจุดไฟเผากองนั้น จุดยังใกล้จุดไม่ติด จนหมดวันแล้วเลยให้ลูกเลี้ยงออกจากกองนั้น พวกเขากลับบ้าน พอถึงบ้านก็ให้ท้าวสะกูปิดกนกอยู่ตรงทางแคบๆ สองข้างทางมีรั้วล้อมอยู่ พ่อเลี้ยงคิดว่ายัง

ก็ต้องตาย เขาคิดว่าจะปล่อยวัวควายหลายร้อยตัวที่มีอยู่ ท้าวสะกึ่ทำตามทำสั่งของพ่อเลี้ยง พ่อเลี้ยงก็ปล่อยควายวัวออกจากคอกตามทางที่ท้าวสะกึ่อยู่ ในที่สุดควายวัวจำนวนมากนั้นก็ไม่ได้เหยียบท้าวสะกึ่เลย พ่อเลี้ยงคิดว่าท้าวสะกึ่มีอะไรจะเจ๊งเตี้ย(?)นัก สักหน่อยเราจะให้ชื่อว่าเตี้ยงเสียเลย แต่ยังไม่ทันได้ใช้

ต่อมาวางแผนยิงปืนประลองกันระหว่างพ่อเลี้ยงกับลูกเลี้ยง พ่อเลี้ยงบอกให้พ่อยิงลูกก่อน ให้ลูกนั่งอำปากอยู่ไกลประมาณ ๒.๕ เมตร พ่อเลี้ยงยิงลูกเลี้ยง ๓ ครั้ง แต่ไม่ถูกปากท้าวสะกึ่ ต่อมาพ่อเลี้ยงเอาปืน (นกน้อย) ให้ลูกลองยิงพ่อดู ก่อนลูกจะยิงพ่อแอบเจาะฝาก่อนจึงอำปาก ให้อำปากใส่ช่องที่เจาะฝาไว้ ลูกเลี้ยงก็ยิงนกน้อยไปติดปากเลย แต่เพราะว่าเป็นนกน้อยจึงไม่ตาย ถ้าเป็นนกใหญ่ พ่อเลี้ยงคงตายไปแล้ว

พ่อเลี้ยงจึงว่าท้าวสะกึ่นี้เตี้ยงจริงๆ ต่อนี้ไปจะให้ชื่อว่าท้าวตาเตี้ยง ตอนนี้ต้องขอมาให้ใจอ่อนในการขอขมานี้ มึงจะเอาอะไรมาให้ เช่น หมู วัว แพะ ควายก็ไม่เอาเด็ดขาดเพราะมีที่ผูกทุกอย่างแล้ว มึงต้องเสาะหาช้างมาขอขมาเพราะกูยังไม่มีช้าง ท้าวตาเตี้ยงคิดไปร้องให้ไปว่าจะเอาช้างมาจากไหน เพราะส่วนใหญ่ตนเองพึ่งพาท้าวสะกึ่มาตั้งแต่เล็ก ๆ แต่อย่างไรก็ตาม ท้าวตาเตี้ยงต้องพยายามไปหาช้างจากในป่าหิมา ท้าวตาเตี้ยงไปไล่ปากก็ได้ลูกช้างมา ๑ ตัว ตัวใหญ่ไม่ได้ ท้าวตาเตี้ยงคิดว่าแค่นี้ก็น่าจะพอแล้ว ดังนั้นจึงเอาลูกช้างที่ได้มากลับบ้านงอนลูก ท้าวตาเตี้ยงบอกว่าตอนนี้เราได้ลูกช้างมาให้แล้ว ฉะนั้นท้าวสะกึ่ก็ต้องเอาชาวบ้านมาทำหลักขวัญให้ช้างจนสำเร็จ แล้วเอาลูกช้างผูกใส่หลักขวัญ ท้าวตาเตี้ยงกล่าวว่าเรามอบให้แล้ว ถ้าเป็นอย่างไรจะไม่รับผิดชอบอีก สุดแล้วแต่พ่อ

พวกเขาทำหลักขวัญจำนวนหนึ่งตีหม้ออยู่ในบ้าน และส่วนหนึ่งอยู่ข้างนอกก็หยอกลูกช้างและตีลูกช้าง ลูกช้างร้องขึ้นจนแม่ช้างได้ยิน สักครู่หนึ่งแม่ช้างก็มาถึง มันดึงหลักขวัญออกจนหมด ลูกช้างจึงหนีไปกับแม่มัน ชาวบ้านที่ลานกลางบ้านจึงไปรายงานท้าวสะกึ่ว่า ลูกช้างหนีไปแล้ว ท้าวสะกึ่ออกจากบ้านถามว่าใครทำให้ลูกช้างหนีไป ชาวบ้านตอบว่า จะบีจะบอง แม่ลูกกำพร้าที่ทุกข์ยากและพ่อแม่ตายหมด ท้าวสะกึ่จะทำอย่างไรกับพวกนี้ดี จะปรับไหมใส่โทษก็เป็นพวกยากจนอยู่แล้ว ตกลงจะให้สองพี่น้องไปตัดต้นไม้ใหญ่ที่เขทะมานโน้น ภูให้ข้าว ๑ กะพ้า เนื้อ ๑ กะบังใหญ่ สองพี่น้องพากันไปตัดต้นไม้ใหญ่ที่เขทะมานโน้น ได้ให้กลับมาเป็นชาวบ้านงอนลูกเหมือนเดิมตลอดชีวิต พอตีโคนหลายวันข้าวและเนื้อหมดแล้ว แต่ต้นไม้ยังไม่ล้ม พอมีตลงสองพี่น้องกลับบ้านก็ถือไม้แปกได้มาตามทาง พอไปถึงรากต้นไม้ที่ตงกว่าที่อื่น ไฟก็ดับ จึงหยุดหาไม้แปกที่รากไม้นั้น พอตีรากมันคลอนเหมือนจะล้มเลยเข้าจันไม้ไผ่ล้ม สองพี่น้องรู้สึกใจชื้นขึ้น เพื่อจะได้รายงานให้ท้าวสะกึ่

รับรู้ และตนจะได้ยู่บ้านนอนลูกเหมือนเดิม เมื่อสองพี่น้องมาถึงบ้านก็รายงานว่าต้นไธ้ที่ให้โคนล้มแล้ว ท้าวสะกุดตอบว่า จึงจะล้มก็ตาม ตอนนีพวกเจ้าต้องไปยู่เมืองใหญ่โน้น ไม่มีสิทธิ์ยู่บ้านนอนลูกอีก

วันต่อมาท้าวสะกุดชักชวนพี่น้อง พาสองพี่น้องไปยู่เมืองใหญ่ที่ไม่เคยไปนั้น แต่ความจริง ท้าวสะกุดได้ตกลงจะขายสองพี่น้องไว้แล้ว พอไปถึงเมืองใหญ่ เขาก็เอาควาย ๓๐ ตัว พวกกันจูงควาย กลับบ้านเดิม ในระหว่างที่เดินมาท้าวสะกุดถูกควายขวิดตายเนื่องจากทำกรรมกับสองพี่น้องกำพร้า ดังกล่าว ส่วนสองพี่น้องกำพร้าก็จัดการศพท้าวสะกุดตรงนั้น หลังจากนั้นสองพี่น้องก็พากันกลับบ้าน พอถึงบ้านครอบครัวก็ถามหาท้าวสะกุด จึงตอบว่า ท้าวสะกุดถูกควายขวิดตายแล้ว เมื่อได้ยินดังนั้น ครอบครัวก็ร้องไห้ คิดว่าไม่มีใครจะทำงานเลี้ยงครอบครัวอีกแล้ว แต่ก่อนยังพึ่งท้าวตาเตียงทำงาน ทุกอย่าง

หลังจากที่ท้าวสะกุดกับท้าวตาเตียงยิงนกน้อย ขอมมากขึ้นแล้วก็แยกกันไป ตอนนีท้าวตาเตียง ยู่ดุกโปรง เพราะว่าท้าวตาเตียงยู่บนลูกแล้วไม่สบายใจ ไปยู่ดุกโปรง ๑-๒ ปี ก็มีสาวมาชอบ ดังนั้นจึงสร้างครอบครัว ถึง ๒-๓ ปีได้ลูกชาย ๑ คน ท้าวตาเตียงให้ชื่อว่า ตางง แล้วแม่ก็ตายไป ตางงก็เป็นลูกกำพร้าแม่ แต่ท้าวตาเตียงพยายามเลี้ยงดูลูกของตน จนอายุได้ ๑๘-๑๙ ปี วันหนึ่ง ตางงไปส่งเสบียงทางห้วยวึ่ง ทางดินดอนตะเรียงเวลาไปส่งถึงกรงยี ห้วยวึ่งก็พบกับสาวตะเรียง ๑ คนแต่ไม่รู้จักชื่อ แต่ทั้งสองคนถามกันว่าส่งเสบียง ได้มากเท่าไรแล้ว ทางฝ่ายหญิงก็ตอบไม่ได้ ฝ่ายหญิงก็ถามฝ่ายชายว่าเจ้าได้เยอะไหม ฝ่ายชายก็ตอบว่า ไม่เยอะเพราะมันไม่มี ต่อมานานพอสมควรจึงถามชื่อกัน ท้าวตางงถามว่า เจ้าชื่ออะไร ฝ่ายหญิงตอบว่า เขาชื่อ ยาย่าง แล้วฝ่ายหญิงก็ถามว่า ชื่ออะไร ฝ่ายชายตอบว่า เราชื่อตางง

จากนั้นทั้งสองจึงพูดถึงความรัก ยาย่างถามว่าทางบ้านดุกโปรงมีผลไม้อะไรบ้าง ท้าวตางงตอบว่า หนากเวก หนากปิ่น หนากกูปและอื่นๆ มีเยอะเยะ ท้าวตางงถามว่าทางตะเรียงมีผลไม้ อะไรกิน ยาย่างตอบว่ามีหนากหว้า หนากหยัด หนากบูน หนากปอก มีเยอะเยะไม่อดอยาก สุดท้าย ยาย่างว่าถ้าเจ้าให้เราแต่งเข้าบ้านทางเจ้าเราก็เลิกกัน ถ้าเข้ามายู่บ้านเราเราจะตกลงเป็นเมีย ท้าวตางง ก็ตกลงปลงใจ แต่ว่าท้าวตางงไปตั้งบ้านยู่ดักเบียด ถ้ายู่บ้านตาตื้อที่ยู่บนเบ็งนั้น ทั้งสองก็เห็นดี แล้วถามญาติทั้งสองฝ่ายก็เห็นดีด้วย เขาทั้งสองจึงตั้งครอบครัวเลย มาตั้งถิ่นฐานยู่บนเบ็งสูง มอง เห็นบ้านนอนลูก ดุกโปรงก็เห็น แต่ท้าวตางงบอกว่าถึงจะเอาเมียตะเรียงก็ตาม ต่อไปมีลูกหลานก็เรียกว่า เผ่าแอ็ฮู เพราะท้าวตางงเป็นเผ่าแอ็ฮู มาจากเวียดนามโน่น ตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบันเขตเซกมะนา ตาแสงตาตื้อ จึงเรียกว่าเผ่าแอ็ฮู และภาษาพูดคล้ายภาษาตะเรียง เพราะท้าวตางงเอาเมียตะเรียง

นิทานดักกั๋ง

ชื่อผู้เล่า ท้าวคำวัน พันเงินเมา

อายุ ๔๘ ปี

ห้องการค้า สำนักเมืองดักจิ้ง

เรื่อง คนไปล่าเนื้อ

ตายองไปล่าเนื้อ (ยิงนก) ไปถึงกกไม้ มีนกเกาะอยู่ ก็ยิง แล้วก็มีเสียงดัง มีผู้สาวผีร้องว่า โอ ใครมายิงนก อยากกินนกกินกะแต ผู้สาวก็ไปตำหูก ตายองก็ถามว่าใครตำหูก ผู้สาวก็บอกว่า อยากได้ชิ้นได้เสื้อป่ ตายองก็บอกว่า อยากได้ชิ้นได้เสื้อ จึงขึ้นไปบนเรือน เจ้ามก เจ้าบมก ก็จะแต่งงานกันเพี้ย ๑๕ คำ ตายองบอกให้ไปเอื้อน ผู้สาวก็ให้ชิ้นให้เสื้อให้ผ้าปก ตายองกลับไปบ้านเอาเสื้อ เอาชิ้นใส่กระติ๊บไว้ พ่อแม่เปิดดูเห็นเป็นของไม่เคยมี ก็นึกว่าเป็นขโมยมา เลยไปดักฟันตายองที่ทำน้ำ ตายองตายก็เอาไปฝัง

พอถึงวันนัด ผู้สาวยกขบวนมา ถามคนอื่น ก็ชี้ทางไปเรือน แต่บอกว่าตายองตายแล้ว พอไปถึงเรือน น้องสาวมาเรียกเชิญ ผู้สาวก็ไม่ขึ้น น้องคนกลางมาก็ไม่ขึ้น จนถึงน้องหล้า ก็ให้ขึ้นเรือน ผู้สาวบอกให้พาไปที่เล่าข้าว ไปเคาะๆ ก็มีข้าวเต็มเล่าข้าว แล้วบอกให้พาไปที่ป่าช้าฝังตายอง ไปแล้วก็เอาสายรัดเอวเป็นทองให้น้องสาวตายอง บอกให้กลับบ้านไป แล้วผู้สาวก็เอาขี้กระต๊อตัวใหญ่ มาที่ป่าช้าตายอง ให้ขี้กระต๊อจะเป็นรูเข้าไป แล้วผู้สาวก็เข้าไปอยู่เรือนป่าช้านั้นเลย

ชื่อผู้เล่า ท้าวคำวัน พันเงินเมา

อายุ ๔๘ ปี

ห้องการค้า สำนักเมืองดักจิ้ง

เรื่อง น้ำท่วมโลก

น้ำท่วมเต็มไปหมด เหลือแต่ภูกระแตกับภูกองกึ่งน้ำไม่ท่วม มีคนอยู่ที่ภูกระแตจุดหนึ่ง มีอยู่ ภูกองกึ่งจุดหนึ่ง มีหมาอยู่ภูกองกึ่งกับคน มีไฟอยู่ที่ภูกระแต คนที่ภูกองกึ่งอยากได้ จึงให้หมาไปเอามาก็ไปเอา ถึงภูกระแตเรียกขอไฟ คนก็เอาดินไฟผูกคอหมาไป หมาว่ายน้ำกลับมา ไฟก็มอด หมาก็กลับไปอีก คนก็เอาไฟใส่ในกระบอก มัดใส่หมา หมาว่ายน้ำกลับมา คนที่ภูกองกึ่งเอาออกมาทำไม่เป็น หมาก็ร้องว่า ตมอ ปลา ปิด ก็เอาเหล็กไฟมาตีกัน เอาฝายมาใส่ตรงเปลว หมาก็ร้องอีก คนก็เอาไม้แปกมาใส่ไฟ จุดไฟติด (ตมอ-หิน ปลา-เหล็ก ปิด-ไม้แหลมๆ บู-เป็นฝอยไม้ทำเชื้อเพลิง งอ-ไม้แปกทำ ดุ้นฟืน)

ชื่อผู้เล่า ท้าวคำวัน พันเงินเมา

อายุ ๔๘ ปี

ห้องการค้า สำนักเมืองดักจิง

เรื่อง เชียงเมี่ยง

เชียงเมี่ยงอยากนอนกับเมียพญา ก็เอาคำไปให้เมียพญา เมียพญาจะเอาเครื่องอื่นมาให้ก็
ไม่เอา ก็เปิดเสื้อ เชียงเมี่ยงก็รีบ เลยได้นอนกับเมียพญา พญาก็กลับมา ถามว่า เชียงเมี่ยงมาทำอะไร
เชียงเมี่ยงก็ตอบว่ามารอคำ พญาก็สั่งให้เมียเอาคำคืนให้เชียงเมี่ยง

ชื่อผู้เล่า ท้าวคำวัน พันเงินเมา

อายุ ๔๘ ปี

ห้องการค้า สำนักเมืองดักจิง

เรื่อง เชียงเมี่ยงกินยาเบื่อ

เชียงเมี่ยงหลอกให้พญากินขี้ไก่ พญาไม่รู้ก็เลียขี้ไก่ และโกรธเชียงเมี่ยง ก็เลยเอายาเบื่อให้
เชียงเมี่ยงกิน เชียงเมี่ยงกินแล้วรู้ตัว สั่งให้เมีย-ลูกอย่าร้องให้ ให้เอาตัวเองแต่งตัวนั่งทำงานธรรมดา
พญาให้คนไปดูก็ไม่เห็นมีอะไรผิดปกติ นึกว่ายาไม่เป็นอันตราย ก็เลยลองกินยาเบื่อ พญาก็ตาย
ครอบครัวพญาก็ร้องไห้ ครอบครัวเชียงเมี่ยงก็ร้องไห้

ชื่อผู้เล่า ท้าวคำวัน พันเงินเมา

อายุ ๔๘ ปี

ห้องการค้า สำนักเมืองดักจิง

เรื่อง พ่อลูกเคียดกัน

มีพ่อคนหนึ่ง มีลูกชื่อ เตว พ่อไม่รักลูกเลย ทารุณต่างๆ ให้นอนชานบ้าน เอาไม้ตี ไม่ให้
กินข้าว แต่ลูกก็อยู่มาจนโต วันหนึ่งลูกไปหาขี้สุต เอาไปขาย แลกได้ควาย เอาควายไปแลกงูเห่า เอางู
ใส่ต้มไก่ กลับบ้าน มาบอกพ่อว่า เอาไก่มาให้ พ่อล้วงลงไป งูก็กัดแต่ยังไม่ตาย เตวเอาพ่อขึ้นไปนอน
บนห้าง เอาไฟสุ่ม แล้วตัวเองเอาไก่ไปต้ม เอาชิ้นไก่มายื่นให้พ่อ แล้วดึงกลับไปกินเอง ที่ละส่วนๆ
จนพ่อตาย

เรื่องนี้สอนว่า พ่อลูกต้องรักกัน อย่ารังแก อย่าเกลียดชังกัน

ชื่อผู้เล่า ท้าวคำวัน พันเงินเมา

อายุ ๔๘ ปี

ห้องการค้า สำนักเมืองดักจิง

เรื่อง พิซ 4 ชนิดประชุมกัน

ข้าวเปลือก ข้าวสาลี (ข้าวโพด) ข้าวขะเหนียน ข้าวฟ่างปรึกษากันว่าใครจะเป็นหัวหน้า ข้าวสาลีบอกว่า ตนไม่ควรเป็นเพราะไม่มีระเบียบ สุกก็ไม่พร้อมกัน กินดิบก็ได้ กินสุกก็ได้ จะต้มหรือจะปิ้งไฟก็ได้ ไม่มีระบบระเบียบ ข้าวขะเหนียนบอกว่าตัวเองเม็ดน้อยๆ ต้มก็ไม่พอกิน ข้าวฟ่างบอกว่า ตนก็ไม่เป็นหัวหน้า เพราะเปลือกมี ๘ กลีบ ตำลำบาก กินลำบาก ในที่สุดจึงให้ข้าวเป็นหัวหน้า ข้าวต้องกินสุก ก่อนกินต้องรูดมาผัด มาตำ มาตาก แล้วต้มให้สุกจึงจะกินได้ ข้าวจึงได้เป็นหัวหน้า คนก็ได้กินข้าวเป็นพืชหลักสืบมา

(ข้าวขะเหนียน คือ ัญพิซประเภทข้าวเมล็ดเล็กๆ สีขาวและสีแดงๆ ก็มี ใช้อัดใส่ปากเหล่าไห เรียกว่า เหล้ากกหรือเหล้าขะเหนียน)

ชื่อผู้เล่า ท้าวคำวัน พันเงินเมา

อายุ ๔๘ ปี

ห้องการค้า สำนักเมืองดักจิง

เรื่อง รวงข้าวน้อย

เวลาคนเดินผ่านมา ได้ยินเสียงเด็กร้องไห้ มาดูก็ไม่เห็นอะไร เดินไปก็ได้ยินเสียงร้องให้อีก กลับมาดูก็เห็นมีรวงข้าวน้อยๆ เหลืออยู่จากรูดข้าว จึงรูดข้าวใส่กระเจาะ ใส่รวงเดียวก็เต็มกระเจาะ จึงสอนว่าไม่ให้ทิ้งรวงข้าวเล็กๆ ต้องเก็บให้หมด รวงเล็กรวงน้อยก็สำคัญ เหมือนเด็กน้อยก็มีความสำคัญ ไม่ให้ละทิ้งเหมือนรูดข้าวก็ต้องเก็บข้าวให้หมด

ชื่อผู้เล่า ท้าวคำวัน พันเงินเมา

อายุ ๔๘ ปี

ห้องการค้า สำนักเมืองดักจิง

เรื่อง ผีตึงคนนอน

เป็นเรื่องลือเด็กๆ ว่า ถ้านอนริม ผีจะตึงไปภู ถ้านอนริมท้ายสุด ผีจะตึงไปที่ฝาด้านหัวนอน ถ้านอนกลาง ผีจะตึงไปที่หัวย เวลาล่าเรื่องนี้ เด็กๆ ก็จะเลือกที่นอน เพราะกลัวผีมาตึง ผีที่มาตึงนี้เรียกว่า ตาเซย

นิทานตะริ้ว

นิทานของเผ่าตะริ้ว มีผู้เล่า ๓ คน คือท้าวคำสะวัน อายุ ๔๕ ปี บ้านดงเมือง เมืองดักจิ่ง ท้าวบุญ อายุ ๕๒ ปี บ้านดงตาลัง เมืองดักจิ่ง และท้าวหนูวัน อายุ ๒๙ ปี บ้านเพี้ยใหม่ เมืองละมาม แขวงเซกอง (บ้านเดิม บ้านดงตาลัง เมืองดักจิ่ง) เนื่องจากท้าวหนูวัน ผู้บันทึกข้อมูล ไม่ได้แยกว่า ใคร เป็นผู้เล่านิทานเรื่องใด จึงถือว่า นิทานของเผ่าตะริ้วมีผู้เล่า ๓ คน ดังรายชื่อข้างต้น

นิทานเรื่อง เย็ด (ภาษาลาวลุ่ม ว่า เรื่องสิบ)

นานมาแล้วในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ในวันหนึ่งพากันไปลัดป่าชอกกว้างมากิน และมีคนเฒ่าผู้หนึ่ง ว่า ถ้าพวกเจ้าได้กวางตัวผู้บอกให้พ่อเต๋อ ถ้าได้กวางตัวเมียบอกพ่อก็ได้ เพราะว่าผู้เฒ่าคนนั้นอยากได้อันตะกวาง ชาวบ้านไปไล่กวางได้กวางตัวผู้จริง ๆ เขาก็บอกให้พ่อเฒ่าว่า เตี้ยนี้พวกเขาได้กวางตัวผู้ พ่อเฒ่าก็ตีใจรีบไปปาดเอาอันตะ พอดึงเรือนท้าวแล้ว ก็ปาดเป็นท่อน หน่วยละ ๕ ท่อน (๒ หน่วย = ๑๐ ท่อน จึงเรียกว่า เรื่องสิบ) พ่อเฒ่าแล้วก็ยัดใส่ในน้ำเต้าไว้ในเรือน

พอลูกมาแต่นา ลูกก็รู้ว่าพ่อเอาอะไรใส่ไว้ในน้ำเต้า ก็เลยเอาไปตักน้ำ เมื่อไปถึงท่าน้ำก็ส่องดูในน้ำเต้า เห็นคนอยู่ในน้ำเต้า ก็เลยโยนทิ้งลงน้ำ แล้วน้ำเต้าลูกนั้นก็ไหลไป ไหลไปถึงสวนอ้อยยักษ์ น้ำเต้าก็ติดอยู่สวนอ้อยของยักษ์ คนน้ำเต้าก็ออกไปเห็นสวนอ้อย พอดียักษ์ไปเห็น ยักษ์คิดว่าจะกินเป็นอาหาร แต่คนที่ออกจากน้ำเต้าก็พูดกับยักษ์ว่า ลุงเออย่ากิน พวกเรายังน้อย ลุงกินบ่แซบและบ่อ้ม ให้ลุงเลี้ยงพวกหลานก่อนให้พวกหลานใหญ่ซะก่อน ลุงจึงกินอ้ม ลุงยักษ์ก็ตกลง แล้วถามเขาว่าอาหารอะไร เขาตอบยักษ์ว่า หมากงา ชื่น หมู ไก่ ลุงยักษ์ก็ออกไปหาของทางไกล ใช้เวลาได้ ๑ เดือนก็กลับมา ในเวลาที่ยักษ์ไปหาหมากงา มาเลี้ยงเขา แต่เด็กน้อยทั้ง ๑๐ คนก็พากันตากเรือเพื่อหนีบให้ยักษ์กินเป็นอาหารของมัน ดันไม้ที่จะทำเรือจะล้มทางทิศตะวันตก ใผ่ ๆ ก็เหว เพราะกลัวยักษ์จะมากิน ไม้ล้มทางทิศตะวันออก ใผ่ ๆ ก็ดีใจให้ร้องเสียงดังสนั่นทั่วป่า คิดในใจว่าพวกเรานี้บ่ตายแล้ว แล้วพากันตาก ชาวบ้านอื่นมาเห็น พูดว่า ใผ่ตากเรือนี้งาม แต่ยังบ่อนี้หน้อยหนึ่ง พวกเขาได้ยินเขามายังบ่อนี้ เขาออกมาตากบ่อนั้น เวลาคนอื่นมาก็ไปแอบอยู่ในป่า

พอดีได้ ๑ เดือน ตากเรือก็พอดีเสร็จ ยักษ์ก็มาถึงสวนอ้อยของตน และยังอยากจะกินพวกเด็กน้อย เขาก็พากันขึ้นเรือไปถึงกลางน้ำ ยักษ์ก็มาถึงสวนอ้อย เห็นเขาอยู่บนเรืออยู่กลางน้ำ ยักษ์ก็หาวิธีที่จะเอาเขามากิน ยักษ์คิดออกแล้ว เขาต้องเอาเบ็ดตก ยักษ์ตกเบ็ดเขาก็เรียกยักษ์ว่า ลุงยักษ์เอย ลุงตกเบ็ดให้ลุงงะซากว้าง ๆ เต๋อ ยักษ์ยื่นแยกขาตามเขาบอก ยักษ์สะบัดคันเบ็ดไว้ในหว่างขา

ยักษ์ ตกเบ็ดใส่เขา เขาก็ตั้งเบ็ดหมดแรง คันทัดก็ติดใส่อันทะยัก ยักษ์ก็ตื่นตายเลย

เขาก็กินพายุเรือ พอตีไปเจอนกกระเต็น นกก็ถามเขาว่า พวกเจ้าพากันไปใส เขาตอบ
นกว่า พวกเราจะพากันเมื่อบ้านลุงที่ผลิตพวกเราเป็นคน นกเอ่ยเจ้ารู้ป่ะ นกตอบว่า นกรู้ แล้วพูดว่า
เดี๋ยวนี้ให้พวกเจ้านำตามข้อยไปได้อ บอนใดข้อยร้องว่า ปิง ปอก ปิง ปอก ให้ พวกเขาก็กินพายุเรือไป
ตามนกพาไปนั้น พอตีได้ยีนกร้อง ปิง ปอก ปิง ปอก เขาก็กินลงขึ้นหาบ้านลุงที่ผลิตพวกเขา
เมื่อถึงบ้านแล้ว ใครก็อยากได้ตาบให้ลุงตีตาบให้ ลุงก็ตีให้เขาครบคน เขาบอกให้ลุงตีตามความ
ต้องการของแต่ละคน ผู้หนึ่งบอกให้ตียาวศอกหนึ่ง ผู้ที่สองสองวา ผู้ที่สามสามวา ผู้ที่สี่สี่วา ผู้ที่ห้าห้าวา
ผู้ที่หกหกวา ผู้ที่เจ็ดเจ็ดวา ผู้ที่แปดแปดวา ผู้ที่เก้าเก้าวา ผู้ที่สิบสิบวา แล้วก็พากันฟันนกแล้วบินอยู่บน
ผู้ที่ตาบนั้นศอกหนึ่งพันถูก แต่คนอื่นไม่ถูก

หลังจากนั้นบอกให้ลุงหาเมีย ลุงก็หาเมียให้ทุกคน แต่ในนั้นผู้หญิงมีที่งามกว่าทุกคน ทั้งขยัน
ในการออกแรงงาน แต่นางเอาเขมาหม้อมาทาใส่หน้าจนทั่ว ใครก็เลือกเอาคนขาวงาม ผู้ต้องการตาบ
สั้นๆ เลือกเอาผู้หญิงที่ดำๆ เมื่อนางอาบน้ำเห็นว่างามกว่าคนอื่น แต่งกันแล้วเมียก็ถือพาทุกคน
พวกที่ตาบยาวเห็นเมียตนเองถือพา แล้วอยากเห็นลูก บรู๊วายังไม่ทันถึงเวลากำหนดจะออกเอง
เขาพากันปาดท้องเมีย เมียก็ตายเลย แต่ผู้ที่ตาบสั้นบังเอิญไปตกเบ็ด พอเห็นพานออกลูกอยู่ป่า
ท้าวก็เลยปาดไว้ให้มันออกเอง สุดท้ายยังเหลือแต่เมียผู้ตาบสั้นเท่านั้น

เรื่อง แม่กับลูกขุดถั่วดิน (อุสุดตาตุง)

แต่ก่อนแต่กี้ มีแม่กับลูกพากันไปขุดถั่วดิน ลูกมีสองคน เป็นผู้ชายหมด แม่เป็นผู้ขุด ลูกก็
กิน พอแม่ให้ลูกกินถั่วดิน แม่ห้ามลูกว่า ลูกเอ๋ย อย่ากิน จักหนอยเจ็บท้องเด ลูกทั้งสองก็บ่ฟังความ
แม่เลย แม่เป็นผู้ขุดเอาไว้หนึ่งหน่วยลูกกินหนึ่งหน่วย ขุดสองกินสอง แม่ขุดจนหมดบ่อนที่ปลูกถั่วดิน
แม่เห็นว่าถั่วดินที่ตนขุด ลูกกินหมดบ่เหลือสักหน่วยเลย แม่ก็เคียดลูกแรง แม่ก็ขุดขุมเพื่อฝังลูกไว้
ลูกบ่ให้เมื่อบ้าน ลูกเห็นแม่ขุดขุมก็ถามแม่ว่า แม่เอ๋ย เฮ็ดหยัง แม่ตอบว่าแม่ขุดขุมฝังไว้ถั่วดิน แม่ขุดขุม
(ขุมหนึ่งลึก ขุมหนึ่งปลึก) ขุมลึกฝังผู้เป็นอ้าย ขุมปลึกฝังผู้เป็นน้อง ผู้เป็นน้องฝังเพียงเวย ผู้เป็นอ้าย
ฝังเพียงคอ ฝังไว้แล้วแม่ก็เมื่อบ้าน ทั้งทั้งสองไว้อยู่สวนถั่วดิน

ผู้เป็นน้องฝังเพียงเวย ดั้นไปดั้นมากี่ขึ้นได้ รู้ว่าตนเองขึ้นได้แล้วก็กลับบ้าน ผู้เป็นอ้ายเอ็นว่า
น้องเอ๋ย เจ้าเมื่อผู้เดียว เจ้าอยู่ใสอยู่ผู้เดียว เจ้ายืนกับสังเจ้าบ่ขุดอ้ายออก ผู้เป็นน้องกลับคืนขุดอ้าย
ออกจนได้แล้วก็พากันไปปลูกเรือนอยู่ป่าแห่งหนึ่ง

๑๑๒ สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร

สองอ้ายน้องพากันเห็ดไรเห็ดนาได้ข้าวหลาย ชาวบ้านจากบ้านแม่ไปซื้อข้าวจากสองอ้ายน้อง ผู้ไปหาซื้อข้าวกับสองอ้ายน้องเมื่อฮอดบ้าน ชาวบ้านถามว่าพวกเจ้าซื้อได้ข้าวมาจากใส ไผ่ๆ ก็ตอบว่า มาแต่เสียงสอง แม่ได้ยินเขาว่าซื้อเข้าจากเสียงสอง แม่ก็เฝ้าว่า บ่แม่นดอก เสียงเพียงคอ สองเพียง แอว (ภาษาเผ่าว่า เสียง มูอีรลอง สองมูอาแอว) แต่สุดท้ายแม่ก็ไปขอข้าวนำเสียงสอง พอดีแม่ฮอด นอกชาน เสียงสองเ็นว่า แม่เอย อย่าฟ้าวเข้าในเรือน ให้แม่แก้ขึ้นก่อน แม่ก็ปฏิบัติตามลูกเสียง สองสั่ง แก่แล้วให้หุงแต่ทางเสียงสอง หยั่งเก็บขี้ควายจะให้แม่เมื่อบ้าน เมื่อเก็บขี้ควายแล้วก็เ็นแม่เอย เข้าเรือนได้แล้ว แม่ก็เข้าเรือน ลูกเอาข้าวให้กิน ลูกบอกแม่ว่า เมื่อบ้านแม่เห็นผู้ใดอยู่กลางทาง ให้แม่ เอาข้าวให้ข้าวเด้อ แม่ก็ปฏิบัติตามลูกบอก แม่เจอผู้ใดก็เอาให้ เอาให้หลายคน แล้วนางก็เอาให้อีก จนฮอดขี้ควายที่ลูกเก็บให้แม่ ผู้เป็นแม่ก็อ้ายบ้านเมืองเขา แม่ก็เลยเป็นแมงไม้

นิทานเรื่อง ท้าวโตรได้ควาย

ในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง มีท้าวโตรเป็นคนขี้คร้าน มีแต่อยู่เรือนบ่ไปใส พ่อแม่ให้ไปมากับไป มีแต่ ไปโกหกเด็กน้อยอยู่บ้านกินข้าวนำเด็กน้อย พ่อแม่เด็กเอาข้าวไว้ให้ลูกของตนเอง มีแต่ท้าวโตรว่านำ เด็กน้อยในบ้านว่า เตี้ยวนีพวกเจ้าอยากฟังบ่ข้อยตีกองลา อยากฟังให้อาดีเด้อ พวกหลานอยากฟัง ถ้าพวกหลานอยากฟังพวกหลานต้องเอาข้าวให้อากินก่อน แล้วอ่าจึ่งตีกองลาให้พวกหลานฟังเด้อ พวกเด็กน้อยก็ตกลงนำอาโตร

เมื่อแม่ของพวกเด็กมาแต่่นาลูกก็ขอข้าวนำแม่ว่า ลูกอยากกินข้าวแม่ แม่ถามลูกว่าอ้าว ข้าวแม่เอาไว้เมื่อเช้านั้นไปใส ลูกก็บอกแม่ว่าลูกเอาให้อาโตรหมดแล้ว อาโตรบอกให้พวกหลานเอา ข้าวให้กินก่อนจึ่งตีกองลาให้พวกหลานฟังเด้อ แบบนี้นะอาโตรว่านำลูกแม่ แม่ก็บอกให้พ่อแม่ท้าวโตร ทุกมือทุกวันพ่อแม่ท้าวโตรก็อ้ายชาวบ้าน พ่อแม่ก็ตกลงกัน เตี้ยวนีพวกเราต้องเอาท้าวโตรนี้ไปไว้เทิง กกไม้ บ่อนพ้อมันเคยใส่ตั้งให้หนักกกนั้น

ในมือหนึ่งพ่อกับโตรพากันไปใส่ตั้งอยู่กกไม้ใหญ่ที่พ่อเคยใส่ ไปฮอดแล้ว พ่อบอกท้าวโตรว่า ขึ้น ลูกกับพ่อขึ้นนำกัน ท้าวโตรก็ขึ้นนำพ่อ ขึ้นไปจนฮอดปลายยอดไม้ พ่อก็บอกลูกว่า ให้ลูกอยู่นี้ ก่อนเด้อ พ่อลงไปก่อน แต่ความจริงแล้วแม่นพ้อมันลงตักเชือกมัดกกไม้เพื่อเหยียบนั้น แต่ท้าวโตร ได้ยินเสียงดัง โตรก็ถามพ่อว่า พ่อเอ้ย พ่อเฮ็ดหยัง พ่อก็ตอบลูกว่า พ่อบ่เฮ็ดหยังดอก กะบั้งดั่งกระแทก ใส่กกไม้เฉยๆ ดอก ได้นานพอสสมควรโตรบเห็นพ่อขึ้นมา ท้าวโตรจะลงไปหาพ่อ เห็นพ่อตักเชือกมัด เวลาเหยียบขึ้นและลงออกหมด ท้าวก็ขึ้นไปอยู่เทิงปลายไม้อีก จะลงก็ลงบ่ได้ จำเป็นต้องได้นั่งร้องไห้

อยู่เทิงกกไม้

แต่ท้าวจิโรเห็นฝูงนกกกบินผ่าน โดรงก็เอ็นใสว่า นกกกเฮย แวะเอาช้อยแน ฝูงนกที่มี ๖ ตัวก็ บ่แวะเอา ฝูงที่สองมาชอดอีก ท้าวก็เอ็นคือเก่า ฝูงที่สองมี ๘ ตัว ฝูงที่สองจึงแวะเอา นกกกถามจิโรว่า เจ้าสิไปไซ จิโรตอบว่า ช้อยสิไปหน่วยภูโน้นเตอ เห็นควันไฟให้เอาลงอยู่บ้านเตอ นกกกตกลง แล้วท้าวจิโรก็เอากะเตียว มามัดนกกกทุกตัว มัดแล้วจิโรบอกว่าไปได้แล้ว ฝูงนกกกก็ห้ามบินไป ตามท้าวจิโรสั่ง ให้ไปฮอดจุดแล้ว ช้อยสิเอาให้ค่าแรงพวกเจ้าเตอ บินไปฮอดจุดแล้ว เอาจิโรวางลง ดิน จิโรบอกให้นกกกว่า ทำก่อนเตอ ช้อยไปเอาเงินให้ค่าแรงงาน ให้พวกเจ้า แต่ความจริงแล้วจิโร ไปหาไม้ค้อนตีฝูงนกเพื่อฆ่าเอาปีก เมื่อท้าวได้ไม้แล้ว เมื่อมาชอดก็ตีเลย ฝูงนกกนกนั้นจนตายหมด แล้วจิโรตัดเอาปีกเอาหางนกกกจนหมด

แล้วท้าวก็ย่างไปหาบ่อนที่มีควันไฟ บ่อนชาติเหล็ก พวกตีเหล็กถามท้าวจิโรว่า เอามาขาย หยั่ง ท้าวจิโรตอบว่า บ่มีหยั่ง มีแต่ปีกกับหางนกกกเท่านั้น พวกตีเหล็กว่าสิเฮ็ดหยั่งได้ มีแต่ปีก จิโรอธิบายให้พวกเขาว่าปีกนกกนกนี้เอาใช้เวลาร้อน เอาวีให้มันเย็น พวกเจ้านี้ตีเหล็กแรงร้อนนะ พวกตีเหล็กก็ทดลองวี โอ้ย แม่นฮีหลี เย็นแท้เตอ พวกตีเหล็กทุกคนทดลองวี เย็นแท้ๆ ทุกคนอยากได้ ถามท้าวจิโรว่า เจ้าจะขายกับหยั่งช้อยกับควาย ปีกนกกกสองตัวเอาควายหนึ่งตัว พวกตีเหล็กตกลง เอาควายให้จิโร ๔ ตัว จิโรก็จูงเมื่อข้ามบ้านหาพ่อแม่ เห็นท้าวจิโรจูงควาย พ่อแม่ท้าวจิโร บ่เชื่อท้าวจิโรได้ควาย หลายคนมาบอกแม่จึงออกเบ็ง เห็นจิโรจูงควายฮีหลี แม่รีบเมื่อดักข้าว ดีใจ ลูกได้ควาย ดักไวๆ ก็เลยเอาด้ามจ้องถูกเสียบของลับแม่ตายเลย ยังแต่พ่อ

หลายมือพ่อมีงานจัดเลี้ยงลูกได้ควาย คัดเหล่าให้ลูก งามไว้อยู่นอกชาน กินเหล้ากลางคืนบ่มี ของแกล้มเหล่า ลูกบอกพ่อว่าพ่อบ่มีของแกล้มพ่อไปเอาไข่ไก่อยู่สุมนั้นเตอ ให้พ่อส่งเบ็งเตอ ถ้าบ่ เบ็งก็แปะๆ บ่เห็นอะไร พ่อก็ปฏิบัติตามลูกบอกให้ ส่งแปะๆ งามตาพ่อก็ตายเลย

นิทานเรื่อง จินปาปลือ (นกปาปลือ)

นานมาแล้วมีนางปาปลือตั้งบ้านผู้เดียวในป่าแห่งหนึ่งบ่อยากอยู่นำคนหลาย เรือนนางปลุก หลายหลังเรือน เป็นบ้านใหญ่ แต่ละมีนางตั้งไฟแต่ละหลังเรือนทุกเช้าทุกแลง แต่ละเช้าจะออกไป นางก็เอ็นใสว่า ไปเตอไปน้ามันสายแล้วนะ นางก็ออกไป เอาเชือกหวายตึงไปด้วยทุกๆ มือ คนบ้านอื่น ได้ยินเสียงดังเหมือนมีคนหลายเพราะว่ามันดังตามหลังตามความยาวของเชือกหวาย บ้านอื่นคิดว่า บ้านปาปลือเป็นบ้านใหญ่พลเมืองก็หลาย ไผ่ๆ ก็หน้าอายมีแต่บ้านและบางคนก็เคียดแค้นบ้านปา

ปลื้ม อยากเห็ดสงครามกับบ้านป่าปลื้ม เพราะอยากได้ของดี คิดว่ามีของดีในบ้าน บางบ้านอยากเข้าไปทำสงครามก็บ่กล้าเข้าไปเพราะกลัวว่า บ้านป่าปลื้มมีพลเมืองหลาย กลัวทำบ่ได้

แต่มีมือหนึ่งมีกำพร้าสองยายน้องตัดสินใจไปส่องดูว่า บ้านป่าปลื้มมีพลเมืองหลายปานใด เพราะว่าความอยากได้ของดีในบ้านป่าปลื้มนั้น สองยายน้องจอบเห็นแต่นางป่าปลื้มผู้เดียว สองคนนี้ก็ซุกซมอยู่กลางทางไปมา หลุมมีขวากปักใส่ประมาณ ๑๕-๒๐ วัน มีต่อไปนางป่าปลื้มออกไปมา แต่เช้า เอาเชือกหวายตึงไปนำก็ตกลงขุม สองยายน้องไปซ้ำเติมอีก นางป่าปลื้มก็ตายเลย สองยายน้องเข้าไปในบ้านหาของดี แต่ละหลังเรือนบ่เห็นหยิ่ง เห็นแต่กองลากับตั้งใส่สกเท่านั้น

เมื่อบ้านสองคนพากันไปใส่ตั้ง อยู่ตามลำห้วยเป็นวงใส่ลงใส่หลายบ่อน มีต่อไปตอนไปเบ่งตั้งบ่อนทำอิดนกถูกตัง น้องบอกให้ยายว่า ยายเอยเอาไ่ว่เลี้ยงบ่ เอาไวกี้ได้ ไปดูบ่อนที่สอง นกถูกตังอีกเอานกถูกตังที่สองนั้น เลี้ยงบ่ให้ฆ่า เอานกบ่อนที่หนึ่งฆ่ากิน เอ็ดแนวนั้นต่อๆ ไปจนฮอดบ่อนสุดท้ายจึงเอาไ่ว่เลี้ยงหนึ่งตัว ยามสุดแล้วเมื่อบ้านอยู่กลางทาง ซอกตัดไม้เอาไ่ว่บ่อนนกจับ ตัดกกทำอิดน้องว่างาม ยายว่าบ่ทันงามเลย ตัดไม้หลายกกยังบ่งามจนฮอดเครื่องที่คด คือคนเอวขอไ่ว่ ยายจึงว่างาม ไม้ได้แล้วพากันเมื่อบ้าน อีกมือหนึ่งสองยายน้องไปถางไร่ในป่าแห่งหนึ่ง ถางไม้่น้อยแล้วไค่นไม้ใหญ่อีก สองยายไค่นไปลงหน้า ทางหลังไม้ลุกขึ้นยืนคือเก่าอีก มือที่สอง สองยายน้องไปจอบดูมันเป็นหยิ่งหนอ จึงไม้ไค่นแล้วลุกขึ้นคือเก่า จอบดูเห็นท้าวสังนองผู้เดียว สองคนฆ่าสังนอง ตรวจดูในตัวสังนองเห็นเครื่องวิเศษ ที่น่าสนใจอันหนึ่งเท่านั้น สองคนลองต๋อยไม้ที่ลุกขึ้นมันล้มลงคือเก่าสองก็วิธีใช้เครื่องวิเศษนั้น เข้าถางไร่แล้วใช้มือต๋อยเอาเครื่องวิเศษนั้น อยากได้ยังมีต๋อยเอาเครื่องวิเศษเท่านั้น แต่นั้นมาสองคนนี้ไม่ทำอะไร อยู่เฉยๆ อยากได้ยังต๋อยเอาและสองยายน้องกลายเป็นคนมั่งมี

เรื่อง กำพร้าฆ่าเงือก

นานมาแล้ว แม่กับลูกไปรูตข้าวนามาอยู่แคมห้วยน้ำ ตะวันขึ้นสูงแดดก็เริ่มร้อน ลูกจึงลงอาบน้ำล่อยไปมาตามวังน้ำ แต่ในวังน้ำนั้นเคยเห็นเงือกล่อยไปหากินคน ในมีอนั้น ลูกแม่คนนั้นลงอาบน้ำ เงือกโตนั้นก็กลืนกิน ลูกเอ็นแม่ว่า แม่เอย แม่ เงือกกลืนกินลูก แม่ตอบลูกว่า ลูกเอยบ่แม่มันกินดอกมันหยอกลูกเฉยๆ แต่เงือกตัวนั้นดีใจจนได้อาหารดี เงือกก็มุดกินลูกอยู่พื้นน้ำ แม่เหลียวดูบ่เห็นลูก แม่จึงรู้ว่าแม่แล้ว เงือกกินลูกซ่อยแล้ว แม่แล่นเมื่อบอกผิวว่า เตี่ยนี้เงือกกินลูกพวกเราแล้วผู้เป็นผัวตกใจหมดแรง ทั้งถามเมียว่าอยู่ใส เมียบอกว่าอยู่โน่น อยู่วังน้ำแปะนาพวกเรา ผัวแล่นไปหาชาวบ้านบอกเขาว่า เตี่ยนี้เงือกกินลูกเราแล้ว ผู้ใดกล้าไปฆ่าเงือกตัวนั้นได้ ซ่อยจะมอบลูกสาวให้เป็น

เมีย ตามผู้ใดก็บักล้ำ

แต่ในหมู่บ้านนี้มีกำพร้าสองยายน้องได้ยินแวนั้น ก็ตกลงไปฆ่าเจือกตัวนั้นบ่ให้ผู้ใดรู้ มีแต่แม่รู้ว่า สองยายน้องออกไปตัดเชือกหวายก่อน เชือกหวายได้แล้ว ไปหาวังน้ำนั้น ตระเตรียมเรียบร้อย แล้วผู้ยายสั่งให้น้องตัวลงก่อน ให้เจือกกินน้องแล้ว ผู้เป็นยายกระโจนตามหลังเอาดาบลงมา มุดลงพื้น น้ำเห็นเจือกกำลังกลืนน้องอยู่ ท้าวเอาดาบมาสอดใส่แต่ปากเจือกปาดลงจนสอดท้องน้องก็ออก แต่ท้องเจือกฟูขึ้นบนหน้าน้ำ ลอยดูไม่เห็นยายขึ้นมา กลัวยายตาย น้องก็ร้องไห้ แต่ความจริงแล้วเวลานั้น ยายปาดเจือกจนและ แล้วจึงไผ่ขึ้นมา น้องดีใจเห็นยายปาดตาย เจือกก็ตาย ฟูขึ้นบนหน้าน้ำ และสองยายน้องก็พากันอาบน้ำ ล้างดาบให้สะอาด บ่ให้เลือดและเกล็ดเจือกติดอยู่ดาบเลย ทางพ่อเฒ่าไปเบิ่งเห็นเจือกตายอยู่บนหน้าน้ำ พ่อสงสัยว่า ฆ่าตัวนี้ต้องเป็นสองยายน้องเป็นกำพร้าแน่แน่นอน

พ่อเฒ่าเห็นเจือกตายก็เมื่อบ้านแหวหาสองยายน้อง พ่อเฒ่าเห็นแต่แม่เฒ่านั่งในเรือน ถามแม่เฒ่าว่า พวกหลานสองคนมือนี่เขาไปใส แม่เฒ่าตอบพ่อเฒ่าว่า เขาบ่ได้ไปใสดอกเป็นไข้หมด สองนอนอยู่เรือนหมดนี้ สองยายน้องทำเหมือนเป็นไข้จริง เอาขี้เถ้ามาทาตีนนอน แต่พ่อเฒ่าตรวจดูดาบเห็นเลือดติดหน้อยหนึ่งอยู่ดาบ พ่อเฒ่ารู้แล้วต้องแม่นสองยายน้องนี้แล้วฆ่าเจือกแน่นอน ในมือหนึ่งพ่อเฒ่าเอ็ดบุญเรือน เชิญสองยายน้องมาร่วมกินน้ำ คนอื่นๆ ผู้ที่มั่งมีไปก่อนเข้าเรือนไปนั่งที่เขาสาดงามๆ สองยายน้องไปตามหลังเพื่อน เข้าเรือนพ่อเฒ่านั่งตรงสาตซาตๆ พ่อเฒ่าเฝ้ากับสองยายน้องว่า ลูกเคยไปนั่งตรงโน้น บ่อนสาตงามๆ โน้นเด้อ บ่อนนี้สาตซาตจักหน้อยเปื้อนลูกเคย สองยายน้องตอบพ่อเฒ่าค่อยๆ ว่า พ่อเฒ่าบ่เป็นหยังดอกลูกนั่งนี้ก็ได้ อีกบ่คนพ่อเฒ่าก็เอาสาตซาตนั้นออก อยู่ลุ่มมีสาตงามๆ ผู้อื่นเห็นอย่างนั้นก็อาย บางคนก็กลับเรือน บางคนยังกินน้ำสองยายน้องอยู่ กินข้าวกินน้ำแล้ว พ่อเฒ่าให้กินเหล้าในปากไหม้กำคำ (??) ๒ อัน ก่อนจะกินพ่อเฒ่าก็มอดไฟเบิ่ง เห็นสองยายน้องหมดสอง ถูกกำคำ พ่อเฒ่าคิดในใจว่าต้องสองยายน้องนี้แล้วที่ฆ่าเจือกแท้ๆ พ่อเฒ่าคิดผู้เดียวข้อยต้องเอาลูกสาวให้สองยายน้องนี้เพื่อตอบแทนบุญคุณ

กินเหล้าให้ดึกแล้วสองยายน้องพากันนอนอยู่เรือน พ่อเฒ่าเพราะว่าพ่อเฒ่าบ่เมื่อให้นอนเรือนตนเอง สองยายน้องตื่นนอนหลับ พ่อเฒ่าเห็นเขานอนหลับแล้ว พ่อเฒ่าก่องเหล้าใส่ถ้วยดินวางไว้ทางข้างสองยายน้องนอนนั้น ถ้าว่าถ้วยเหล้านี้ล้มสองคนนี้บ่สตัยซื่อ สองยายน้องนอนตื่นไม่ขยับ ถ้วยเหล้าที่พ่อเฒ่าวางไว้นั้นยังเหมือนเดิมไม่คว่ำสักใบเลย ไก่ขัน สองยายน้องตื่นนอนทั้งเว้าว่า พ่อเฒ่าพวกลูกนอนบ่ตื่นนอนช่วงนอนซัด พ่อเฒ่าตอบว่าพวกลูกเคย บ่เป็นหยังดอก แต่ความจริงพ่อเฒ่าใจฆ่าเจือกได้

เมื่อต่อไปพ่อเฒ่าเอ็ดบันไดข้ามทำด้วยเหล็ก เชิญให้ผู้บ่าวชาวบ้านไปได้บันได พ่อเฒ่าอธิบาย

๑๑๖ สุวรรณ เกรียงไกรเพชร

ให้ทุกคนว่า ถ้าผู้ใดฆ่าเงือกแท้ บันไดข้ามนี้มันจะอ่อนลง ผู้อื่นๆ ใต้ไปก่อน สองอ้ายน้องใต้ไปอีก ใต้ไปบ่ฮอดครึ่งเอง บันไดข้ามอ่อนๆ ลง คือจะหักแล้ว พ่อเฒ่าตอบว่าบ่เป็นหยังดอกลูกเอ๋ย ใต้ไปจนพ้น เมื่อเรือนพ่อเฒ่า เอาลูกสาวสองคนมอบให้สองอ้ายน้องเป็นภรรยา ค่าตองก็บ่เอาเลยพ่อเฒ่า เว้วว่าพ่อแม่ บ่เอาค่าตองให้พวกลูกดูแลพ่อแม่จนสุด พ่อแม่ดีใจแล้ว

เรื่อง หาคคนเป็นเมีย

นานมาแล้ว มีผู้ชายสองคนหาคคนมาเป็นเมีย ในมือหนึ่ง ไปส่องเห็นแม่หญิงสองคนใหญ่เต็มสาวแล้ว ไปเกี่ยวหญ้าในป่าแห่งหนึ่ง ผู้ชายสองคนนี้ไปส่องอยู่ทางหน้าของแม่หญิงสองคนนั้นและหาวิธีจะเอาแม่หญิงสองคนนั้นมาเป็นเมีย ทำอย่างใดจึงจะเอาได้

ถึงตอนบ่าย แม่หญิงสองคนก็ตระเตรียม เมื่อบ้าน หาดัดเครื่องมือเพื่อหญ้าที่จะเอาเมื่อบ้านพากันตัดเครือ แม่หญิงสองคนดิ่งเคียว เห็นปลายเครือเบื่องบนนั้นเป็นมิดตัดไว้แล้ว แม่หญิงสองคนคิดสงสัยเบื่องนั้นต้องมีคนแน่นอนแล้ว แม่หญิงสาวผู้หนึ่งเห็นแนวนั้นก็ร้องเพลงขึ้นแบบกาพย์กลอนว่า นิดเอ๋ยแม่ฮอยผ้าบ่ นิดเอ๋ยน้บ่แม่นฮอยดาบบ่ ผู้ชายสองคนได้ยินแม่หญิงสองคนร้องเพลงแนวนั้น คิดอยากหว่า ผู้ชายสองหว่าบ่ได้ หัวดั่งขึ้น อี อี แม่หญิงสองคนกลัวเป็นโจร ก็เล่นเมื่อบ้าน ผู้ชายสองคนนั้นก็เล่นนำตามหลัง คิดอยากจับเอาเมื่อบ้านของตนเอง แม่หญิงทั้งสองเห็นผู้ชายสองคนจะทันแล้วก็พากันรื้อขึ้นขึ้นเพียงเอว ให้ผู้ชายสองคนคิดอยากหว่า แต่ผู้ชายสองคนนั้นเห็นกันแม่หญิง สองคนคิดอยากหว่า จนได้นั่งหัว และหัวจนจะตาย แม่หญิงสองคนก็เล่นเมื่อฮอดบ้าน บอกให้ผู้ชายคนชวบ้านว่า เตี่ยวนี้มีพวกโจรไล่พวกเรา ให้พวกอ้ายไปลัดฆ่าพวกมัน ผู้ชายในบ้านก็ถามคืนอีกว่าอยู่ไล่ แม่หญิงสองคนตอบว่า อยู่โน้น มันไล่พวกเราฮอดกลางทางโน้น พวกผู้ชายก็พากันไปลัดอยากจับพวกโจร พวกโจรก็เล่นเข้าป่า ผู้ชายในบ้านก็เลยบ่ได้

เรื่อง กำฟ้าได้เมียดาวช้าง

แต่ก่อนแต่กี้ในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง มีกำฟ้าผู้หนึ่งทุกข์ยากตรากตรำอาศัยอยู่นำแม่ย่าในเรือนหลังหนึ่ง ยังแต่สองคนนั้นอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ในมือหนึ่ง ชาวบ้านพากันไปอาบน้ำห้วย ไปพบเห็นหญิงสาวดำหูอยู่พื้นน้ำ ผู้บ่าวหลายคนคิดอยากได้เป็นภรรยา

แต่ความจริงแล้วหญิงสาวคนนี้อยู่เทิงกกไม้พุ่ม เห็นเงามันอยู่พื้นน้ำ เขาเหลียวเห็นตัวแท้ที่อยู่เทิงกกไม้พุ่ม หาวิธีเอาผู้หญิงคนนั้นลงได้ กกไม้ก็ใหญ่สูง ชีบ้ำลงก็แข็งหลาย ในนั้นคนที่มั่งมีบ่มีไผ่

สามารถปล้างได้ แม่ย่ามีวิธีเอ็ดให้กกไม้ที่ดาวช้างอยู่เทิงนั้นให้อ่อนๆ บ้างอีก อธิบายให้กำพำว่า กำพำก่อนจะปักกกไม้ให้เอาซี่เถาโรยตามกกมันให้รอบแล้วจึงปล้าง กำพำก็เอ็ดตามแม่ย่าบอกให้นั้น กำพำปล้างกกไม้จนได้ชัยชนะ กกกไม้อยู่แคว้นน้ำมีวังลึก กกกไม้ที่ปล้างใส่วังน้ำลึก ผู้อื่นเห็นกกไม้ปล้าง ไผ่ๆ ก็ลงขอหาเอาดาว ไผ่ๆ ก็บ่เห็น กำพำปล้างแล้วนั่งเฝ้าเมื่อยบ่สนน้ำเขาเลย ขอตามวังน้ำนั้น บ่เห็น แล้วพากันต้อนน้ำห้วยใส่ชอน ให้ดาวนั้นถูกชอน ผู้อื่นก็ยาดกัน ต้อนแปะวังน้ำ กำพำอยู่สุดท้าย หมูอยู่ลุ่ม กำพำใส่ชอนมีสองอัน อยู่กลางอันหนึ่ง อยู่แคว้นอันหนึ่ง คนอื่นใส่อยู่กลางหมด

วันรุ่งขึ้นผู้อื่นลุกไปต้อนแต่เช้าๆ กำพำยังนอนอยู่บ่ทันตื่น ผู้อื่นลักไปต้อนกำพำหมด โยนชอนของเขาทิ้ง เมื่อเขาเมื่อตอดบ้านแล้ว เรียกกำพำว่า กำพำเอ๋ย ดาวช้างถูกชอนเจ้าแล้ว กำพำกำลังลุก แต่บ่อนแล้วออกไปต้อนตามหลัง กำพำไปตอดชอนแล้ว ไปเบ็งชอนอยู่กลางเขาถึงแล้ว เบ็งชอนอยู่ แคว้นยังอยู่ กำพำจึงขึ้นไปตอกอยู่โคกเห็นแต่ปลักแขน เขาก็เก็บเอาเมื่อบ้านไปไว้อยู่เล่าข่าว

ตอดตอนค่ำ คนอื่นเห็นอยู่เล่าข่าวกำพำ เมื่อให้กำพำ เล่าข่าวเจ้าไฟไหม้ แม่ย่าเห็น แนวนั้นก็ถามกำพำว่าเจ้าเอาหยังไว้อยู่เล่าข่าว เขาบอกว่าไฟไหม้เล่าข่าวพวกเรา กำพำตอบแม่ย่าว่า บ่เป็นหยังดอกแม่เอ๋ย กำพำรู้ว่าเขาเห็นแสงสว่างแสงดาวนั้นเพราะยามค่ำคืนต้องเห็นแสงรุ่งขึ้น เหมือนกับดาวอยู่เทิงฟ้า แต่กำพำเอาเมื่อไว้ในเล่าข่าวได้สามสี่คืนแล้ว ดาวหน่วยนั้นก็เกิดเป็นคน เมื่อเห็นผู้อื่น จะกลายเป็นดาวคือเก่า เมื่อเห็นกำพำ ออกมาเป็นคนงามกว่าหมู ผู้บ่าวในบ้าน ไผ่ๆ ก็อยากได้มาเป็นเมีย เขาขอทวิวิธีการล่กำพำ จึงเอาเมียมันได้ ชำแนวได้กำพำก็บ่ตาย จนกำพำได้ บอกให้เขาว่า พวกเจ้าชำแนวอื่นบ่ได้ดอก มีแต่เอาซี่เข็บยัดใส่กำเหล่าแล้วให้ช้อยดูตอกิน มันจึงบ่คอยช้อย ช้อยจึงตายได้

กำพำก็ตายแล้วเขาไปฝังทิ้ง เมียบอกให้เขาว่า เดี่ยวนี้พวกเจ้าตัดไม้หาม ต้องตัดเอาไม้ มีหนามบ่ให้ล่ออก ให้หามแนวนั้นเลย ถ้าผู้ใดหามช้อยเมื่อเป็นเมียผู้หนึ่ง ผู้ใดก็อยากได้มาเป็นเมีย ของตนก็พยายามหามจนตอดบ่อนเขาฝั่งมันทิ้ง เบ็งผู้ใดก็หน้าแดง น้ำก็ไหลออกตามแขน เวลายัง บ่ทันได้ไปทั้งกำพำ เมียร้องให้ เมียก็เอาถ้วยมารองน้ำตาเพื่อรดบ่อนเขาฝั่งผัว หลังจากฝังเรียบร้อยแล้ว เมียก็เอาถ้วยน้ำตามร่องน้ำรดใส่ แล้วบ่อนฝั่งนั้นเป็นหินเลย

หลังจากนั้นผู้บ่าวในบ้านผู้ใดอยากได้ แต่มีหญิงผู้หนึ่งคิดอยากได้ผัว ยามเขาเอาเมียกำพำ เวลาเมียกำพำอาบน้ำ นางฮิฮากเอาเข้าทางกว้างล้างเทิง เมียกำพำรู้แล้วนางบ่ถูกธาตุกับเขาแบบนี้ แล้วเมียกำพำก็ตายแล้วขึ้นไปอยู่เทิงฟ้า จนถึงปัจจุบันอยู่เทิงฟ้า

เรื่อง เกวไปหาเห็ด

นานมาแล้ว มีท้าวเกวผู้หนึ่งเป็นคนขี้ตัวแม่หญิง ในมือหนึ่งเมียลาวถามเกวว่า อ้าวเกวเอ๋ย
อ้ายसानกะเจาะ กะพาเป็นบ่? ท้าวเกวตอบเมียว่า สำหรับอ้ายนี้ อ้ายसानอีหยังบ่เป็น อ้ายसानหยัง
ได้หมด น้องบ่ต้องกลัวว่าอ้ายसानบ่เป็น

ในมือหนึ่งคนในบ้านมาจากไปค้าขาย ท้าวเกวไปทำอยู่ทางชาวบ้านมาถึง เขาร้อยกล้วยไว้
อยู่เทิงกกไม้ พอดีเห็นเงาอยู่พื้นน้ำ เกวบอกเขาว่าผู้ใดอยากกินกล้วย นั้นใจช้อยเอาอยู่พื้นน้ำ พวกมา
จากค้าขายผู้ใดก็อยากกินกล้วยแรง ทุกคนลงเอา ท้าวเกวว่าก่อนจะลงต้องให้ช้อยมัดไว้กับหินก่อน
จึงโตนลงเอากล้วย ท้าวเกวมัดทุกคนไว้กับหินแล้วคนหนึ่งโตนลงก่อน จะลุกขึ้นไม่ได้ ดิ้นตาย
ชี้แตกตาย ท้าวเกวว่าดูหน่อย เขอ้มจนช้อยออก คนที่ยังอยู่บนโคกคิดว่า กลัวตนเองจะไม่ได้โตนลง
ตามลำดับ จนโตนได้ ๔ คน ผู้ที่ ๕ จะโตนลงอีก ผู้ที่ห้านี้เป็นอ้ายของเมียของเขาเอง เกวจึงบอกว่า
เจ้าเบ้งอยู่เทิงพื้นน้ำ โตนลงหยัง อ้ายของเมียเขาเหลียวเบ้งกล้วยอยู่เทิงกกไม้พื้น อยู่พื้นน้ำแม่นเงา
เฉยๆ อ้ายของเมียบ่ได้แล้ว พวกกันเมื่อบ้านจูงควายของผู้โตนน้ำตาย

เมื่อฮอดบ้าน ชาวบ้านถามว่า พวก ๔ คนคือบ่มานำกัน อยู่ไหน เขายังบ่มาพวกเฮามาก่อน
เขาขายเครื่องยังบ่ทันหมด ยังเลาะไปขายอยู่ บางทีมืออื่นนี้หรือหลังจากนั้นเขาจึงมา มือต่อไปอีก
ท้าวเกวไปตามทางก็เลยเห็นเห็ดสองดอกเท่านั้น ใส่กะพาเมื่อบ้าน ชาวบ้านถามว่า เกวเอามาจากไหน
เห็ดนั้นหลายปานนั้น เหลือบ เกวตอบเขาว่า ยังบ่หลายๆ อยู่โน้น อยู่ป่า เขาว่า ไผ่อยากได้เห็ด
มืออื่นไปเก็บนำช้อยเด้อ ช้อยจะพาไป ผู้หญิงในบ้านคิดอยากกินเห็ด ก็เลยบอกเกวว่า มืออื่นให้อ้าย
พาพวกน้องไปหาเห็ดนำกันเด้อ เกวตอบว่า ไปก็ไป

พอวันรุ่งขึ้น ผู้หญิงในบ้านไปนำเกว ไปหมดมือ จนตะวันตกดินฝนก็ตก แม่หญิงถาม อ้ายเกว
ยังบ่ทันฮอดบ่ เกวตอบว่ายังอยู่โน้น บ่ทันฮอดเทื่อ แล้วฝนก็ตก ผู้หญิงบ่มีผ้าयर่ม ท้าวบอกเขาให้
เอาใบบอนคันมาปกหัว เขาก็ปฏิบัติตามเกวสั่งให้ จนฮอดค่ำแล้ว ท้าวเกวว่าเดี๋ยวนี๊พวกเราไปยังบ่
ทันฮอด ค่ำก่อน พวกเฮานอนอยู่ปานี้ก่อน มืออื่นจึงไปต่ออีก แล้วพากันนอนอยู่ป่า พวกแม่บอนคัน
กินตามตบตัว คันทมหตตัวเลยนอนบ่หลับ เกวสังเกตดูผู้ใดงามๆ บอกเขาว่ามาอ้ายบ่าวให้ มืออื่นเข้า
บ่ได้ไปต่ออีก เกวบอกให้เมื่อ พวกแม่หญิงก็เมื่อบ้านหาลูกหาผ้าของตน

เมื่อฮอดลูกผ้าถาม ไสเห็ดพวกเจ้าไปหาแต่มีอ้วนนี้ แม่หญิงทุกคนที่ไปนำท้าวเกวแต่มีอ้วน
เกวพาไปเฉยๆ ให้ไปนอนปาน่าเฟิ่น เฟิ่นขี้ตัวไปเลาะป่าทั้งวัน ฝนตกจนเปียกหมด ผ้าयर่มก็บ่มี
เขาบอกให้เอาใบบอนมาร่มต่างผ้าयर ก็นอนหมดคันทมหตตัวเลย เขาตัวว่าบ่าว ความจริงแล้วเขา

นอนนำผู้ใดงามๆ ผัวพวกแม่หญิงคิดเคียดแค้นท้าวเกวอยากฆ่าทั้ง ในมือหนึ่งมีน้ำดาว เขียวท้าวเกว มากินน้ำ เขาเอาน้ำดาวอีหลีให้ผู้อื่น ฮอดท้าวเกวให้น้ำใบงวน เกวก็กินแล้วท้าวเกวก็เมาตายเลย

เรื่อง มนุษย์เกิดขึ้นมา

อดีตในโลกนี้มีหมาตัวหนึ่ง มีแม่หญิงผู้หนึ่ง กับไฟป้อมมี แม่หญิงบอกให้หมาเถิกลอย ไปเอาไฟมาจากดงผีป่าช้า หมาก็ลอยไปเอากับมาถึงน้ำไฟก็มอด คิดวิธีใดหนอจะเอามาบให้ไฟมอด แม่นคิดออกแล้วให้เจ้าในอุ ให้เจ้าอัดปากอุบให้น้ำเข้า หมาก็ลอยไปเอาครั้งที่สอง หมาทำตามแม่หญิง สั่งให้มันจึงได้ไฟ

แต่นั้นมาแม่หญิงกับหมาเถิกนั้นเป็นผัวเมีย ได้ลูกผู้หนึ่งเป็นผู้ชาย ลูกชายใหญ่เดินได้แล้ว แม่บอกให้ลูกว่า ลูกเอ๋ยบอกพ่อมากินข้าว ลูกถามแม่ว่าแม่เอ๋ย อยู่ไสพ่อช้อย แม่บอกว่า อยู่นอก ลูกว่าไส บ่เห็น อยู่นอกนี้เห็นหมาหนาแม่ แม่ตอบว่า โดนันแหละพ่อเจ้า

จากนั้นหลายปี ลูกก็ใหญ่ขึ้นมาแล้ว ในมือหนึ่งบอกพ่อไปซุดตัวหมู พ่อซุดลิกแล้ว เห็นพ่อ เข้าไปซุดเขาก็เอาดินถมรู หมาตัวนั้นก็ตายในรูเลย ลูกชายนี้ก็เป็นผัวกับแม่ของตน และขยายหลายคน ในปัจจุบันจึงเผ่าตาริวในสมัยสูงที่เกิดก่อนหมู่

นิทานกะเซง

ชื่อผู้เล่า ท้าวยม

อายุ ๘๕ ปี

บ้านดักนง เมืองดักจิง

เรื่อง นางผมหอม

(ผู้เล่าบอกว่า เล่าตามคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่)

แต่ก่อนมีหญิงสาวคนหนึ่งที่อยู่คนเดียว ที่ป่าลึกแห่งหนึ่ง ซึ่งแม้แต่ผียังไม่เข้าไป มีกระท่อมน้อย หลังหนึ่ง นางผมหอมอยู่ในนั้นท่าทุกดั่งดอก แด็ก ผู้ใดยินคือท้าวพา คนยากจน ได้พบและได้กลิ่น ผมหอมของนาง นางเห็นท้าวพา และเรียกขึ้นมาแะกระท่อมน้อยของตน ท้าวพาได้เล่าเรื่องชีวิต ความเป็นอยู่ของตนให้นางฟัง ว่าตนเองเป็นคนอยู่ป่าตงมาตั้งแต่เล็ก ทำให้ทั้งสองคนมีความรักต่อกัน และตกลงเป็นผัวเมียกัน

อยู่ด้วยกันที่กระท่อมน้อยหลังนั้น ๑ ปี นางก็ได้ลูก ๑ คน แล้วจึงตกลงโยกย้ายมาอยู่บ้าน

ดักนาง โดยล่องเรือแพมาตามห้วยสู่บ้าน พอถึงกลางทางมีคนมารั้งแก แกล้งนางผมหอม แล้วเตะนางลงจากแพ แล้วเอาลูกของนางมากินนมตน นางคนนี้ชื่อว่า ดุกฮาก นางเป็นคนสวย เมื่อถึงบ้านแล้วก็ได้บอกข่าวว่าจะแต่งงาน แต่ลูกของท้าวพารู้ว่านางไม่ใช่แม่ของตน ลูกคนนี้ก็ไปกินนมแม่ของตนทุกวัน ไม่กินนมนางดุกฮาก

ต่อพาท้าวพารู้ว่านางดุกฮากเป็นตัวปลอม เพราะผมไม่หอม ไม่เหมือนเมียตน นางผมหอมบอกลูกที่ไปกินนมว่า ให้บอกพ่อให้รวมชาวบ้านมาฆ่านางดุกฮาก แล้วเอาเลือดของนางมาให้แม่อาบเพื่อแม่จะได้สวยที่สุด มีกลิ่นหอมเพิ่มขึ้น ได้กลิ่นไปไกลถึง ๓๐ เมตร จากนั้นมา ชาวบ้านก็มารุมล้อมทำให้นางกับท้าวพาเป็นคู่ฟัวเมียที่ร่ำรวยที่สุดและมีความสุขตลอดมา ชาวบ้านมีความนิยมชมชอบมาก มีการทำบุญกินเลี้ยง ๓ วัน ๓ คืนฉลองกันอย่างครึกครื้น

นิทานเมืองกะลิม

นิทานเงาะ

ชื่อผู้เล่า นางมะนิสอน

อายุ ๔๐ ปี

บ้านตราก เมืองกะลิม

เรื่อง นางไก่อ่า

ตามการเล่าของผู้เล่า มีลูกกำพร้าในสมัยก่อนอาศัยอยู่ผู้เดียว พ่อแม่ตายปะ ลาวเลี้ยงชีพด้วยตนเอง และเป็นคนคหุหมั่นในการล่าสัตว์ป่า ในแต่ละมือลาวได้สัตว์เป็นต้น นก กระรอก กระแต และสัตว์อื่นๆ ในมือหนึ่งลาวได้ไก่อ่าถูกแร้ว จึงไว้ยู่หิ้ง คนไปจนลาวลิมกิน

ต่อมาในมือหนึ่ง ไก่อ่าตกจากหิ้งกลายเป็นนางสาวงาม ในเวลานี้ท้าวไปออกแรงงาน นางไก่อ่ากลายเป็นคน ปัดเรือนชานแต่งอาหารการกินให้ท้าว หลังจากแต่งอยู่พอกินแล้ว กลับอยู่บ่อนเก่าที่ท้าวปะไว้ สายมาท้าวกลับจากแรงงานแล้วเมื่อเชื่อน ลาวเหลียวเห็นมีอาหารสุกดี เรือนชานก็สะอาดกว่าทุกมือ ท้าวบ่นึกว่าไก่อ่าที่ตนฝากไว้นั้นจะเป็นคน ลาวคิดเรือนใกล้เคียงอยู่นำกันมาให้ลาวก็เลยดีใจและให้อาหารการกินให้เขาเจ้า แต่ละมือก็คือน

ในมือลาวได้คิดว่าตนเองเฮ็ดเวียกคือนแต่ละมือ แต่ลาวตัดสินใจกลับเมื่อจบเบ้ง ปรากฏเห็นไก่อ่าตกจากหิ้งกลายเป็นคนมารับใช้และทั้งเป็นนางสาวงามเมื่อสำเร็จการแต่งกินแล้วก็หมดแรง นางได้หมดแรงเหลียวเห็นก็ตกใจจักซิเฮ็ดแบบใด ซิกกลับคืนบ่อนเก่าก็บ่เป็นเลยเป็นคนอยู่นำกัน เอากันเป็นผัวเมียได้ลูกนำกันหนึ่งคน

ฮอดปีใหม่มาไปถางไร่บ่อนใหม่ เมื่อยามไปสักข้าวไร่ นางคิดว่าอยู่นำกัน ๓ ปีแล้วก็มีปัญหาหยังกับผัว ในมือหนึ่งผัวไปสักไร่ นางอยู่ในเถียงกับลูกผัวหันไปสักไร่ลาวก็บ่หวัชนางแต่งเพศในแต่ละมือผัวเลยเกิดใจ บ่ปากพอความเลย เมื่อเว้าสุดความแล้วนางถามว่าเจ้าสักแล้วหมดแพนไร่บ่ ถ้าสักหมดแพนไร่เฮาซิเอาข้าวไปใส่ให้หมดเลย ส่วนอ้ายผัวก็บ่เชื่อได้แต่บ่อยด่า เมื่อฟังบ่ได้คำที่ผัวอ้ายด่าดังกล่าวนางได้เอาข้าวกะปลาไปใส่ นางได้ร้องไห้ เอ็นพ่อแม่พี่น้องของตนไปด้วย พี่น้องของนางได้ยินก็เลยไปถามว่าร้องไห้เฮ็ดหยัง นางตอบว่าใส่ข้าวบ่หมดแพน ผัวข้อยซิให้กิน เมื่อสุดคำเว้าของนาง พี่น้องคิดอดทนก็เลยช่วยนางใส่ข้าวบ่พอนานก็แล้วทั้งแพนไร่ และบ่คำก็แล้ว นางกลับเมื่อเรือนผัว แสงอ้ายอีก ว่าเอาข้าวเปลือกไปหิงอยู่แคมไร่ ไล่หนีนาง ออกจากเรือนบ่ให้อยู่นำ นางเอาเครื่องของทั้งร้องไห้ฮ่มลูกน้อยเข้าป่าเมื่อหาพ่อแม่ของตนอย่างสบาย

๑๒๒ สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร

๓-๔ มื้อต่อมาข้าวก็สูงเต็มแพนไว้ เลยคิดคืนหลังและกินแห้งต่อเมี่ยงที่ตนไล่หนี เป็นมื้อมาได้แต่ร้องไห้คิดถึงอดเมี่ยงและลูก ท้าวได้อ้อนวอนต่อเมี่ยง สารภาพต่อเมี่ยงให้เมี่ยงกลับคืนมา เมี่ยงก็บ่ยอมกลับคืนหาผัวเด็ดขาด ส่วนท้าวหมดปัญญา

มื้อหนึ่งท้าวไปเฝ้าธำมรงค์อยู่ เพราะไก่อเป็นฝูงลงอยู่ เขาหาเหยื่อแคมไรของลาว นางได้ธำมรงค์ผัวเลยตายซ้ำ ท้าวเอาไก่ตนนี้บ่กินฝากไว้คือเก่าว่าเมี่ยงกลับคือเก่า แต่บ่ได้ตายกลางไฟนั้น ไก่ตนนั้น เมื่อไก่บ่กินแล้วลาวก็ทนบ่ได้ต่อความคิดฮอด และต่อความกินแห้ง ความเสียตายต่อเมี่ยงเลยตัดสินใจไปฆ่าตนเองอยู่แคมไร ส่วนข้าวสุกแคมไรไต่บ้านได้ไปเก็บเกี่ยวกิน ลาวเองตายซ้ำ

ชื่อผู้เล่า นางมะนิสอน

อายุ ๔๐ ปี

บ้านต๊าก เมืองกะลิม

เรื่อง คอเอื่อม

ปีก่อนนี้มีชายคนหนึ่งเป็นคอเอื่อมวิเศษ ปากกว้างเป็น ถ้วยยากินข้าว กินน้ำคอเอื่อมขอเอา และสั่งให้ท้าวโน้นกิน แต่ท้าวบ่กินสาละมอยากฮ้ายและอยากฮ้ายหมู่เพราะมันปากได้ว่าเป็น ในวันหนึ่งคนในบ้านไปกินบุญหมด ส่วนท้าวคอเอื่อมบ่ได้เพราะฮ้ายคนอื่น คอเอื่อมก็บ่บอกว่าไปกินบุญนำหมู่ อยากกินอาหาร ท้าวเว้ากับคอเอื่อมว่า เจ้าอยากก็ไปแต่ฮอดทาง ให้เจ้าลง ถ้าหากกลับมา ถ้าเจ้าได้ยินเสียงขับลำหรือแม่หมาเหมา เดอ ถ้ามีดแม่หมาบ่ทันมาผู้อื่น ลาวก็เลยปฏิบัติตามคำสั่งของท้าวว่า เออ

ส่วนท้าวคอเอื่อมเลยไปนำทั้งหมู่ ท้าวเลยกินนอนท่า มื้อใหม่มาไต่บ้านกลับจากไปบุญมีคนขี้ต้อมาก่อนหมู่ ทั้งร้องลำทำเพลงเมื่อฮอดก็พักเมื่อย เห็นและได้ยินเสียงร้องท้าวเอื่อมว่า ขึ้นคอท้าว ขี้ต้อนั้น ท้าวเว้าว่า ข้อยบ่แม่หมาท้าวเอื่อมเดอ ท้าวคอเอื่อมยัง แต่เอื่อมก็บ่เชื่อ ขึ้นคอท้าวเลย ท้าวได้แต่ร้องไห้ ส่วนท้าวเจ้าของคอเอื่อมมาหนหลัง สบายไปมาได้ ท้าวคอเอื่อมใหม่ก็หมดปัญญาและบ่ได้ไปทางใดได้มีแต่นอนอยู่เรือน

ในมื้อหนึ่งลาวตัดสินใจไป ท้าวเอื่อมทนบ่ได้อากินน้ำและลาวกินหมากเผ็ด ท้าวเอื่อมเลยอ้อนวอนของว่า อยากกินน้ำในบ้านไปตักน้ำมากิน ท้าวก็บ่ฟังทั้ง ทั้งกินแจ่วหมากเผ็ดเต็มอีก ท้าวเอื่อมได้แต่ขออยากกินน้ำ เมื่อดังนั้นท้าวเลยเว้าว่าถ้าเจ้าอยากกินน้ำให้เจ้าลงจากคอเอื่อมเขาไปตักน้ำ ถ้าบ่ลงเขาก็ไปตักน้ำ ท้าวเอื่อมก็เลยลงจากคอ นอนท่าอยู่ตบ่น้อย ท้าวไปตักน้ำ ท้าวเลยมีปัญญา ท้าวได้ตัดสงสัย แล้วตั้งไฟเพื่อจุดตบ่น้อย เพราะท้าวเอื่อมท่าอยู่ทีนั้น ตบ่น้อยเอื่อมก็ได้แตกเป็นโตกองนับแต่นั้นมาลาวก็บ่มีคอเอื่อมและได้อยู่สบายมีความสุขคือหมู่

ชื่อผู้เล่า นางมะนีสอน

อายุ ๔๐ ปี

บ้านตราก เมืองกะลิม

เรื่อง ขะล่ำกวาง

ตามได้เล่าสืบกันมาหมู่บ้านแห่งหนึ่งมีคนจนอนาถาคนหนึ่งอยู่กับย่าเฒ่าและปลูกตูปแคมบ้าน เพราะมีคนอันธมดีและไต่บ้านไล่หนีย้อนเขาเจ้าทุกข์จนเขาบ่อยากให้อยู่ร่วมกัน

สองหลานกับย่าได้อยู่ร่วมกันและเป็นครอบครัวชะล่าโตกวางในมือหนึ่ง ไต่บ้านไปหาเนื้อได้ กวางโตหนึ่ง ย่าได้บอกกับหลานว่า พวกเฮาชะล่ากวาง บ่ให้หลานอยู่นำเขาเตื่อ แต่หลานบ่ฟังคิดว่า ย่าเฒ่าเล่นซ้อๆ ท้าวก็ไปอยู่นำเด็กในบ้าน คนที่บ่ดีรู้จักย่ากับหลานชะล่าโตกวาง ก็เลยอยากให้เขา เจ้าตาย ก็ได้เอาเอ็นกวางให้ท้าวกำพร้าว ท้าวกำพร้าวเก็บเอาเมื่อจ้อยู่วือน เมื่อได้แล้วก็เมื่ออัดประตู และบ่อนมีป้อน้อยๆ ใหญ่ๆ เพื่อบ่ให้ย่าออกได้ ท้าวกำพร้าวจ้อยู่นกวาง เมื่อเอ็นกวางแตกขึ้น ย่าของ ท้าวกำพร้าวก็เป็นโตกวางและแล่นหนีจากเรือน เมื่อเห็นคือเช่นนั้นลาวปะเอ็นกวางได้นำจับกวาง พอกวางแล่นหนีลาวก็นำไปตามป่าดง ไปหมดมือ ส่วนไต่บ้านพากันพวกเพิ่น

ส่วนย่าของท้าวที่เป็นโตกวางคิดสงสารหลานชายตน แต่บ่จักกลับคืนเมื่อได้ เป็นโตสัตว์แล้ว มีแต่ปลดเขาของตนให้หลาน แล้วเว้าว่าให้หลานจูงเขาของเฮาเมื่อ เขาคาอยู่ใส หลานอยู่ทางไร อยู่หันนี้เลยนะหลานนอย

ท้าวกำพร้าวเอาเขาและปฏิบัติตามย่าบอก ลาวจูงหมดมือ หมดเว็นฮอดเส้นทางแยกและ บ่อนที่แยกคนไปมาพักเขาเมื่อย เขากวางก็ไปค้างอยู่ที่นั่นเลยลาวอยู่ท่ามาหากินถางเฮ็ดไร่อยู่ทีนั้นเอง ฮอดมือถางไร่ลาวบ่มีพร้าวจกดวง มือหนึ่งมีแขกขายพร้าวมาพบนาลาว ลาวขอพร้าวแขกไปตัดไม้ เฮ็ด หมากกอกอยากสูบยา แขกให้พร้าวลาวได้ไปถางไร่จกดหมดมือ ฮอดยามสั๊กบ่มีพม มีแขกขายพมมา ลาวว่าขอว่าขอพมไปเจาะฝิงอยู่ร่มไม้ใหญ่ แท้จริงลาวไปบกกไม้ใหญ่อยู่กลางไร่ของลาว ครั้นลาวบ่ตัวะ คือแวนั้น ลาวซิบได้ไร่ เพราะพ่อเศรษฐีในบ้านประกาศบ่ให้พร้าวมีดให้ท้าวกำพร้าวเด็ดขาด ยามจูดไร่ ลาวบ่มีไฟ ลาวขอไฟของไต่บ้านเขาก็บ่ให้ ลาวเอากอไม้ไล่ตัวะว่าขอจี้มันเผือก ลาวจี้ไม้จันใหม่เป็นไฟ ไปจุดไร่เสีย พอพระยาเห็นก็ฮ้ายว่าไฟเอาไฟให้ท้าวกำพร้าว ข้อยประกาศแล้วยังมีผู้เอาให้ ผู้ใดก็ว่า บ่รู้นอ ฮอดยามสั๊กไร่ท้าวกำพร้าวบ่มีแนวผลจะปลูกจกอย่างเลย ท้าวได้หาวิธีตักน้ำเส้นทางไปไร่พง พ่อพระยาเพื่อให้คนที่ไปขนข้าวเหยียบถูกแล้วลั่นลัมข้าวหกแนวปลูกอื่นหกตามทาง

๑๒๔ สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร

ชื่อผู้เล่า นางมะนิสอน

อายุ ๔๐ ปี

บ้านต๊าก เมืองกะลิม

เรื่อง ภูกะแด

(ภูกะแดเป็นภูใกล้บ้านงะ)

มีผู้หญิง ๒ คน ชื่อ ประยุก กับ ประยูย ผู้ชาย ๒ คน ชื่อ ปริง กับ ปราง ทั้งสี่คนนี้จะสร้างภูเขา
แข่งกันระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย ในขณะที่แต่ละฝ่ายกำลังขุดดินมากมายนั่น ผู้หญิงถูกผ่านุง
ขึ้นไปเพื่อให้ทำงานได้ถนัด ผู้ชายมองไปก็เห็นขาของผู้หญิง จึงมัดแต่เฟลินดู ไม่ทำงาน ผู้หญิงถามว่า
ทำอะไรอยู่ ผู้ชายก็บอกว่าดูตัวกระแด ผู้หญิงพักไปอาบน้ำ กำลังจะอาบน้ำ ผู้ชายตามไป ผู้หญิงถามว่า
มาทำไม ผู้ชายบอกว่ามาดูกระแดและชี้ให้ผู้หญิงดู ผู้หญิงหันไปดู ผู้ชายก็ได้ดูขาของผู้หญิง

ภูทั้งสองลูกนี้ ภูที่ผู้หญิงสร้างได้ชื่อว่า ภูกะแด ภูของผู้ชายชื่อภูจะมอน สูงเสมอกันทั้งสองภู

ชื่อผู้เล่า นางมะนิสอน

อายุ ๔๐ ปี

บ้านต๊าก เมืองกะลิม

เรื่อง ลูกกำพร้าว (กอนเดอย)

หมู่บ้านแห่งหนึ่งมีพ่อเศรษฐีคนหนึ่ง มีลูกสาวงามสองคน ผู้ที่หนึ่งชื่อว่า กันทุม อีกผู้หนึ่งชื่อว่า
กันนาง ลูกสาวทั้งสองคนนี้นับแต่อายุสิบห้าปีไม่ได้เคยพูดกับผู้ชายเลย ถ้าพูดเพียงคำเดียวก็จะให้
แต่งกันเลย ความหวังและความปรารถนาของพ่อแม่อยากให้ลูกเอาผัวผู้ซึ่งมีดีได้ และคนจบคนงาม
แต่ความหวังนี้เป็นไปดังความปรารถนาของพ่อแม่

ในมือหนึ่งพ่อของนางได้สั่งให้พวกบริวารไปออกแรงงานสักข้าวไร่ของตน เพื่อให้ลูกได้ปาก
นำอ้ายบ่าวเพราะมีคนหลาย แต่พวกลูกก็ไม่ได้ปากสักความเลย มีแต่ก้มตำหูกอยู่นอกชาน และได้
แต่งตั้งเป็นสิบเวร พ่อได้สั่งว่าถ้าลูกสาวปากนำอ้ายบ่าวบาทหนึ่ง แม่จะให้เจ้าตีกลองสัญญาว่า
ปากแล้ว ส่วนสิบเวรแม่ให้ท้าวสิ่ง ส่วนผู้แต่งกินก็แม่ให้ท้าวทอน ถ้าบได้เฝ้าหยัง มีแต่เล่นอยู่กลางบ้าน
กับเด็กน้อย จนสิบเวรสิบเอ็ดสิบสองโมง อาหารบ่ทัน แต่เมื่อเป็นแวนนั้นนางก็อยากอ้าย (โมโห)
เลยด่าบ้อยท้าวทอนเดอย (กำพร้าว) ท้าวก็ตีใจ ผู้สาวด่า เลยสั่งให้สิบเวรตีกลองทีหนึ่ง ท้าวได้จับฆ่าหมู
ลาวปาดคอกหมู เบื้องฟ้าบ่เข้า หมูร้องนาน นางสาวทั้งสองคนด่าอีก ท้าวก็บอกสิบเวรตีกลองเพื่อที่สอง
เวลาขางหม้อต้มน้ำร้อน ก็ป็นปากหม้อทางลุ่ม และทอกน้ำใส่ น้ำฮดไฟจนมอดเปียกเตาไฟหมดเกลี้ยง
เมื่อเห็นแวนนั้น ผู้สาวหมดอย่างอยากอ้าย ด่าอีก ท้าวก็ตีใจ ท้าวสั่งตีกลองบาทที่สาม

พ่อแม่เกิดใจโมโหขึ้นมา พวกมันเมื่อจากไร่ เมื่อฮอดเรือนก็เลยขับไล่ลูกสาว และท้าวคอนเดอยหนีออกจากบ้านไปอยู่แห่งอื่น ลูกสาวได้เล่าสภาพเหตุการณ์ต่างๆ สู่พ่อแม่ฟัง แต่พ่อแม่ก็บ่เชื่อลูก ลูกทั้งสองมีแต่ให้ เพื่อปากตามคำสั่งพ่อแม่ ข้าเจ้าทั้งสามคนขึ้นเรือล่องแก่ง เมื่อล่องเรือฮอดแจ่งใหญ่แล้ว นางสาวทั้งสองได้อ้อนวอนนำท้าว “อ้ายคอนเดอยเอ๊ย เชิญผีฟ้าผีแกน เพื่อบให้เรือจมลงแก่ง ส่วนเรือกก็แม่น ไกลฮอดดาดฮูลี” ท้าวคอนเดอยก็เลยเอิ้นขึ้นว่า แต่นี้ต่อไปถ้ายังมีชื่อเสียงเรียงนามว่าคอนเดอย ให้ลมพัดเอา เรือขึ้นถึงยอดของเขากอง พอว่าสุดความ ลมก็ได้พัดจากปากเขากองขึ้นไปถึงยอดเขากอง ดังใจมักของท้าว นับแต่นั้น นางสาวสองคนจึงได้ปากนำ ท้าวเลยเอาเป็นผัวเมีย

เมื่อตกอยู่ยอดเขากอง บ่อนผีบ่ทองคนบ่เที่ยว อยู่กินนานก่นาหนู ข้าเจ้าเลยถางไร่ ไปทางมือนีมืออื่นปงคินคือเก่า หลายก็เป็นแบบนั้น ลาวได้ตีเบ็ดไปใส่บ่อนกลางไร่ของลาว

เมื่อต่อมาไปยามเบ็งเลยเห็นผีบังบด เมื่อเห็นผีถูกเบ็ดราว ก็ดีใจ ท้าวผีก็ยอมให้ก้องลา ให้ท้าวคอนเดอย กอนเดอยก็บ่ยอม ท้าวก็ตีก้องลาให้ท้าวคอนเดอยเบ็ง เห็นว่า มีประโยชน์ถ้าต้องการอียัยก็ออกหมด ลาวจึงฮับเอาจากผีบังบด เมื่อได้แล้ว ท้าวก็ตีเทื่อที่หนึ่ง มีข้าวกินอาหารกิน และตีอีกก็แม่นเป็นบ้านเรือนคน ลาวจึงพาเมียเมื่ออยู่บ้านดังกล่าว ตีเป็นทรัพย์สินสมบัติมีค่าถึงปัจจุบัน เขาถึงนิยมใช้เป็นของแท้ สุดท้ายตีออกเป็นควายวิเศษ ควายมีเขา และมีหาง และมีทั้งหัวใจของลาวเอง ควายวิเศษบ่เคยไปทางอื่น มีแต่หน่วยเตาไฟ

นับแต่นั้นมา ท้าวได้อยู่ดีมีสุข เมียของลาวคิดถึงพ่อแม่หลาย จึงปลุกตันหมากอ้อ แล้วนางได้พูดว่า ถ้าพ่อแม่ยังมีชีวิตและยังคิดถึงลูก แม่นให้เครือหมากอ้อนี้เกี่ยวเข้าเรือน ให้แม่เก็บมือเข้า ผองมือแลงเครือหมากอ้อ ก็เป็นไปตามคำพูดของนาง แม่ลาวเห็นเป็นแนวนั้น ไปหาบ่อนจุดหมาย ก็ได้ฮอดบ้านคนเลยไปพบลูกสาวของตน หลังจากนั้นจึงไปเอาคำตองของแต่งลูกสาว พ่อแม่เห็นควายวิเศษดังกล่าวก็เลยขอเป็นคำตอง และมันวิเศษที่บ่เคยเห็นควายไฟจักเทื่อ ท้าวคอนเดอยก็บ่ให้ เพราะมีหัวใจของลาวเองอยู่หัวควายนั่น แต่คินความพ่อแม่บ่ได้ ท้าวก็เลยตกลงให้ นับแต่นั้น ท้าวคอนเดอยก็เจ็บไซ้ แต่พ่อแม่ก็บ่เชื่อ เพราะลาวเคยเป็นคนขี้ตีวะเขา เมื่อฮอดยามกินบุญ พ่อแม่ฆ่าควายดังกล่าวตาย ท้าวคอนเดอยผู้อยู่บ้าน ก็เลยตายคือกัน

นับแต่นั้นมา บ้านของลาวก็บ่มีส่วนคน เรือนถูกทิ้งลงน้ำ ส่วนทรัพย์สินสมบัติอันมีค่าเลยกลายเป็นหินหมด ทำเกลี้ยงส่วนน้อยยังเหลือปัจจุบัน

ชื่อผู้บันทึก ท้าวสมดี ตัวอักษร

อายุ ๓๐ ปีเศษ

สำนักเมืองกะลิม เมืองกะลิม

เรื่อง งามเห่า

ในสมัยก่อนเหิงนานมาแล้ว ได้เล่าเรื่องสืบต่อกันมาหลายเส้นคน จนมาทอดผู้เขียนได้ยิน ได้รู้ จึงได้เขียนให้พวกท่านได้อ่านเกี่ยวกับเรื่องราว นิทานของเงาะ สมมติคือ นางองนางเป่ง มันมักจะมียูหลายเรื่อง การใส่ชื่อคือแวนนี่ มันเป็นหญิงสาวที่จับงามเป็นสาวซ่า

ยังมีแม่เฒ่าคนหนึ่งมีลูกสาวหลายคน จะมีนางดอกอี นางดอกแจง ดอกบวบ ดอกลอย นางอง และนางเป่ง ส่วนนางเป่งแม่นลูกสาวห้าของเธอและเขารักกว่าลูกสาวอื่นๆ ในมือหนึ่งแม่เฒ่าผู้นี้ ได้ออกเมื่อสวนกล้วย เพื่อตัดเอาหมากกล้วยมาไว้กินสุก ตัดไปตัดมาพอดีพำของลาวล่อนออกจากด้าม ไปตกใส่บ่อนงูเห่าที่กำลังนอนขดอยู่กลางกอกล้วยบ่อนแม่เฒ่ากำลังดัดอยู่นั้น แม่เฒ่าก็วนหาพำของตน แต่ก็บ่เห็น เลยเปิดใบตองกล้วยแห้งอยู่กลางกอกล้วยก็เห็นงูเห่ากำลังนอนขด ก็เลยถามงูเห่าว่า

แม่เฒ่า - งูเห่าเอ๋ย เจ้าเห็นพำของแม่ล่อนอยู่ที่นี่?

งู - เห็นอยู่ดอก พำของเจ้าล่อนมาถูกโตของข้อยนี้ พำก็ยังอยู่

แม่เฒ่า - งูเอ๋ย ขอให้เจ้าส่งคืนพำให้แม่สา แม่มีพำดวงเดียวหมดเหือน

งู - ข้อยบ่ส่งคืนให้เจ้าดอก ถ้าอยากได้ต้องมียาคาตอบแทน

แม่เฒ่าบ่จักคิดแวนใด ก็เลยตอบว่า จะมอบลูกสาวให้เจ้า

งู - ถ้าเจ้าปฏิบัติตามคำเฒ่าของเจ้า ข้อยจะทอดให้ตาย

แม่เฒ่าก็กลับบ้านพร้อมทั้งเจียนงูใส่กะพำเมื่อเหือน เมื่อทอดบ้านเรือนแล้ว ก็ปูสาดให้งูเห่านอนอยู่ที่นี่ แม่เฒ่าก็เอ็นลูกสาวทั้งหลายให้มาสูบกอก สูบยานางงูเห่า แต่ไผ่ก็บ่มาเพราะว่าแผนของแม่จะเอาพวกตนมาเป็นเมียของงูเห่า ไผ่ๆ ก็พากันโดนไปอยู่เหือนของผู้บ่าวพวกตน ยังเหลือแต่นางเป่ง ผู้เป็นลูกสาวห้า แม่ถามนางเป่งว่าเจ้าจะแต่งงานกับงูบ่ลูกเอ๋ย นางเป่งบ่ปากแต่อย่างใด แต่ก็อุตส่าห์เอาใจแม่ ย้อนความเอ็นดูแม่หลาย ต้องได้หลับตานอนกับงูเห่าอยู่เหือน

ในคืนมือหนึ่งในยามเที่ยงคืน ท้าวงามเห่าได้กินแต่ดินจนถึงรักแร้ นางได้ร้องใส่พ่อแม่ว่า งูกลืนกินดินข้อย แม่เอ๋ย งูกลืนกินขี้แฉ่ข้อย พ่อเอ๋ย แม่ได้ยินก็ตอบว่า บ่เป็นหยิงลูกเอ๋ย อันนั้นแหละผัวรัก ผัวจูบ ผัวกอด ในที่สุดงามเห่าก็กลืนกินนางเป่งจนหมดตัว งูก็โดนลงจากเหือนไป พอตีไปทอดป่าทึบ บ่อนหนึ่ง ซึ่งมีห้วยน้ำ ซึ่งห่างจากบ้านประมาณ ๑๐๐ กว่ากิโลเมตร พ่อแม่ตื่นเข้ามา บ่เห็นลูกสาวกับลูกเขย สงสัยต้องแม่นงูเห่าเอาไปกินอย่างแน่นอน ก็บ่จักจะคิดแวนใด มีแต่อุกอ้ง น้ำตาไหลให้นาลูกสาวที่แสนรัก

งูเห่าเมื่อฮอดสถานที่ดังกล่าว ก็คายโตนางเปงออกจากท้อง นางเปงปรากฏว่ามีความงามกว่าเก่าเพิ่มอีกหลายเท่า นางก็มีความรู้สึกดีใจที่ได้เป็นคนอีกทีใหม่ ส่วนงูเห่าก็อยู่เหงาใจ และบอกกับเมียของเขาว่า บัดนี้แล้ว นางเปงอ้าย ข้อยจะฆ่ากินเจ้าอีหลี นางได้ยืมผ้าขาวแนวนั้นก็อุก้องใจ งูได้สั่งให้นางหาฟืนดั่ง เพื่อจะเผานางให้สุกแล้วจึงกิน

นางก็ปฏิบัติตามคำสั่งของงู เมื่อนางไปฮอดกอไม้ตายเพื่อจะดึงเอาไปเฮ็ดฟืนดั่ง ที่กองกันอะยะมีง่าขับซ่อนเกาะก่ายกัน ที่บ่สามารถจะดึงเอาไม้ดังกล่าวด้วยมือเปล่าได้ แต่นางได้เสี่ยงโชคกับกอไม้ดังกล่าวว่า สาธุเด้อ ถ้าว่างูเห่าจะกินข้อยอีหลี ข้อยบ่สามารถจะดึงไม้ดังกล่าวอย่างง่ายดายได้ ถ้างูบ่กินข้อย ข้อยดึงเอาไม้มาเฮ็ดฟืนได้อย่างง่ายดาย ในที่สุดนางก็ดึงเอาไม้ที่กองกันได้อย่างสบาย แล้วก็เมือกองไว้อยู่กองรวมไม้ที่งูอาศัยอยู่ แต่ก็ยังบ่พอกับความต้องการของงู จึงสั่งต่อเมียอีกว่า บัดนี้ให้เจ้าจงไปฮุดเอาใบตองก้วยมาปูไว้ใกล้กับกอไม้เพื่อคั่วกินเอานาง นางเปงก็ต้องไปตัดเอาใบตองก้วยก่อนจะตัดใบตองดังกล่าว นางได้เสี่ยงต่อใบตองอีกว่า สาธุเด้อ ถ้าว่างูจะกินข้อยอีหลี ข้อยตัดใบตองกกไม้ให้จิกไปหมด ถ้าว่างูจะบ่กินข้อย ตัดใบตองกกนี้บ่ให้พอดี ในที่สุด ใบตองที่นางตัดแม่นบ่มีใบใบชาดจักดีเลย

ต่อมากอไม้ที่กองไว้ ก็เอาไม้มาดั่งและลูกไหม่ป่านกองรัง นางเปงก็นั่งใกล้กอไม้ที่ลูกไหม่ งูก็เฝ้ากับนางเปงว่า เจ้าอยู่หันให้เกียมตาย ข้อยกินเจ้าเดี๋ยวนี้ งูเห่าก็โอดใส่กอไม้ กิ่งคดโค้ง ดนโตนองงูที่เต็มไปด้วยความร้อน จากนั้นงูก็เลยออกจากกอไม้ มาสันตนโตนอนที่นางปูใบตองก้วย แล้วเกล็ดของงูอยู่พื้นน้ำ แล้วงูก็ออกจากน้ำมาเป็นคนชายหนุ่ม ที่มีรูปร่างสูงใหญ่พอสมควร ทั้งจบงาม นางเปงเห็นว่างูเป็นคนที่สวยสดงดงาม นางก็มีความดีใจหลายอันหาเปรียบบ่ได้ ส่วนเกล็ดของงูที่ขยายชะชาตามใบตองก้วยก็กลับกลายเป็นเงินคำและวัตถุมีค่า นอกจากนั้น ก็เกิดเป็นประชาชนพลเมืองเป็นบ้าน เป็นเรือน ทำวูงเห่าก็เป็นหัวหน้าบ้าน นางเปงกับทำวูงเห่าอยู่นานอย่างมีความสุข

แต่นางเปงยังบ่สิ้นความกับความคิดฮอดคิดถึงพ่อแม่ที่แสนรักของตน เป็นก็แม่นแม่ นางเปงเอากันกับงูได้งูหนึ่ง เป็นผู้ชาย ย้อนความคิดฮอดแม่จึงปูกกกหมากอี แล้วก็เฝ้าว่า ถ้าว่าแม่ของข้อยยังมีชีวิตอยู่ ขอให้เครืออีเลี้ยงไปฮอดเรือนของแม่นตน ในที่สุด เครืออีก็เลี้ยงไปฮอดเรือนของแม่นางเปง ส่วนแม่นางเปงก็มีความคิดถึงลูกอันแสนรักของตนเหมือนกัน ที่หายจากบ้านไปเป็นเวลาตนนานพอสมควรแล้ว บ่จักกว่าจะเป็นคนหรือเป็นงูเพราะบ่รู้ว่างูเอาไปทิศใดทางใด แม่เขามีแต่อกใจ ต่อนางเปงได้ไปตามเครืออีกับลูกของเขาตามเครืออีที่ยาวไกล จนฮอดบ้านของแม่ของเขา นางเปงก็นั่งกับลูกของเขาอยู่นอกบ้าน นางได้บอกกับเด็กน้อยในบ้านว่า ให้แม่ของข้อยมารับเอาข้อยแน่เด้อ เด็กน้อยก็นำไป

บอกกับแม่นางเป่งว่า แม่เฒ่าเอ๊ย ให้เจ้าไปรับแขกจะมายามเจ้าอยู่นอกบ้านพ้น แม่เฒ่าบ่หัวชาต่อเด็กน้อยที่มากบอข่าว แม่เฒ่าตอบว่า พวกเจ้าอย่าชวนุ่นวายนกับช้อย แสงช้อยเป็นห่วงนำลูกนางเป่งที่ท้าวภูกลืนเอาไปกิน

ต่อมานางเป่งบ่เห็นแม่แพงของตนออกมาจับ จึงบอกกับเฒ่าแก่ในบ้านว่า พ่อเฒ่าเอ๊ย ให้เมื่อบอกแม่ของลูกหน่อย ลูกอยากพบเห็นแม่ พ่อเฒ่าผู้นั้นก็กลับเมื่อบอกแม่ของเขาว่า แม่เฒ่าอันนี้เอ๊ย ให้เจ้าไปรับเอาแขกของเจ้าอยู่นอกบ้านพ้นแน่ ถึงแม่นไผ่ก็ตาม เขาอยากพบเจ้า เจ้าต้องต้อนรับเขา แล้วแม่เฒ่าก็ลงเรือนไปหานางเป่ง แม่เฒ่าก็บ่รู้ว่า แม่นางเป่งที่เป็นลูกของเขา เพราะรูปร่างสีสันท่าเปลี่ยนแปลงหลาย นางเป่งก็เล่าสู่แม่ว่าตนเองแม่นางเป่ง แต่แม่ของเขาบ่เชื่อ แล้วก็พาแขกเมื่อเรือนก็แต่งข้าวแต่งน้ำให้กิน

ตามธรรมดาเฒ่าจะถ้าว่าลูกสาวมาเยี่ยมยามเทื่อหนึ่งเทื่อเดียว ต้องต้อนรับอย่างอบอุ่น คือต้องฆ่าไก่โต้งใหญ่ให้ลูกกิน เอ็ดข้าวต้ม ก้อย อ้อย เครื่องกินแนวสัมนแนวหวานให้ลูกกิน แต่แม่เฒ่าจำผักอี้ยกให้ลูกกิน นางเป่งก็กินบ่อิมปานใด ย่อนนางอาหารบ่แซบนัว หลังจากนั้นกินข้าวของแม่แล้ว เขากับแม่ก็เล่าเรื่องต่อกันอีก เรื่องทั้งสองเป็นแม่ลูก แต่แม่ก็บ่เชื่อ จึงเล่าไปทางอื่นอีก แต่ในเรือนของแม่มีก้วยน้อยพิเศษอันหนึ่ง คือว่า ถ้าแม่นเชื้อสายหรือลูกเต้าของตนแท้ถ้าเอาไปเล่นหรือทับให้มันแตก มันจึงแตก ถ้าบ่แม่นพี่น้องก้วยดังกล่าวดังถึงจะทับกับแตก ลูกนางเป่งกำลังเล่นก้วยดังกล่าวกก็เลยไปทับใส่เสาเรือนแตกกระจาย พร้อมทั้งมีเสียงดัง เป้ง บาดหนึ่ง แม่เฒ่าจึงเฝ้าต่อหลานน้อยว่า เจ้าแม่นหลานช้อยบ่ นางเป่ง แม่นเจ้าอีหลีบ่ ลูกเอ๊ย สองแม่ลูกก็พากันกอดอ้อมกันทั้งให้สะอึกสะอื้น เต็มไปด้วยความดีใจและเสียใจที่แม่บ่ต้อนรับอย่างอบอุ่นให้แก่ลูก แม่เฒ่าจึงจัดข้าวปลาอาหาร ไก่โต้งใหญ่ฆ่าให้ลูกกิน บัดนี้เขาก็ดีอกดีใจที่ลูกสาวของตนได้หายตัวแล้ว ได้เจอหน้ากันอีกเทื่อใหม่ ทั้งงามกว่าเก่านางเป่งได้นอนแรมเรือนของแม่ได้ ๓ คืน ก็อำลาแม่กลับเมื่อบ้านของตนเอง แต่ก่อนจากกันไประหว่างแม่กับลูก แม่ได้นัดกับลูกว่า ให้ลูกเอาควายมาเป็นค่าทองให้แม่ พร้อมทั้งให้มาร่วมพิธีกินตองกับผัวของนางเป่งพร้อมอีก

เมื่อฮอดวันเวลานัดหมาย พิธีกินตองอยู่เรือนแม่เฒ่า พ่อเฒ่า นางเป่งกับท้าวภูเห่า พร้อมด้วยลูกก็มาพร้อมกัน เมื่อฮอดเรือนแม่เฒ่า ไร่บ้านทั้งหลายก็พากันมาเบ็งสองผัวเมียที่มีความสวยงามกว่าคนทั้งหลาย แต่ชายหนุ่มบางคนก็แน่วอิจจาท้าวภูเห่า เขาเป็นสัตว์ในเมื่อก่อน มาแต่งงานกับคน พ่อเฒ่าแม่เฒ่าได้ต้อนรับนางเป่งพร้อมผัวอย่างอบอุ่น ในคำคินมือนั้นก็เป็นมือที่ท้าวภูเห่ากินอย่างใหญ่ พร้อมเหล้ายา ปลา เป้ง ที่พ่อเฒ่าแต่งไว้อย่างครบชุด เมื่อฮอดเที่ยงคืน ท้าวภูเห่าการกินการเมาก็มา

แต่ แต่ส่วนนางเปงแม่นอนหลับอย่างแจ่มจนไม่รู้เมื่อถึงเลย ย้อนว่าชายหนุ่มที่คิดจิตใจได้จ้างผีบังคับให้นางเปงอยากนอน จนไม่รู้เมื่อถึง จากนั้น ท้าวภูเห่าก็ลุกขึ้นตีปะเนาะ ที่มีเนื้อในว่า ก้วยขาว ลูกชะล่ำเดอแม่ ไก่ขาวลูกบ่กินเดอแม่ พวกชายหนุ่มได้ยินแวนนั้นก็เอาก้วยขาว ไก่ขาวหรือไก่ดอนได้มาแต่งให้ท้าวภูกิน ถ้าว่าท้าวภูเห่าได้กินเครื่องที่แต่งไว้ในก้วยขาวหรือกินไก่ขาวท้าวภูจะกลายเป็นงูเห่าคือเก่า เมื่อท้าวภูเห่าได้กินเครื่องกินที่ชายหนุ่มซุกยู่ให้แม่เฒ่าแต่งให้ท้าวภูกิน ท้าวภูก็รู้สึกในใจต่างเก่าต่างหลัง เพราะมันจะเปลี่ยนสภาพจากคนอยากมาเป็นงู ท้าวภูก็ลุกขึ้นมาตีปะเนาะอีกทีสอง มีเนื้อในว่า ก้วยขาวลูกชะล่ำเดอแม่ ไก่ขาวลูกบ่กินเดอแม่ ลูกขึ้นสาเถอะนางเปง ดินซ้อยจะเป็นงู หูซ้อยจะเป็นสัตว์ แต่นางเปงบ่มีความรู้สึกและรู้เมื่อต่อการว่าของผัวย้อนผีบังคับกล่อมนางเปงให้นอนหลับแจ่ม ถ้านางเปงรู้เมื่อเวลานั้น นางเปงทำพิธีแปงฮีดผัวของเขาก็จะเป็นงูดอก แต่ในที่สุดท้าวภูเห่าก็เขาตีปะเนาะปะเนาะหลุดจากบ่าท้าวภู และก็เป็นงูเห่าบักใหญ่ลงเรือนไป ส่วนนางเปงจึงรู้เมื่อต่อการปลุกของแม่ว่า ลูกसानางเปงเอ๊ย ผัวของเจ้าได้กลายเป็นงูเห่าแล้วเด

นางเปงรู้เมื่อถึงก็เห็นผัวของตนเป็นงูเห่าคือแต่ก่อนก็นำผัวของตน ส่วนท้าวภูก็เลื้อยไปตามง่าไม้เพื่อจะเดิน นางกลับบ้านงูของเขาแต่ก็ ส่วนพวกชายหนุ่มก็จ้องนางเปงบ่ให้ไปนำท้าวภู แต่นางก็บ่ฟังความเขาแต่อย่างใดเลย พร้อมนั้นเขาก็เอาน้ำธนูล่กยิงท้าวภูเห่า แต่ก็บ่ถูก นางเปงก็เจียลูกติดตามเดินทางนำผัวของเขา งูก็บอกกับเมียของเขาว่า ให้เจ้ากลับคืนเมื่อเรือนพ่อแม่ของเจ้าสาเมียเอ๊ย ซ้อยบ่มีความสามารถจะเบี่ยงแยงเลี้ยงดูเจ้าต่อไปอีกแล้ว แต่นางเปงก็ไปนำผัวของเขาจตสุดทาง การเดินทางไปหาบ้านของงูมีความยาวไกลหลายร้อยกิโลเมตร การเดินทางก็หลายสิบมือจึงฮอดบ้านของงู เมื่อฮอดบ้านของงู ก็มีแต่กู้อ้อยด้อย มีงูหลายชนิด มีงูน้อยใหญ่นอนกอดก่ายกันสารพัด จำพวกงูดังกล่าวเห็นนางเปงเดินทางมาฮอดบ้านของเขา พวกงูก็คิดอยากกินอยากตอด เพื่อเป็นอาหารของเขา แต่ผู้เป็นผัวของเขาห้ามไว้ บ่ให้ทำร้ายต่อเมียของเขา ท้าวภูเห่าได้บอกกับงูทั้งหลายว่า พวกเจ้าจงอย่าทำร้าย เมียของซ้อยเด้อ นี่แม่นน้ำสาว แม่นหลานของพวกเจ้าเด้อ

นางเปงอาศัยอยู่บ้านงูหลายสิบมือ ท้าวภูเห่าได้หาของกินเป็นต้น เม่น ฟาน กวาง สัตว์ป่าต่างๆ มาสู่เมียกิน แต่ในมือนั้นท้าวภูเห่าออกเดินทางไปหาของกินให้เมีย พอดีท้าวภูจงอาจได้ตอดสองแม่ลูกตาย งูเห่ากลับมาแต่หา กินเห็นลูกกับเมียตาย คือแวนนั้นก็ถามพวกงูว่าแม่นไผตอดเมียกับลูกของซ้อย งูจงอาจตอบว่า ซ้อยนี่เป็นผู้ตอด เพราะว่าซ้อยลืมน้ำแม่นเมียของเจ้า งูเห่าก็มอบกายของเมียให้งูทั้งหลายกินอย่างสบาย

ชื่อผู้เล่า ท้าวสวนเทียน ญาณดารา

อายุ ๖๕ ปี

บ้านวังใต้ เมืองกะลิม

เรื่อง ตลก อวมซิมกับปันตวย

คนสองคนไปหาปลา เมื่อได้มา มีปลาเนากับปลาดี หมออวมซิมเป็นผู้ปั้นปลา ปลาเน่า ปลาบูดให้ปันตวย ท้าวปันตวยกลับถึงเรือน เห็นว่าไม่มีปลาดีปลาใหญ่มีแต่ปลาเน่า ก็ไม่ว่าอะไร

มือที่สอง ไปหาคน ได้กลับมา คราวนี้ท้าวปันตวยแบ่ง กบใหญ่กับดีก็เอาเอง ก้อนหินก้อนดินเอาไว้ล้าง เอาคนดี ๒-๓ ตัว วางปิดบน แล้วเอาให้อวมซิม บอกว่า เมื่อไปถึงเรือนให้เรียกลูกหลานมา บอกเมื่อให้ต้มน้ำร้อนก่อน ถ้าน้ำไม่ร้อน เดี่ยวกบเป็นๆ หินไปหมด อวมซิมกลับเรือน ก็ทำตาม พอเมียดมน้ำเดือด ก็เรียกลูกหลานมา แล้วเทหม้อกบลงน้ำ หินหล่นลงหม้อน้ำ จนหม้อแตก น้ำเดือดลวกลูกหลาน

ต่อมาคนโพรดคมาร้องอยู่ ท้าวปันตวยกับอวมซิม ต่างก็เถียงกันว่าเป็นของใคร ท้าวปันตวยบอกจะเลี้ยงก็ได้ แต่ให้ท้าวอวมซิมต้องฆ่าไก่ ฆ่าหมูไว้ เวลานกโพรดกร้อฯ แสดงว่าจะพักไข่มั่นอยากกินหมูกินไก่

แล้วท้าวปันตวยก็เข้าไปอยู่ในกอไม้ แอบร้องเป็นเสียงนกโพรดก ท้าวอวมซิมก็ต้มไก่ต้มเป็ดหนึ่งข้าว เอาไปวางเลี้ยงนกโพรดก ท้าวปันตวยก็เอาไปกินหมด ต่อมา มือที่สองที่สามก็ทำยังงั้นอีก ท้าวปันตวยมาบอกท้าวอวมซิมว่านกโพรดได้แล้ว ตอนนี้ออยากกินหมู อยากกินตับกินพุง อวมซิมก็ทำตาม ต้มหมูมาให้นกโพรดกิน ท้าวปันตวยก็เอาไปกินหมดทั้งกบทั้งก้อยทั้งชิ้น

ท้าวปันตวยมาบอกท้าวอวมซิมให้เลี้ยงนก ๓ ครั้งต่อวัน จนอาหารการกินหมด ท้าวอวมซิมก็คิดว่านกคงมีลูกโตแล้ว จึงพาลูกหลานไปปากไม้จะเอานก ก็ไม่เห็นนก จึงไปบอกปันตวย ปันตวยถามว่า นกมันร้องกี่หน อวมซิมบอกว่า ร้องครบแล้ว ปันตวยถามว่า แล้วไปปากไม้ใช้เวลาเท่าไร อวมซิมบอกว่า ๑ วัน ปันตวยก็บอกว่า ปากเข้าไป นกไปหมดแล้ว อวมซิมก็กลับไป ผ่านเรือนปันตวยเห็นลูกๆ ของปันตวยกินชมองหมูอยู่ จึงถามว่าเอามาจากไหน ลูกๆ ท้าวปันตวยบอกว่า พ่อเอามา พ่อบอกว่า ลุงอวมซิมเอามาตอนมารับไว้ที่กอกไม้ อวมซิมก็เลยรู้ว่า ถูกหลอก จนฆ่าไก่ฆ่าหมูหมด

ต่อมา สองคนไปเข้าป่าอีก ไปเห็นก้อนหินเกลี้ยงๆ ก็คิดว่าเป็นไข่ นกที่บินหนีมา จึงแย่งกันในที่สุดอวมซิมได้ไปเลี้ยง ปันตวยก็ตามไปดู บอกว่า ถ้าวร้อง ๒ ครั้ง ก็ให้เลี้ยง ๒ หน ร้อง ๓ หน ก็ให้เลี้ยง ๓ หน แล้วปันตวยก็ไปจับหมู บีบให้ร้อง ร้องแล้วก็วางลง เอาไข่เด็กน้อย ผสมกับของอื่นๆ เอามาวางกอกไม้ ให้นกกิน อวมซิมมาเห็นก็คิดว่าปันตวยฆ่าหมูมาเลี้ยงนก จึงเอากลับเรือน กลายเป็น

ชี้เด็กที่ปันตวยเอามาวาง

เมื่อต่อมา ปันตวยก็เอาไก่ไปบีบให้ร้องอีก แล้วตัมหมากปักให้ร้อน มาทั้งไว้ที่กกไม้ ให้นักกิน
อวมซิมลงมา เห็นก็เอาไปเรื้อน บ่นว่าทำไมไม่มีไส้พุง มีแต่น้ำมัน พอกินเข้าไปก็ร้อน รู้ว่าหมากปัก

มือที่สาม ปันตวยจับวัวไปให้ร้อง แล้วก็ตัมน้ำหมากพริกกับหัวกะบูกัน เอามาเลี้ยงนก
ท้าวอวมซิมลงมาดู นึกว่าขึ้นวัว เอาไปให้ลูกหลานกิน ก็คันลิ้นคันคอกันไปหมด

อวมซิมไปหาปันตวย บอกว่า ลูกมันโตแล้ว ทำยังไง ให้มาปากได้ ท้าวปันตวยก็ตัมน้ำร้อน
ใส่หมากพริก เทราดกกไม้ รดอวมซิมที่นั่งอยู่ในกก อวมซิมก็ร้องโวยวายออกมา ปันตวยถามว่า ทำไม
มาอยู่ในนี้ล่ะ ตั้งใจจะเอานกที่เลี้ยงไว้ อวมซิมก็ตอบไม่ถูก

ปันตวยกับอวมซิมไปหาเซยยามาทำเรื้อน นัดกันว่าตัดเซยแล้วเอามั้ดรวมกันตรงนี้ จะได้ช่วยกัน
ปันตวยก็ตัดเซยแล้วก็วางไว้เอากกหวายมัดวางไว้บนกกเซย แล้วตัวเองเข้าไปอยู่ข้างใน อวมซิมมาร้องหา
ปันตวยก็เฉยๆ ไม่ตอบ อวมซิมเห็นแต่กอเซย นึกว่าปันตวยเป็นอันตราย ก็เลยจะกลับเรื้อน คิดแบก
เอากกอเซยมาให้ แล้วจะกลับไปเอาของตัวเอง พออวมซิมไปแล้ว ปันตวยก็ออกมาจากกอ

ตกค่ำ อวมซิมมาถามหาปันตวย ปันตวยก็บอกว่ามาแล้ว มาบ่เห็นกอเซย ก็เลยตัดกกหวายมา
อวมซิมก็รู้ว่าเสียท้าวปันตวย คิดจะแก้แค้น จึงบอกว่าได้เซยพอหรือยัง ปันตวยว่ายัง จึงนัดไปด้วยกัน
อีกวันรุ่งขึ้น ปันตวยกับอวมซิมก็นัดทำเหมือนเดิม พอมาถึงที่นัด อวมซิมก็เข้าไปแอบในกอเซยบ้าง
ปันตวยมาร้องเรียก อวมซิมทำเป็นเฉย ปันตวยก็แบกกกอเซยไป พอระหว่างทาง อวมซิมเหยียดขา
ลงมา เหมือนปันตวย แต่ปันตวยเอาสันมีดตอกเข้าไป จนอวมซิมเจ็บไปหมด พอถึงเรื้อน ปันตวย
ร้องบอกเมียอวมซิมให้เอาน้ำร้อนมารดไล่มดง่ามในกอเซย อวมซิมก็ถูกน้ำร้อน ดันออกมาจากกอเซย
ปันตวยก็ต่อว่า อวมซิมก็ยอมแพ้

ปีต่อมา ตกลงกันว่าจะถางไร่ ปันตวยไปถางตรงที่ขึ้น อวมซิมถางตรงที่ราบ ไม่ได้ที่กว้างใหญ่
ปันตวยบอกว่าข้าวในนาตนามกว่า จึงผลักดันไปตรวจ นาของปันตวยเป็นที่ขึ้น ปันตวยให้ดูก็มาดูแห่งนดู
อวมซิมก็เห็นแต่หญ้า ไม่เห็นดิน พอไปดูของอวมซิม ก็บอกให้ขึ้นกกไม้ดู มองลงมาก็เห็นดิน เห็นขนไม้
จึงว่าไร่ของอวมซิมไม่งาม ปันตวยจึงบอกว่ายอมแลกที่กับอวมซิม พอไปถึงเวลาเก็บเกี่ยว ไร่อวมซิม
ได้ข้าวมาก ปันตวยจึงได้ไปหมด ไร่ปันตวยไม่มีข้าวเลย

ปีต่อมา นัดกันไปถางไร่ จุดไร่ ก็นัดกันว่าจะผลักดันเผ่า ยังไม่จุดจนกว่าจะร้องขึ้นค่อยจุด
อวมซิมก็รับคำ ปันตวยไปที่ไร่ ได้พบแมงมุม ก็เลยบอกว่า นัดอวมซิมจะจุดไฟ ขอลงไปอยู่ในรูแมงมุม
พออวมซิมขึ้นไปดูไร่ ให้ปันตวยจุดไฟ พออวมซิมร้องเรียก ปันตวยก็จุดไป แมงมุมบอกให้ลงมาหลบ

๑๓๒ สุวรรณา เกรียงไกรเพชร

อวมซิ้มไม่เชื่อจึงตีแมงมุมตาย บันทวยก็จุดไฟ อวมซิ้มเลยตายอยู่กลางไร่

บันตวยแต่งตัวให้อวมซิ้ม มัดอย่างดี เอาผูกไว้ที่ต้นไม้ เหมือนกำลังโก่งยิมนำไม้ แล้วบันตวยก็มาเรือน มาบอกเมียอวมซิ้มว่า อวมซิ้มสั่งให้ไปส่งข้าว แต่ให้บันตวยนอนกับเมียอวมซิ้มก่อน เมียอวมซิ้มก็ยอม แล้วให้ลูกไปส่งข้าว ก็ดูเหมือนอวมซิ้มกำลังยิมนำไม้ จนค้ำก็ยังไม่เข้าไปได้ ในที่สุดศพอวมซิ้มก็เน่าเปื่อยไป

บันตวยก็เลยได้สมบัติสิ่งของไร่นา และลูกเมียของอวมซิ้มหมด ถือกันว่า อวมซิ้มกลายเป็นผีดูแลคนทั้งหลายในการทำไร่ไถนา แต่บันตวยเป็นตัวอย่างของคนฉลาด คนมีไหวพริบ

ชื่อผู้เล่า ท้าวสวนเทียน ญาณดารา อายุ ๖๕ ปี บ้านรักใต้ เมืองกะลิม

เรื่อง กำพำกับไก่ป่า (สำนวนที่ ๒)

ท้าวคอนเตอย (กำพำ) ไม่มีลูกเมีย อยู่เรือนหลังเดียว ทำอะไรก็ทำคนเดียว ไม่มีใครอยากมาเป็นลูกเป็นเมีย

วันหนึ่งก็ไปถางไร่ ทำแล้ว ดักได้ไก่ป่า ก็ถลกขนถลกหนัง แล้วย่างไว้ที่เหนือหิ้งเตาไฟ ไม่ได้กินสักที กลางคืนคิดว่าจะกินรุ่งขึ้น แต่พอรุ่งขึ้นก็คิดว่ากินแล้ว วันหลังจะกินอะไร เลยไม่ได้กินสักที

วันหนึ่งถางไร่แล้วมาดูในเรือน สงสัยว่าใครดักน้ำตำข้าวให้เรียบร้อย ปิดกวาดบ้านเรือนอย่างดี ข้าวปลาอาหารเสร็จหมด สงสัยว่าใครทำ แต่ก็กินจนหมด รุ่งขึ้นก็ไปอีก กลับมาเย็น คิดว่าอดประตุไว้แน่แล้ว พอกลับมาเหมือนเดิมอีก มีข้าวมีแกงเรียบร้อย ก็คิดว่าคงมีคนสงสารมาช่วย จึงไปเที่ยวถาม ก็ไม่มีใครตอบได้

วันหนึ่งถึงเวลาสักข้าว ทุกคนต้องไปหมด ไม่มีใครอยู่ แต่ก็ยังได้ข้าวได้แกง ก็เลยคิดอุบายวันรุ่งขึ้น ทำท่าออกไปแต่กลับมาหลบอยู่ในกองฟืน ได้ยินเสียงคนไขประตุเรือน ปิดบ้านเรือน ได้ยินเสียงตำข้าว หนึ่งข้าว ก็เลยรู้ว่าเป็นไก่ตัวนั้นมาทำให้ พอไก่ลงมาที่ดิน ท้าวคอนเตอยก็เข้าไปหาถามว่ามาทำงานให้ไหม จะอยู่ด้วยกันไหม แต่ข้อยเป็นผู้ทุกข์ผู้ยาก ไม่มีพี่น้อง ตกลงไก่ป่าก็อยู่ด้วย ท้าว คอนเตอย

ต่อมา ท้าวคอนเตอยไปสักข้าววันข้าวเพียง สักได้ไวกว่า คนหยอดนั้นซ้ำ นางไก่ป่ายังหยอดข้าวไม่เสร็จ ท้าวคอนเตอยจึงโกรธว่า ไม่ทำตามคำสั่ง พอตอนแสงได้พบกับนางไก่ป่า ก็ต่อว่าว่าเมื่อไรจะเสร็จ นางก็บอกว่าไม่ต้องห่วงหรอก จะทำให้เสร็จ ท้าวคอนเตอยกินข้าวเสร็จก็นอนพัก

นางไก่ป่าไปเรียกพวกไก่ป่ามาช่วยหยอดข้าวจนเสร็จ กลับมาบอก ท้าวกันตอยไม่เชื่อ จึงตีเมีย
เมียกลายเป็นไก่ป่าบินหนีไป ๓ วันต่อมา ฝนตก ข้าวก็ขึ้นทุกหลุม งามดีเสมอกัน ท้าวกันตอย
ก็ร้องไห้คิดถึงเมีย ทำไร่ไปตักนกไก่ป่าเท่าไรๆ ก็ไม่ได้เมียกลับมา

พอตกกลางคืน มีนกตัวหนึ่งดำๆ มาร้องปลอบว่าอย่าร้องไห้ ให้ปกวากหางแรวเสมอก
ท้าวก็ทำตาม พอเช้าป่าก็เข้าไปถูกขวากตาย กลายเป็นนกกะบา ตอนเช้ามีดจะบินออกไปหากิน
ตอนกลางวันซ่อนตัวอยู่

เผ่าเงะเชื่อว่า ผัวเมียแต่งงานกัน ห้ามกินไก่ป่า ต้องแต่งงานครบปีแล้วจึงจะกินไก่ป่าได้

ชื่อผู้เล่า ท้าวสวนเทียน ญานดารา อายุ ๖๕ ปี บ้านวังใต้ เมืองกะลิม

เรื่อง นกปะตอยแถมนกกา

นกกาแถมสีให้นกปะตอย (กะบา) สวยงาม สลับสี พอทำเสร็จ ตกเย็นนกปะตอยอยากไป
เที่ยวก็เลยแถมสีดำให้นกกาไว้ก่อน แต่ไม่ได้แถมลายสีให้ นกกาจึงโกรธแค้น พบที่ไหนก็จะเข้าจิกตี
นกกะบากับนกกาจึงไม่อยู่ด้วยกันมาจนทุกวันนี้

ชื่อผู้เล่า ท้าวสวนเทียน ญานดารา อายุ ๖๕ ปี บ้านวังใต้ เมืองกะลิม

เรื่อง นกเขา

ท้าวคนหนึ่งมีเมียเป็นนางนกเขา เป็นคนงามมาก ท้าวกำพราไปทำไร่ไถนา ได้รู้จักกับมด
มดก็บอกว่าจะช่วยตอนเก็บเกี่ยว ท้าวกำพราจึงทำสายเชือกยาวจากเสาข้าวไปถึงไร่ มดสัญญาว่า
จะขนข้าวมาให้ ท้าวกำพราสั่งเมียว่าให้อยู่บ้าน อย่าเอาข้าวมาตำหรือทำอะไร และระวังอย่าให้สายนั้นขาด
เมียก็อยู่บ้านแต่งตัวทั้งวัน ร้อยลูกปัดเป็นสายๆ ใส่คอให้งาม

ฝ่ายท้าวกำพรา ก็ไปเก็บเกี่ยว พอเก็บเสร็จ มดก็มาช่วยคาบเมล็ดข้าว เดินไปตามสายโยง
พอตีเมียท้าวกำพราเห็น ก็ตกใจว่า มดขึ้นเรือนมากมาย เลยเอาไม้ตีสายขาด มดตกลงไปหมด มดก็
เลยคาบข้าวหนีไปซ่อนในถ้ำหมด

ท้าวกำพรากลับมาโกรธเมีย จึงตีนาง จนนางกลายเป็นนกเขาบินหนีไป นกเขาจึงเป็นนก
ที่เลี้ยงไม่เชื่อง เลี้ยงไว้นานเท่าไร พอปล่อยออกจากกรงก็จะไปเลย

ฝ่ายมดยังไม่ได้คำตอบแทน ท้าวกำพร้าสัญญาว่า จะให้ข้าวกะเจี๊ยะหนึ่ง ต่อการเก็บเกี่ยว ๑ แปลง
มดจึงคอยมาขนข้าวตอกไปเวลาคนเก็บเกี่ยวแล้ว

ชื่อผู้เล่า ท้าวสวนเทียน ญานดารา อายุ ๖๕ ปี บ้านวังใต้ เมืองกะลิม

เรื่อง ท้าวตั่วะ เชียงเมียง

ท้าวตั่วะอยู่กับเสือโคร่ง เสือจะขบ ท้าวก็บอกไม่ให้เสือขบ เพราะท้าวตั่วะจะบอกว่าจะไปเล่น
กับไม้แอบอ้อย (หีบอ้อย) ถ้าเสืออยากเล่น จะพาไป แต่ต้องไปเล่นเอง เพราะเป็นของยะฮู ท้าวตั่วะ
บอกว่าเวลาเล่น ต้องง้างไม้ขึ้นมา พอมันอ้าออก ก็เอามือตบ เสือก็ถูกไม้แอบอ้อยหนีบไว้ พอยกขาขึ้น
เสือก็เอามือออกได้ วิ่งตามท้าวตั่วะไป

ท้าวมีหินอยู่ในวังลึก ก็จับเอาหินผมาเล่น เสือตามมาก็บอกว่า จะขบละ เพราะมือหักแล้ว
ท้าวก็บอกว่า ขอเล่นกับหินก่อน เสือก็อยากจะเล่นบ้าง ท้าวบอกว่าต้องไปเล่นที่วังน้ำ แล้วจึงไปเอา
หาวายมามัดเอาเสือกับหิน แล้วก็โยนลงวังน้ำ เสือก็จะจมน้ำตาย ขึ้นก็ขึ้นไม่ได้ จนกระโจนขึ้นมาได้
โกรธท้าวตั่วะจะทับหิน ท้าวก็บอกว่านี่ของย่า อย่าทำ เสือจึงเอาหินกลับมาไว้ที่เดิม ท้าวตั่วะก็หนีไป
พอไปถึงกกไม้ มีรังผึ้งสูง เสือก็บอกว่าเอาละจะฆ่าละ ท้าวก็บดมือผางๆ แล้วบอกไว้ว่า ข้อยบได้ทำอะไร
เจ้าเล่นกับหินไม่เป็น หินต้องเล่นในน้ำ เจ้าทนน้ำไม่ได้เอง ตอนนี้ข้อยจะเล่นตีปะเนาะปะฮ้ำด เสือก็
อยากตีบ้าง ท้าวก็บอกว่านี่ปะเนาะปะฮ้ำดอยู่บนกกไม้ ข้อยจะไปไกลๆ จนได้ยินเสียงกู่เบาๆ เจ้าค่อยตี
จะได้รู้ว่าปะเนาะนี่เสียงดีไหม เสือก็รอนจนไปไกลแล้วจึงตีรังผึ้ง เสือก็ถูกต่อยทั้งตัว

ท้าวตั่วะหนีไปไกล เสือก็ตามไป จะฆ่าท้าว ท้าวก็บอกว่า เตี่ยวข้อยหนีฟ้าตกทับอยู่ในหลุมนี้
คอยดูเมฆอยู่ เสือก็กลัวตาย ลงไปอยู่ในหลุมด้วย ท้าวก็บอกว่าถ้าอยากอยู่ด้วยกัน อย่าร้องอย่าโกรธนะ
เสือกียอม ท้าวก็ดึงหนด แยกจุมก จับห้า จับหางเสือ เสือก็อดทน จนในที่สุดเสือทนไม่ไหว ก็เหวี่ยง
ท้าวขึ้นไปจากหลุม เสือเลยติดค้างอยู่ในหลุม

ท้าวตั่วะไปพบคนเป็นแม่เฒ่าดำนาคา เอาผ้าปกหัวอยู่เพราะแดดร้อน ท้าวกัถามว่าทำไมมาอยู่
กลางแดด แม่เฒ่าก็บอกว่าไม่มีคนช่วย ท้าวจึงบอกว่าจะช่วยดำนาก็ได้ แม่เฒ่าก็ยอมให้ดำ แล้วตัวเอง
ก็กลับไปหุงข้าวหาปลา ท้าวกัดำนาคาเอาปลาหยลง เอารากขึ้น พ่อแม่เฒ่าเรียกว่ามากินข้าวก่อน ท้าวกั
บอกว่าดำนาคาเสร็จแล้ว จึงมากินข้าว แม่เฒ่าก็ไปดุนก ท้าวเอาข้าวของมารวมกันหมด เอาสาตปอกไว้
แม่เฒ่าไปดูข้าวเห็นรากโผล่ ปลายฝั่งดิน ก็โกรธมาก เอาไม้ฆอนท่อนยาวจะไปตี พอขึ้นบันได ขึ้นก็หัก

เพราะทำวมาบากันได้ไว้ พอขึ้นไปบนเรือน เห็นสาตคลุมอยู่เหมือนคน ก็เลยเอาไม้ฆอนตีกองสาตแตกกระจายหมด แม่เผ่าก็ร้องให้ ท้าวด้วะก็หนีไป

คนในบ้านช่วยกันไล่ตาม ท้าวด้วะขึ้นไปอยู่บนนกไม้สูง เอาอะไรเหยยก็ไม่ถึง ท้าวบอกให้เอาหวายมาเหยย คนก็เหยยหวายขึ้นไป ท้าวก็ม้วนหวายไปเรื่อย ๆ ก็เอาตัวไม่ได้ คนจึงบอกให้แม่เผ่าคอยเฝ้าไว้ ถ้าท้าวลงมาก็จะให้ตีกองบอก แม่เผ่าได้ยินเสียงท้าวกินหมากไผ่ว่าสั่มอยู่บนนกไม้แล้วเหยยควยลงมาให้ดูแดง ๆ แม่เผ่าก็เหยยบเข้าไปเลยถูกกับดักที่คนวางไว้ ท้าวก็มาตีกองเรียกคนมาบอกว่า แม่เผ่าถูกกับตายแล้ว ท้าวก็หนีไป

ท้าวไปถึงบ้านพญาเมือง พญาก็เรียกว่ามาชิมมาตั่วข้อย ท้าวก็ไปหา พญาบอกว่า ลองตั่วกูซิ ถ้าตั่วได้จะให้รางวัล ท้าวก็บอกว่าตั่วไม่เป็นแล้ว พญาก็ให้ตั่วให้ได้ ท้าวจึงบอกว่า ต้องต้มไก่แต่งพาร้างให้กิน มีแรงแล้วจึงจะตั่วได้ พญาก็ทำตามนั้น พอกินอิ่มแล้ว ก็บอกให้ตั่ว ท้าวก็บอกว่า ต้องเข้าไปอยู่ใต้ท้องก่อน อย่าเพิ่งออกมา จนกว่าจะตั่ว พญาก็เข้าไปนั่งใต้ท้องที่ห้อยอยู่ต่ำ ๆ ต้องนั่งขดนั่งคอยอยู่ ท้าวก็เอาหางกระรอกใส่บ้องไม้ ร้องว่า กะฮอก ๆ เมียพญาก็อยากได้ ท้าวบอกว่ามันอยู่ก้นไม้แล้ว ให้อัดไว้อย่าให้ออก จะไปเอากับมาใส่ เมียพญาก็อัดอยู่ที่ก้นไม้ แล้วท้าวก็ไปอาบน้ํา เอาหางปลาใส่โง่หิน ร้องว่า ปลาตัวใหญ่ ๆ ลูกสาวพญาก็อยากได้ ท้าวบอกให้เอาหินทอดมาอัดปลาไว้ จะไปเอาข้อมมาใส่ปลา ลูกสาวพญาก็อัดอยู่ที่นั่น พญาก็นั่งอยู่ใต้ท้อง บอกให้ตั่ว ท้าวก็บอกว่า ตั่วแล้ว สามคนก็อยู่ในที่ประจำ ไปไหนไม่ได้แล้ว

พญาก็เลยตั้งให้ท้าวเป็นผู้ดูแลบริเวณเขตดิน เพราะเป็นคนฉลาด

ชื่อผู้เล่า ท้าวสวนเทียน ญาณดารา อายุ ๖๕ ปี บ้านวังใต้ เมืองกะลิม

เรื่อง พ่อเผ่ากับลูกเขยโง่จา

ลูกเขยเป็นคนโง่ อยู่กับพระเผ่า อยู่กับเมียก็ไม่เป็น นอนหันหลังหันหน้าทำอะไรก็ไม่เป็น อยู่มา ๓-๔ ปีก็ไม่มีลูก ในที่สุดเมื่อก็อมเหลือง ตามก็ไม่รู้ว่าเป็นอะไร แม่หญิงก็บอกว่าผัวทำอะไรไม่เป็น ต่อมาก็ทำเรือนใหม่ ให้ลูกเขยขึ้นมุง แม่เผ่ากับพ่อเผ่าจะยื่นเชยให้ ลูกเขยก็ลงมามาดูเพราะพ่อเผ่าไม่ได้ยื่นเชยให้ มองลงมาเห็นพ่อเผ่ากับแม่เผ่าเอากัน จึงได้รับทราบ ก็จะมาทำกับแม่เผ่า พ่อเผ่าก็บอกว่าไม่ได้ ให้ไปทำกับลูกสาว ลูกเขยก็กลับไปเรือน แต่ไม่ได้เอามัดตอกออกจากเอว พอไปเอาเมีย ก็เลยเสียบเอวเมียตาย ก็ไม่รู้ว่าทำไมเมียถึงตาย ก็เลยหนีไปรับจ้างอยู่เลางาม